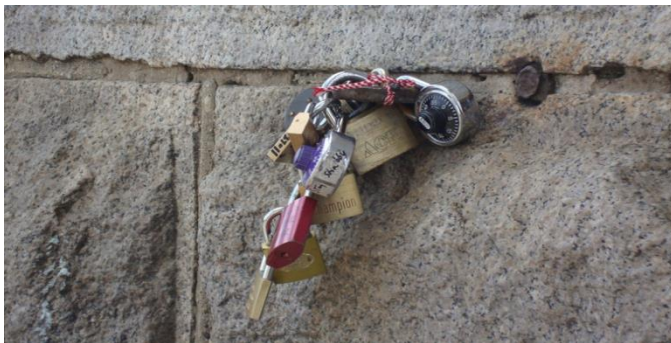

KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA

**Sociálna súdržnosť a istota
v sociálnej práci**
(Sociálna kohézia a flexikurita)

Miloslav Heteš

Nitra 2013

HETTEŠ, M.. 2013. *Sociálna súdržnosť a istota v sociálnej práci (Sociálna kohézia a flexikurita)*. 1. Vydanie, UKF Nitra, 2013, 201 s. ISBN 978-80-558-0256

© **Autor**

doc. RNDr. Miloslav Hetteš, CSc.

Recenzenti:

doc. PaedDr. Peter Jusko, PhD.

Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

doc. PhDr. Ladislav Roman, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

doc. PhDr. Emília Vranková, PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Publikácia neprešla jazykovou úpravou

Vydavateľ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied
a zdravotníctva, 2013

Vydanie prvé

Tlač: ŠEVT a. s., Bratislava

Náklad: 200 ks

ISBN 978-80-558-0256

EAN 9788055802565

OBSAH

ÚVOD.....	4
1 SÚDRŽNOSŤ A FLEXISTOTA V GLOBALIZOVANEJ SPOLOČNOSTI.....	7
2 SOCIÁLNA SÚDRŽNOSŤ V SOCIÁLNEJ PRÁCI	16
3 GLOBÁLNE PROBLÉMY SOCIÁLNEJ PRÁCE.....	20
4 SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ A SÚDRŽNOSŤ.....	27
5 SOCIÁLNA POLITIKA SÚDRŽNOSTI	47
6 PRINCÍPY SOCIÁLNEJ POLITIKY Z POHLADU SÚDRŽNOSTI.....	52
7 SOCIÁLNA POTREBA	62
8 SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE A SPOLOČNOSŤ	76
9 SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE A ROVNOSŤ.....	94
10 HODNOTY V SOCIÁLNEJ POLITIKE.....	98
11 SOCIÁLNY ŠTÁT	105
12 GLOBALIZUJÚCA SOCIÁLNA POLITIKA SÚDRŽNOSTI	115
13 POLITIKY SOCIÁLNEJ OCHRANY	142
14 SOCIÁLNA EURÓPA	154
15 SOCIÁLNA PRÁCA V ÚSILÍ ZA GLOBÁLNU SOCIÁLNU ÚDRŽNOSŤ.....	174
ZÁVER.....	185
LITERATÚRA	187
AUTOR.....	195
INDEX.....	196

ÚVOD

Cieľom vysokoškolskej učebnice venujúcej sa sociálnej súdržnosti (kohézii) a flexiistote je poskytnúť informácie o pojmoch a o podstate sociálnej politiky na medzinárodnej úrovni, na európskom kontinente, na národnej, regionálnej a lokálnej úrovni. Vychádza zo všeobecne akceptovaných poznatkov v európskej sociálnej politike a z pohľadu globálne uplatňovanej sociálnej práce v súčasnosti. Cieľom tejto práce je sprístupniť tieto poznatky predovšetkým pre štúdium sociálnej kohézie a flexiistoty s prepojením na sociálnu prácu. Text má poslúžiť ako zdroj širšieho poznania a informácií aj pre ďalšie predmety kde sociálna práca rieši problematiku nezamestnanosti, sociálnej práce v obci, sociálnej práce vo verejnej správe ale aj ďalších oblastiach.

Vysokoškolská učebnica predstaví prístupy sociálnej politiky k riešeniu aktuálnych spoločenských problémov v mnohorakých objektoch **za pomoci aktívnej sociálnej práce**.

Východiskom pre poznanie významu súdržnosti v spoločnosti je aj výklad o stratégiách a metódach sociálnych politiky a sociálnych reforiem, oboznámenie sa s priebehom sociálnej reformy, so súčasným aktuálnym systémom sociálnej ochrany v Slovenskej republike, v Európe a i vo svete. Budeme sa venovať aj, jednotlivými oblastiam sociálnej politiky (napr. sociálna ochrana, sociálne zabezpečenie, sociálne poistenie a iným oblastiam).

Výklad je zameraný na vybrané odvetvia sociálnej politiky vo vzťahu k solidarite, súdržnosti a inklúzii. Zároveň chceme poskytnúť informácie o možnostiach získania ďalších zdrojov štatistických i vecných pre ďalšiu prácu. Chceme predstaviť sociálnu politiku v prameňoch a v medzinárodnoprávných dokumentoch medzinárodných organizácií, ako aj vo vybraných krajinách Európskej únie a poukázať na nedávne a súčasné trendy v európskej sociálnej politike.

Zámerom tejto práce je aj poskytnúť informácie a poznatky o meniacom sa svete v našom okolí i v relatívne vzdialenejšom

priestore. Vychádza z predstavy človeka ako spoločenského tvora, ktorého spokojnosť a život závisí nielen od neho samotného ale aj od spoločnosti, ktorú spoluvytvára a ktorá na neho rovnako vplyva a formuje ho. V priebehu relatívne krátkeho ľudského života jednej generácie, v súčasnosti prebieha zásadná demografická revolúcia a globálna premena ľudskej spoločnosti. Prebiehajúce zmeny majú významný vplyv na existenciu ľudstva a jeho ďalší vývoj.

Predložený cieľ je z hľadiska limitov poznania samotného autora a z praktických vzdelávacích potrieb tejto práce zameraný na oblasť pôsobenia sociálnej práce. Sociálna práca je všeobecne definovaná ako ľudsko-právna profesia, ktorá realizuje sociálnu politiku postavenú na všeobecne akceptovaných hodnotách a normách. Medzi takéto hodnoty možno zahrnúť právo na sociálne zabezpečenie a aj právo na dôstojný život pre každého člena spoločnosti.

Svet, ktorý mal donedávna vlastnosti výrazných istôt a pomalej zmeny počas viacerých generácií, sa dostal do stavu rýchlej revolučnej premeny. Túto premenu vníma v súčasnosti počas svojho života každá ľudská bytosť. Potrebné je poznať túto premenu, nutné je naučiť ľudí žiť v neustále meniacom sa svete, aby mohli svoj život lepšie zvládať.

V súčasnom svete narastá neistota a napätie. Zmena a neistota v sociálnych zábezpekách (istotách), zmeny v hodnotách, neistota práce, neistota v práci, meniac sa rodina a nutnosť učenia sa v každej fáze života si žiada potrebu inej filozofie prípravy na život. Neexistencia takejto prípravy vyvoláva nespokojnosť so životom, sociálne neistoty, nenapraviteľné rozhodnutia a choroby. Sociálna práca má výrazne preventívnu úlohu aj pre zamedzenie zhoršovania zdravotného stavu populácie.

Princíp solidarity je vlastný európskemu kresťanskému chápaniu spravodlivej spoločnosti. Slovensko je súčasť európskeho integrujúceho spoločenstva v súčasnosti vyjadreného v podobe na solidárnej Európskej únii. Čoraz viac a viac sa Slovensko a s ním ostatné členské krajiny užšie integrujú do jednotného európskeho spoločenstva. Európa vidí možnosť ďalšieho trvalo udržateľného

života v dosahovaní súdržnej spoločnosti bez zásadných sociálnych rozdielov v spoločnosti do vnútra i navonok (v priestore v rámci EÚ, ale i širšie). Európa má záujem aby všetky jej časti a jej členovia sa tiež podobne (kohézne) správali. Veď nenadarmo Európa sa etymologicky podľa starej gréčtiny dá prekladať i ako zvedavá (okatá).

Európsky sociálny model vychádza z trhového hospodárenia, v ktorom je relatívna istota zabezpečenia sociálnych hodnôt a súdržnosť (kohézia). Sociálne zabezpečenie EÚ nevníma okrajovo, ale ako základný predpoklad ekonomického rozvoja. Ďalší rast ekonomiky a zmena charakteru práce vyvolala nutnosť pružnejšieho reagovania i v pracovnom živote. Rovnako dôležité je zosúladenie požiadaviek pracovnej časti života s jeho spoločenskou a rodinnou časťou.

Kohézia (súdržnosť) musí byť sprevádzaná a zabezpečovaná inkluzívnym rastom. T.j. rastom, z ktorého majú úžitok všetci. Flexibilita na trhu práce musí byť prepojená so sociálnym istotami. Nemožno už hovoriť o zabezpečení konkrétneho miesta na trhu práce, ale o istote práce všeobecne a následne o istote primeranej úrovne života všeobecne.

V júni 2012 došlo k zásadnej zmene v paradigme sociálnej ochrany a sociálne politiky. Medzinárodná organizácia práce vtedy v Ženeve schválila odporúčanie o práve na sociálne minimum pre každého človeka. Svet vyprodukuje dostatok potrieb na to aby nikto netrpel základnú núdzu. Stačí iba nastaviť pravidlá aby bola zabezpečená spravodlivá spoločnosť. O tomto by mala byť sociálna práca, ako ľudsko-právna profesia v rámci zásad stanovených sociálnou politikou.

Preložená téma je široká, preto má čitateľ využiť aj tu ponúknutú ďalšiu literatúru.

Miloslav Hetteš

1 SÚDRŽNOSŤ A FLEXIISTOTA V GLOBALIZOVANEJ SPOLOČNOSTI

Východisko

Život podľa donedávna pôsobiaceho vzoru správania môžeme s určitým zjednodušením označiť ako ľahší. Ľahší, možno aj jednoduchší, preto že sme v ňom žili donedávna. Boli sme v ňom vychovávaní a boli sme naň zvyknutí. Rodičia takto žili, boli sme naň pripravovaní a lepšie sme ho poznali. Svet bol a ešte aj zostáva rozmanitý s rôznymi hodnotami a spôsobmi života, ktoré možno označiť v zmysle našej kultúry ako relatívne normálne. Vďaka globalizácii, či skôr z dôvodu presadzovania univerzálnych noriem svet sa postupne zjednocuje (harmonizuje). Jednotlivé kultúry (globálne vymedzené východná a západná) si zachovávajú v rôznej miere svoje tradície a hodnoty. V práci sa budeme venovať viacerým regiónom Európy a Severnej Ameriky, ktoré najvýstižnejšie vymedzuje „európsky“ región Organizácie Spojených národov (používaný v rámci Európskej hospodárskej komisie OSN). Tento sa rozprestiera v priestore od kanadského mesta Vancouver pri Tichom oceáne až po ruský ďalekovýchodný prístav Vladivostok.

V tomto širokom priestore bolo „normálne“ že ešte v polovici 20. storočia že prevládal model národných štátov. Tiež sa verilo tomu, že tento priestor vytvára dynamiku svetového rastu a pokroku. Na princípe národného štátu boli postavené medzinárodné pravidlá a vzájomné vzťahy jednotlivých štátov (formálne definované ako rovný s rovným).

Svet bol donedávna viac uzatvorený, bol to svet kde obyvatelia skôr zostávali v mieste rodiska, viac-menej nemigrovali (zostávali), výmena tovaru a poznatkov sa tu uskutočňovala v rámci pôvodného alebo štátom kolonizovaného územia. Pokiaľ nedošlo k anomálii (k revolučnej zmene) všetko sa menilo evolučne a relatívne veľmi pomaly.

Rodina bola v podstate chápaná ako základ štátu pre svoju pevnú a nemennú štruktúru. Právne usporiadanie a dohodnuté právo rávalo s nemenným modelom, kde muž zarábal, žena bola doma a starala sa o deti. Iný model správania bol viacej menej netolerovaný a pokladaný často za deviantný a trestný. Slovenská žena mala ešte počiatkom 19. storočia v priemere okolo 6 detí. Pravdaže nie všetky deti prežili, ale postupne časom klesala detská úmrtnosť. S rastom bohatstva (hrubého domáceho produktu na obyvateľa) sa vo všeobecnosti tiež znižoval počet detí, ale postavenie ženy sa radikálne nemenilo. Iné správanie zákon ani nepredpokladal a ako sme spomenuli skôr trestal.

Muž nastúpil do práce po ukončení štúdií, ak takéto formálne vzdelanie absolvoval a potom vo všeobecnosti v zásade vykonával svoju profesiu v tom istom odbore až do skončenia svojho aktívneho ekonomického pôsobenia. Mohol mať alebo dosiahnuť aj určitú kariéru v práci, ale v zásade sa vypracoval až rokmi práce v tom istom odbore (senioritou). Pracovalo sa na dobú neurčitú a na plný úväzok. Mohli do toho vstúpiť hospodárske krízy a štrajky, ktoré vždy žiadali o návrat na to isté pracovné miesto a zachovanie tej istej práce.

Spoločnosť v prípade nutnosti mohla niekedy (spravidla na základe dokazovania) poskytnúť určitú sociálnu pomoc (vecnú alebo finančnú), pokiaľ sa jednotlivec nedokázal sám o seba postarať. Sociálna pomoc bola sprevádzaná opovrhovaním a vylúčením zo spoločnosti a znižovaním statusu ostatnej menej šťastnej časti spoločnosti, ktorá bola na túto pomoc odkázaná (stigmatizácia chudoby).

Meniaci sa svet

V krátkej dobe sme začali byť relatívne nepripravené konfrontovaný s novými javmi, ktoré môžeme vítať, brániť sa im ako sa bránili obrazborci v rannom stredoveku, resp. neskôr ničitelia strojov v rannom kapitalizme. Vývoj to nezastavilo. Globalizácia, umožnená a zrýchľovaná skracovaním dostupnosti (lepšia doprava, komunikácie, internet, rušenie štátnych hraníc), zavádza jednotné

štandardy, vzorce a narúša tradičné hodnoty, štandardy a prístupy. Dočasná demografická revolúcia, ktorá prebieha priestorovo po celom svete, mení pomer staršieho obyvateľstva k ekonomicky aktívnej zložke populácie. Problém nie je v predĺžovaní ľudského veku. Príčina problému je v nízkej natalite a v presadzovaní modelu máloдетnej rodiny v globálnom meradle.

Nedávno vznikol nezávislý štát Južný Sudán. Kvôli sebaurčeniu sa neďaleko Slovenska viedla krvavá vojna v bývalej Juhoslávii. Ale to už možno označiť za prežitok, ktorý nepatrí do globalizujúcejšej sa reality a do súčasnej doby. Slovensko a Česko sa mierovo rozišli v roku 1993, aby sa paradoxne zišli opäť v jednom celku, v Európskej únii. Secesné hnutia sú v Katalánsku, Škótsku v Belgicku a inde. Fakty, o vzniku niektorých nových štátov a o tendenciách po separácii, nič nemenia na trende znižovania postavenia národných štátov a straty časti štátnej suverenity. Veď napr. pokiaľ ide o uplatňovanú legislatívu v Slovenskej republike, jej väčšina má pôvod európsky, v tzv. *acquis communautaire* (teda ide o európske zákony). Zákony pochádzajú hlavne z Bruselu a nie z Bratislavy a tento trend je rastúci.

„*Acquis communautaire* predstavuje to čo bolo dohodnuté v EÚ a predstavuje súbor zákonov Európskej únie (a jej predchodcov). Kompletná zostava legislatívy EÚ, ktorú museli nové členské štáty prijať má 100 000 strán. Tieto nie je možné zviazať do jednej knihy. Celkovo *Acquis* je ťažko definovať. Je to asi 17 000 rozličných právnych aktov. *Acquis* zahŕňa všetky doteraz prijaté zmluvy, legislatívu platnú v súčasnosti, verdikty Európskeho súdneho dvoru, všetky typy rozhodnutí v rámci druhého (zahraničná a bezpečnostná politika) a tretieho piliera (spravodlivosť a vnútro), ako aj nižšie zákonné ustanovenia. Slovensko pri ich príprave zväčša nebolo. Výklad európskeho zákona je zložitý. Výklad týchto zákonov poskytuje Európsky súdny dvor. Európske zákony sú plne záväzné a zo svojej podstaty s vyššou právnou silou ako má slovenský zákonný systém. Sociálna politika a zvlášť sociálne zabezpečenie je zatiaľ v rozhodovaní členských krajín, ale i tu sa uplatňuje jednotná európska stratégia. Od roku 1989 možno pozorovať na Slovensku aj oslabovanie postavenia štátu v postupnom prenose štátnej moci

na nižšie územné celky (regionálne, obecné) a v odštatňovaní (deetatizácii) v sociálnej politike v podobe vzniku mnohých nových subjektov sociálnej politiky (neštátny, neverejný sektor). Na Slovensku pôsobilo (bolo registrovaných) v roku 2011 okolo 37 tisíc mimovládnych organizácií.

Uvoľnené obmedzenia voľného pohybu osôb, myšlienok, tovaru, služieb a financií spolu s technickým pokrokom obrazne svet priestorovo zmenšili. Napr. práca na diaľku (teleworking) ruší všetky doteraz platné štandardy. Mobilita prináša rad novínok, možností a problémov. Niet vari jedinej rodiny na Slovensku, ktorá nemá, alebo nemala jedného príbuzného v zahraničí (trvalo, dočasne), málokto už nemá skúsenosti so zahraničným pobytom (dovolenka, práca). Slovensko samotné sa mení príchodom cudzincov (trvalým aj dočasným). Mnohé typicky emigračné relatívne chudobnejšie krajiny (Malta, Portugalsko, Grécko) sa po vstupe do Európskej únie zmenili na imigračne atraktívne. Relatívny nízky podiel cudzincov na Slovensku (do 1% narodení mimo Slovenska) sa bude meniť. Susedné Rakúsko patrí k štátom s najvyšším podielom cudzincov (okolo 15% sa narodilo mimo územia Rakúska). Mobilita pochopiteľne prináša aj rad negatív v podobe chorôb, ktoré sme doteraz nepoznali, kriminality a iných spoločensky nevitáných javov. Mobilita myšlienok prináša rad pozitívnych faktov. Pôsobí aj ako garancia ochrany demokracie a pokroku v štáte. Slovensko bude čoskoro konfrontované v stále vyššej miere s multikulturitou. Toto bude nová výzva pre spoločnosť, ktorá nenašla adekvátny spôsob spolužitia s vlastnou autochtónnou rómskou menšinou. Sociálna práca na Slovensku bude tiež výraznejšie pracovať s klientmi pochádzajúcimi z iného kultúrneho prostredia.

Rodina, ktorá bola donedávna chápaná ako základ štátu sa výrazne zmenila a mení. Globálne sa presadzuje model rodiny s dvoma deťmi. Takmer vo všetkých častiach sveta sa už tento vzor presadil. Obidvaja rodičia spravidla pracujú a nemusia byť, s narastajúcim počtom prípadov, občiansky či cirkevne zosobášení. Pojem „normálna“ rodina sa mení v súlade s meniacimi sa kultúrnymi hodnotami. Zaujímavé je, že bez ohľadu na náboženstvo,

v každom štáte, kresťanskom, moslimskom, budhistickom alebo inom, vývoj smeruje k málopočetnej rodine.

Nielen z dôvodu zmeny spoločenského usporiadania na Slovensku narástla nezamestnanosť, ale aj z dôvodu súčasnej globálnej krízy. Pred krízou bol všeobecne v Európe rozšírený názor o tom kto nepracuje, ako o človeku, ktorému sa nechce pracovať. Dnes sa už uznáva, že tomu tak nie je. Väčšina sa stáva nezamestnaná proti vlastnej vôli a bez svojho zapríčinenia. Žiaľ nezamestnanosť sa zmenila z možného na rizika na „štandardnú“ životnú situáciu. Vzniká potreba prípravy ľudí na život v nezamestnanosti. Namiesto udržania pracovného miesta je nutné a potrebné presadzovať udržanie ľudí v pracovnom procese podľa možností čím dlhšie pomocou zlepšenia ich kapacity zamestnateľnosti. To je cesta na zamedzenie negatívnych vplyvov nezamestnanosti (je potvrdená priama úmera so samovražednosťou, kriminalitou, nešťastím, chorobami). Výpadok odvodov, daní a príjmu nezamestnaných a zamestnancov v neplnohodnotných formách (prekarizovaných) zamestnania priamo vplyvajú na „udržateľnosť“ sociálnych štátov. „Kto nepracuje nech neje“ pomaly menej a menej platí. Veľká skupina zamestnaných Európanov je dnes pod hranicou chudoby (okolo 8 %).

Raz nadobudnuté vzdelanie už nestačí na celý život. Rýchle technologické zmeny, zánik povolání, nutnosť udržať si zamestnateľnosť vyžaduje vzdelávanie v každom veku. Ľudia sú nútení urobiť zmeny vo svojej želanej pracovnej kariére. Je bežná niekoľkonásobná zmena profesie v čoraz kratších intervaloch. Vzdelávanie je nutné pre možnosť byť znovu zamestnaný v inej práci, v inom odbore, Sociálna práca spolu s príbuznými profesiami je zrejme v tomto vývoji výnimkou. Rastúci podiel obyvateľstva odkázaných na sociálne služby a pomoc z oblasti sociálnej práce dáva lepšiu budúcnosť tejto profesii. Základné prístupy pomoci človeka človeku sa zrejme nemôžu zmeniť. Medzilidské vzťahy však môžu byť pochopiteľne vylepšované. Vzdelávanie je nutné aj pre zapojenie sa (integrovanie), teda nemusí mať pohnútku v zlepšení zamestnateľnosti. Vidíme to v raste záujmu starších ľudí aj o univerzity tretieho veku. Tu „študentom“ nejde o získanie

diplomu, ale o zapojenie sa do života spoločnosti. Učitelia sú často oveľa mladší ako ich študenti. Je to pekný príklad medzigeneračnej solidarity.

Žijeme v inom svete. Vo svete, ktorý dokáže vyprodukovať dostatočné množstvo materiálnych predpokladov pre primeraný život všetkých obyvateľov planéty. Preto, ako sme už uviedli vznikla iniciatíva, za presadenie myšlienky práva na sociálne minimum. V roku 2012 na 101. Rokovaní Generálnej konferencie práce v Ženeve v rámci MOP bolo prijaté odporúčanie na zabezpečenie minimálnej úrovne sociálnej ochrany. V tejto súvislosti je zaujímavá ďalšia iniciatíva o zabezpečenie nepodmieneného základného príjmu. Protesty k tomu, že ľudia by potom prestali pracovať sa ukázali ako neopodstatnené.

Chápanie sociálnej súdržnosti

Zmenená životná situácia si žiada od európskej spoločnosti zachovávať základné spoločné hodnoty našej civilizácie. Pojem je blízky iným základným hodnotám a princípom Európskej únie ako je solidarita a inklúzia. **Sociálna súdržnosť (kohézia) je jedným zo základných pojmov európskeho zjednocovania.** V sociológii kohézia znamená charakteristiku sociálnych pút a vzájomných väzieb členov spoločenskej skupiny alebo organizácie, teda súdržnosť, zomknutosť. Sociálna súdržnosť (kohézia) je to, čo spája zložky spoločnosti, čo ich drží spolu. Podľa dokumentov Rady Európy sociálna kohézia je schopnosť spoločnosti zabezpečiť prosperitu pre všetkých, minimalizovať nerovnosti a vyhnúť sa polarizácii. Súdržná spoločnosť je vzájomne sa podporujúca komunita slobodných jedincov dosahujúca spoločné ciele demokratickými prostriedkami.

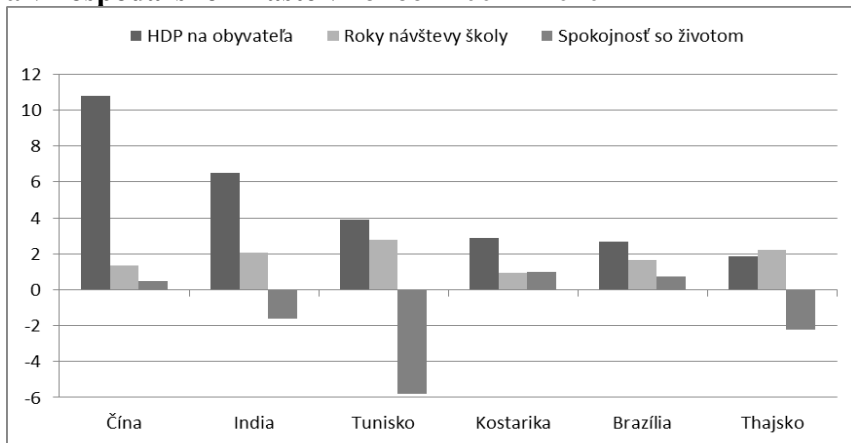
Čo narúša sociálnu kohéziu? Najmä príliš veľké majetkové a príjmové rozdiely medzi ľuďmi a porušovanie práva. Veľké rozdiely v majetku a v príjmoch môžu ľudia tolerovať, ak majú zabezpečené základné zdroje pre živobytie, ak cítia, že majú rovnaké príležitosti na zlepšovanie svojej situácie a ak je nárast príjmu a majetku spravodlivo zaslúžený. Ak sa však majetkové a príjmové rozdiely medzi ľuďmi stále zväčšujú a chudoba prechádza z rodičov

na deti (dedenie chudoby) bez reálnych možností zlepšenia, narúša sa sociálna súdržnosť, vznikajú sociálne konflikty, ktoré môžu viesť až k ozbrojeným konfliktom.

„Sociálna kohézia – prostriedok, ktorý drží spoločnosť pospolu – je ohrozená všade vo svete”, povedal v roku 2011 s ohľadom na globálne súvislosti sociálnej kohézie Angel Gurría, generálny tajomník OECD. „Existuje široký priestor pre vlády na to aby splnili rastúci dopyt po sociálnej kohézii v rozvojových krajinách a v rýchlo rozvíjajúcich sa a perspektívnych štátoch“.

Nasledovný graf demonštruje to, že čisto ekonomický rast nemusí znamenať súbežne rast spokojnosti ľudí. Relatívne ekonomické napredovanie v Tunisku, ani pri raste vzdelania nebolo sprevádzané so spokojnosťou ľudí. Sociálne revolúcie v arabskom svete sa začali práve v Tunisku.

Graf: Zmeny v spokojnosti so životom, vo vzdelaní a v hospodárskom raste v rokoch 2001 – 2010

Zdroj: *Perspectives on Global Development, OECD 2012*

Pojem flexiistota (flexikurita)

Zásada flexikurity (dnes bežnejší je pojem flexiistota) je relatívne mladá v porovnaní so súdržnosťou. Pojem kohézie má oveľa širší

a trvalejší význam ako flexiistota. Flexiistota je novotvar zložený z dvoch slov – flexibilita (flexibility) a istota (security). V súlade s ukončenou Lisabonskou stratégiou rastu a zamestnanosti bola v nej cieľom spoločných zásad flexiistoty zabezpečiť, aby viac Európanov v čo najväčšej miere čerpalo výhody z dnešnej rýchlo sa meniacej globálnej ekonomiky.

Flexiistota má poslanie podporovať konkurencieschopnosť, zamestnanosť a spokojnosť so zamestnaním spojením flexibility, istoty pre pracovníkov a spoločnosti. Stratégie flexiistoty môžu pomôcť modernizovať európske trhy práce a lepšie reagovať na výzvy a príležitosti spojené s globalizáciou. Zahŕňajú flexibilné a spoľahlivé zmluvné záväzky, politiky v oblasti aktívneho trhu práce, komplexné stratégie celoživotného vzdelávania a moderné systémy sociálnej ochrany poskytujúce primeranú podporu príjmu počas obdobia nezamestnanosti. Flexiistota má umožniť využívať pružnejšie formy zamestnania pri zabezpečení sociálnych istôt a vyššej pravdepodobnosti zamestnania sa. Jedným zo zámerov flexiistoty je zvýšenie kapacity zamestnateľnosti a tým aj prevencia výskytu dlhodobej nezamestnanosti a nízkej šance zapojenia sa aktívne do trhu práce v každom veku.

Pojem flexiistoty má svoje opodstatnenie i na Slovensku pri úsilí o modernizáciu a o pružnejší trh práce. Flexiistota a zmena práce je na Slovensku obmedzovaná aj rôznymi ochrannými opatreniami znevýhodňujúce zmenu kariéry, napr. nepriznanie rokov odbornej praxe.

Problém tvorí vysoká miera nezamestnanosti a vysoký podiel dlhodobo nezamestnaných. Vysoká miera nezamestnanosti obmedzuje vôľu meniť zamestnanie, oslabuje kolektívne vyjednávanie z obavy zo straty aj toho mála, čo je ľuďom vyplácané vo forme mzdy. Problém je nárast prekarizovaných foriem práce, bez sociálnej ochrany s vysokou mierou neistôt. Aj pri plnom zosúladení učebných osnov a kvót študentov s potrebami trhu práce, by nezamestnanosť zostala naďalej faktom, ktorý bráni sociálnym istotám a tým aj flexibilitate. Nízka hodnota práce zabezpečuje prostriedky pre väčšinu ekonomicky aktívnych osôb iba na základné prežitie. Bez výrazného zlepšenia kúpnej sily, nemožno

predpokladať oživenie obšlužnej sféry a nárast zamestnania v službách. Na Slovensku je nezamestnanosť v značnej miere umelá, spôsobená zlým usporiadaním hodnôt, miezd a spoločenského nedocenenia pre verejnosť a pokrok potrebných a nenahraditeľných činností.

Ďalšia literatúra:

Flexiistota – problémy a výzvy, Foundation Findings, Európska nadácia pre zlepšenie životných a pracovných podmienok, Dublin, 20 s., 2009

Flexikurita – Otázky a výzvy, Foundation Findings, Európska nadácia pre zlepšenie životných a pracovných podmienok, Dublin, 20 s., 2009

Perspectives on Global Development 2012. Social Cohesion in a Shifting World, Executive Summary, Paríž, OECD, 10 s., 2011

Reconciling Labour Flexibility with Social Cohesion – The Experiences and Specificities of Central and Eastern Europe, Trends in Social Cohesion No. 17, Rada Európy, Štrasburg, júl 2007, 206 s., ISBN 978-92-871-6151-2

2 SOCIÁLNA SÚDRŽNOSŤ V SOCIÁLNEJ PRÁCI

Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW) sa v rokoch 2005 – 2006 vyjadřila v rámci projektu zásadne k sociálnej súdržnosti vo vzťahu k profesii sociálna práca. Sociálna práca vidí v sociálnej kohézii možnosť zlepšenia usmernenia stratégií integrácie, pretože problém nie je len v jednoduchej inklúzii verzus exklúzia. Sociálna súdržnosť lepšie vystihuje potreby podieľania a pripojenia sa k spoločným komunitným hodnotám. Tento pojem je širší než iba poskytovanie sociálnych služieb a riešenie individuálnych sociálnych potrieb (štandardov, ukazovateľov). Sociálna súdržnosť je viacej než iba koncepcia poskytovania a prijímania. Sociálna kohézia je budovaná na zásadách reciprocity, vzájomného prepojenia, zainteresovania a participácie. Sociálna kohézia je posilňovaná pomocou tvorby prostredia v ktorom funguje vzájomná pomoc, závislosť jeden od druhého a vzájomná väzba. Sociálna súdržnosť je posilňovaná spoluprácou všetkých aktérov s plne holistickým komplexným prístupom. Potreba sociálnej kohézia je celoeurópskou úlohou a nutnosťou.

Sociálni pracovníci musia reagovať na meniaci sa národný a medzinárodný kontext vo svojej práci. Pritom využívajú svoju špecifickú odbornosť, znalosť a skúsenosť na kritické posúdenie a analyzovanie sociálnej kohézie holistickým prístupom. Svojim poznaním sú sociálni pracovníci kľúčoví a preto udržiavajú rovnováhu medzi jednotlivcom a spoločnosťou, medzi poskytovaním služieb a ich rozvojom, medzi sociálnou starostlivosťou a sociálnym dozorom, medzi osobnou a národnou politikou a pod. Sociálni pracovníci aktívne podporujú hospodársku a sociálnu spravodlivosť. Aktívna sociálna práca môže vyvolať osobné nebezpečenstvo pre sociálnych pracovníkov a môže spôsobiť aj ich politické prenasledovanie.

Sociálni pracovníci v Európe podporujú sociálne a ľudské práva na všetkých jeho úrovniach; ponúkajú svoje poznanie a skúsenosti pre politické rozhodovanie a pre potreby spoločnosti; zabezpečujú vzdelávanie a školenia za účelom toho aby profesia sociálnej práce zostala dynamická a pripravená reagovať na nové potreby; rozvíjajú

normy, vhodné postupy a vzdelávanie; podporujú zákony v oblasti sociálnej práce, ktoré posilňujú sociálnu kohéziu; spolupracujú s národnými aj medzinárodnými subjektmi, orgánmi, inštitúciami, radami, komisiami a s ombudsmanmi na urýchlenie prijatia zásad a hodnôt, ktoré posilňujú sociálnu kohéziu; a informujú verejnosť o diskriminácii, nespravodlivosti a stigmatizácii v spoločnosti.

Sociálni pracovníci pomáhajú ľuďom dosiahnuť individuálnu pozitívnu zmenu, ale aj zmenu k lepšiemu v rámci komunity a spoločnosti. Sociálni pracovníci využívajú odbornú znalosť, poznatky a skúsenosti na kritické zhodnotenie a zanalyzovanie v spolupráci s jednotlivcami aj skupinami (komunitami) ich situáciu v súlade s meniacou sa spoločnosťou. Sociálni pracovníci pomáhajú zmene za pomoci sociálnych vzťahov. Pôsobenie v oblasti sociálnej práce znamená preberať zodpovednosť aj za medzinárodný kontext zmien. Sociálni pracovníci aktívne podporujú ekonomickú a sociálnu spravodlivosť aj za cenu ťažkostí a obetí.

Sociálni pracovníci potrebujú legislatívnu a politickú podporu aby mohli pozitívne vplývať na sociálnu kohéziu. Sociálni pracovníci potrebujú odbornú podporu a školenia, ktoré vytvoria predpoklad pre kritickú a primeranú prax. Sociálni pracovníci musia mať podporu aby mohli konať menom celej spoločnosti. Sociálni pracovníci musia pracovať v pružnom organizačnom prostredí, ktoré im umožní aktívne pracovať a tvoriť. Sociálni pracovníci by mali zapojiť do svojej činnosti poskytovateľov služieb a občiansku spoločnosť pomocou konzultácií a participácie. Sociálni pracovníci uznávajú vzájomnú závislosť a význam koordinácie jednotlivých odvetví, osobitne sociálneho, zdravotníckeho a vzdelávania. Potrebné je akceptovať sociálnu prácu ako pozitívneho aktéra pre sociálnu kohéziu. Je potrebné uznať rolu sociálnych pracovníkov ako analytikov a expertov, ktorí pracujú so systémom za pomoci posudzovania svojich krokov v sociálnom prostredí v praxi. Na posilnenie ich konania je potrebný primeraný priestor, čas, zdroje a autonómia v práci. Potrebné sú také regulatívy (štandardy), aby iba kvalifikovaní a registrovaní sociálni pracovníci mohli konať postupy menom spoločnosti, kroky v súlade s etickým kódexom, ktoré môžu ovplyvniť ľudské práva na slobodu a ich nezávislosť v rodinnom

živote. Sociálni pracovníci musia mať právo profesionálnej autonómie na zodpovedné konanie. Profesionálny rast a kapacity rozhodovania sociálnych pracovníkov musia byť v súlade s ustanoveným kompetenčným rámcom. Existovať musí systém ocenenia a odmenenia sociálnych pracovníkov v súlade s ich kariérnym a kompetenčným rastom.

Sociálna kohézia býva ohrozená obmedzenými zdrojmi z dôvodu byrokratického prístupu, čo vedie k neefektívnym a neosobným službám, k nedostatku politík a stratégií integrácie, k exklúzii, k nerovnostiam, a k polarizovaniu v spoločnosti. Problémom býva nedostatok spolupráce v správe (administratívne), v poskytovaní služieb a nepružné organizačné štruktúry, ktoré bránia špecialistom a sociálnym službám reagovať primerane na potreby ľudí a komún.

Európska (v tom aj slovenská) politika sociálnej kohézie by mala udržiavať rovnováhu spoločenských cieľov s hospodárskymi tak ako sa uvádza v samotných zmluvných základoch Európskej únie. Všeobecne je potrebné zapojiť do spoločnej práce užívateľov služieb a občiansku spoločnosť pomocou konzultácií a participácie. Ďalej je nutné uznať vzájomnú závislosť a význam spolupráce rôznych sektorov osobitne zdravotníctva, sociálnych vecí a vzdelávania. Spoločnosť musí oceniť **pozitívny prínos sociálnej práce k sociálnej kohézii** v spoločnosti.

Sociálne služby potrebujú lepšiu koordináciu poskytovateľov služieb a spoluprácu pomáhajúcich profesií a sektorov. Užívatelia služieb musia mať právo koordinácie služieb, alebo právo určiť koordinátora poskytovaných služieb a pomoci ktorú dostávajú. Užívatelia sociálnych služieb a sociálni pracovníci by mali byť aktívne zapojení do tvorby politík a do procesu rozhodovania na všetkých stupňoch, tak aby mohli flexibilne zameriavať túto činnosť v prospech meniacich sa potrieb. V súčasnosti je potrebné predchádzať zneužívaniu a poškodzovaniu v záujme rozvoja spoločnosti, ktorá má záujem o starostlivosť o svojich členov. Naďalej je potrebné vzdelávať a šíriť vedomosti o ľudských právach, o právach užívateľov služieb na individuálnej aj na celospoločenskej úrovni. V záujme tohto je nutné šíriť informácie vo verejnosti

o problémoch diskriminácie, nespravodlivosti, exkludovaní a šírení sa sociálnej nespravodlivosti a zneužívania.

V oblasti vzdelávania by mali školy sociálnej práce pokračovať v odbornom vzdelávaní; školiť sociálnych pracovníkov v oblasti ľudských práv, vymáhania práva, v obhajovaní záujmov spoločnosti a o aktívnej práci v prospech spoločnosti. Školy sociálnej práce majú rozvíjať rozmanité prístupy k podpore sociálnej kohézie; mali by ponúkať študentom sociálnej práce spočiatku základné všeobecné vzdelanie pred špecializovaním sa. Školy sociálnej práce majú podporovať a umožňovať trvalý profesijný rast a ďalšie pokračujúce vzdelávanie. Odporúča sa využívať prepojenie s praxou aj pomocou udržiavania kontaktov s absolventmi škôl sociálnej práce (alumni kluby).

Morálna podstata sociálnej práce potrebuje ďalší rozvoj v oblasti morálky (etiky). Sociálna práca musí zlepšovať a presadzovať ľudskú dôstojnosť; je nutné uznávať zásady presadzovania práv užívateľa služieb sociálnej práce aj jeho aktívne zapojenie. V sociálnej práci je potrebné podporovať právo združovania sa a spolupráce vo vzťahu k sociálno-politickej a etickej dimenzii praxe sociálnej práce. Je potrebné posilňovať medzi profesijnú spoluprácu; využívať holistický prístup smerom k sociálnej spravodlivosti a zásady reciprocity, vzájomnej závislosti a právo participácie.

Ďalšia literatúra:

HETTEŠ, M.: *Neistota sociálneho zabezpečenia na Slovensku*, s. 86-94, In: *Aplikovaná sociálna politika*, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 2012, Bratislava. 364 s. ISBN 978-80-8132-061-3

Social Work and Social Cohesion in Europe. A Project of the International Federation of Social Workers – European Region. Draft Final Report, IFSW-Europe, Bern, júl 2006, 22 s.

Statement on Social Work Promoting Social Cohesion Europe, IFSW-Europe, Bern, 2006

3 GLOBÁLNE PROBLÉMY SOCIÁLNEJ PRÁCE

V roku 2012 sa uskutočnila v Štokholme druhá spoločná akcia sociálnych pracovníkov (profesionálov, edukátorov a laikov). Bola to spoločná svetová konferencia pod názvom „Sociálna práca a sociálny rozvoj: činnosť a výsledok“. Pred dvoma rokmi sa obdobná akcia konala v Hongkongu. Tam sa začala spoločná aktivita za globálnu sociálnu agendu. V roku 2014 sa má konať pokračovanie konferencií v Melbourne v Austrálii.

Je nemysliteľné zhodnotiť alebo vypovedať o tom čo všetko svetová konferencia pre sociálnu prácu a spoločnosť všeobecne priniesla. Zúčastnilo sa jej okolo 2500 delegátov z vyše 200 krajín a samosprávnych územných celkov, teda viac ako členských krajín v OSN. Na programe bolo 5 konferenčných dní, 13 sympózií a 170 pracovných seminárov. Napr. paralelne prebiehalo aj 27 rôznych pracovných seminárov. Zborník abstraktov z konferencie má 448 strán. Navyše boli pred konferenčné podujatia, pokonferenčné podujatia, návštevy v teréne, premietanie filmov, výstava posterov (plagátov), valné hromady, snemy, kongresy, konzultácie, stretávky atď. Konferencia bola usporiadaná Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov (IFSW), Medzinárodnou asociáciou škôl sociálnej práce (IASSW) a Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj (ICSW). Tieto tri organizácie majú v mnohom spoločnú históriu a záujmy. Bývalo obvyklé, že spoluorganizovali globálne stretnutia. Obdobné podujatia sa konajú na regionálnej (napr. európskej) úrovni.

Z predošlého vyplýva že podujatie navštívili predovšetkým sociálni pracovníci – ľudia z praxe (IFSW), predstavitelia zo škôl sociálnej práce – vzdelávatelia, pedagógovia (IASSW) a mimovládne organizácie – bežní ľudia venujúci sa sociálnej práci a sociálnemu rozvoju na občianskej báze (ICSW). Podujatie vytvorilo živú globálnu sociálnu sieť ľudí venujúcich sa sociálnej práci a sociálnemu rozvoju a ľudí ktorým nie je sociálna spravodlivosť ľahostajná.

Počas konferencie sa odohral aj rad sprievodných podujatí a mnohé organizácie využili možnosť byť spolu na vykonanie

svojich pravidelných stretnutí, valných hromád, volieb a pod. Po prezentácii (autora) k stavu spoločnosti na Slovensku rad európskych krajín uznal, že majú obdobné problémy, hoci rádovo nie až tak ťaživé. Na rokovaní boli dohodnuté aj kroky v plnení Globálnej sociálnej agendy ako postupovať s odporúčaním Medzinárodnej organizácie práce k sociálnemu minimu. Možnosť priznania sociálneho minima sa postupne mení na právo. Môže to mať zásadný vplyv na potrebu záchranej sociálnej siete ak vzniká nárok na sociálne minimum.

Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW) pripravila spoločnú akciu pre svojich členov a priateľov (individuálni členovia). Žiaľ Slovensko tu nemá zatiaľ plnoprávne členstvo pretože sme nemali v roku 2012 funkčnú asociáciu sociálnych pracovníkov na celoštátnej úrovni. Podobné rokovanie uskutočnila aj Európska asociácia škôl sociálnej práce (EASSW), ktorej členom sú aj niektoré slovenské školy. Východoeurópska asociácia škôl sociálnej práce (EEsrASSW) tu mala tiež svoje koordinačné a informačné porady.

Okrem už uvedenej a zrejme novej paradigmy o zmene možnosti na nárok na sociálne zabezpečenie, možno uviesť niektoré ďalšie poznania. Predovšetkým je to odkaz na znovu si pripomenutie **chápania sociálnej práce ako profesie ľudských práv**. Toto bolo viackrát schválené a skúmané.

Máme niekoľko vhodných zdrojov pre školy sociálnej práce a profesiu sociálnej práce: „Human Rights and Social Work: a Manual for Schools Social Work and Social Work Profession“ („*Ľudské práva a sociálna práca: manuál pre školy sociálnej práce*“, OSN, 1994), „Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights“ IFSW, 2011 („*Štandardy profesie sociálnej práce vo vzťahu k ľudským právam*“) a „Standards in Social Work Practice Meeting Economic, Social and Cultural Rights“, IFSW-Europe, 2009 („*Štandardy profesie sociálnej práce vo vzťahu k hospodárskym, sociálnym a kultúrnym právam*“) alebo definíciu sociálnej práce prijatej v Kodani 27. júna 2001 organizáciami sociálnych pracovníkov (IFSW) a škôl sociálnej práce (IASSW). Podobné poznatky námety možno nájsť aj v **globálnych štandardoch pre**

vzdelávanie a školenie sociálnej práce („Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession“, IASSW, IFSW, 2004).

Počas pred konferenčného semináru k výučbe sociálnej práce bola pripomenutá nutnosť učiť ľudské práva budúcich sociálnych pracovníkov. V oblasti uplatňovania ľudských práv pretrváva otázka univerzálneho uplatňovania a kultúrneho relativizmu. Pretrváva otázka „západného“ individualizmu a „východného“ relatívne vyššieho významu kolektívu a komunity. Pre nás môže byť podnetná štandarda (3.6.6.9) sociálnej práce vo vzťahu k ľudským právam, ktorá požaduje rovnaké odmeňovanie sociálnym pracovníkom porovnateľné s inými profesiami.

Všeobecne možno skonštatovať že konferencia mala tri hlavné témy a rad vedľajších tém:

- 1) **Ľudské práva a sociálna rovnosť**, ktorá je základom pre sociálnych pracovníkov na celom svete pri ich práci s klientmi, alebo pacientmi.
  - a) Aktívne a dôstojné starnutie.
  - b) Postihnutie a úsilie o inklúziu.
  - c) Perspektívy detí v riziku.
  - d) Mládež a problémy, súčasné výzvy.
  - e) Rešpekt k duchovným právam a voči viere.
  - f) Násilie voči ženám.
  - g) Napĺňanie práv LGBT („lesbických, bisexuálnych a transrodových osôb a gejev“ – t.j. inak sexuálne orientovaných).
  - h) Právo na zdravotnú a sociálnu rovnosť.
- 2) **Environmentálne zmeny a trvalo udržateľný rozvoj**, pretože prebiehajúce zmeny v životnom prostredí spôsobujú čoraz väčšie sociálne problémy.
  - a) Manažment živelných pohrôm nešťastí. Perspektívy sociálnej práce a sociálneho rozvoja.

- b) Zmeny životného prostredia pôvodného obyvateľstva a jeho sociálne dôsledky.
  - c) Integrovanie ekonomických, environmentálnych a sociálnych perspektív.
  - d) Sociálna akcia za pitnú vodu.
  - e) Sociálna ekonomika a trvalo udržateľný rozvoj: miestne skúsenosti a globálne výzvy.
  - f) Trvalo udržateľný sociálny rozvoj: výskum, vzdelávanie a prax.
- 3) **Globálna sociálna transformácia a sociálna práca.**
- a) Boj s chudobou a rozvoj sociálneho zabezpečenia.
  - b) Sociálna práca v kontexte politických a vojenských konfliktov.
  - c) Migrácia: výzvy a možnosti.
  - d) Rodina v premene.
  - e) Medzinárodné mimovládne organizácie v nadnárodnej sociálnej aktivite.
  - f) Sociálne médiá a ich vplyv na sociálny rozvoj.
  - g) Transformácia organizácia pre kreativitu.

Podľa známej definície Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW) a Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW) z roku 2001 sociálna práca pomáha sociálnej zmene, pomáha riešiť problémy v medziludských vzťahoch, posilňuje a oslobodzuje ľudí na dosiahnutie dobrého života. V solidarite s marginalizovanými skupinami sociálna práca ako profesia musí podporovať sociálnu inklúziu.

Počas plenárneho rokovania v Štokholme Michael Marmot, ktorý bol predsedom komisie pre sociálne determinanty zdravia Svetovej zdravotníckej organizácie a profesor epidemiológie skonštatoval, že zdravotné rozdiely vyplývajú zo sociálnych rozdielov. Zdravie je preto problémom aj pre sociálnu prácu. Pokiaľ štát nevenuje tejto otázke primeranú pozornosť, zdravie a spokojnosť občanov klesá. Uviedol aj príklad Slovenska, ako krajiny s nedostatočnou pozornosťou voči sociálnej oblasti, čo spôsobuje následne vysokú

úmrtnosť. Slovensko patrí v európskom meradle k slabším krajinám aj pokiaľ ide o šancu detí nebyť diskriminované v materiálnej oblasti, vo vzdelávaní a v zdravotnej opatere. Zrejme na Slovensku sú problémy s reálnou solidaritou a teda značné podližnosti v tomto smere.

Lord Michael Marmot sa venoval aj nezamestnanosti a jej sociálnym dopadom. Podľa jeho poznatkov nárast nezamestnanosti o 1 % spôsobí nárast počtu samovrážd o 0,8% a rovnako aj vrážd o 0,8 %. Niektoré tvrdenia členov vlád o nezamestnanosti ako nutnom zle v záujme udržania ekonomických výsledkov a flexibility trhu práce, preto v tomto svetle vyznievajú v podstate asociálne. Slovensko má dlhodobo vysokú nezamestnanosť a všeobecne najvyššiu mieru dlhodobej nezamestnanosti. Podstata slovenskej ekonomiky postavenej na „lacnej“ (dumpingovej) pracovnej sile a slabej sociálnej sfére má preto svoju daň v chorobnosti, v najkratšej dĺžke zdravej staroby, nespokojnosti so životom na Slovensku a v kratšej dobe dožitia. Predbehli nás mnohé nedávno ešte rozvojové štáty. Ako uviedol M. Marmot problémy a rozdiely v zdraví nie sú nevyhnutné a neriešiteľné. Je na to potrebná spravodlivá spoločnosť pre minulé, súčasné i budúce generácie.

Malcolm Payne (profesor sociálnej práce, aktivista, pisateľ, známy je aj na Slovensku) uviedol niektoré nosné myšlienky, kde uvádzal že **sociálna práca je práca s ľuďmi** ako by to boli naši bratia a naše sestry. Sociálna práca je o ľudských vzťahoch, aj keď sa pracuje v komunitách a v skupinách. Závazok k sociálnej spravodlivosti nestačí, je nutné dosiahnuť sociálnu solidaritu.

Hans Rosling (profesor medzinárodného zdravia, Karolinska Institutet, Štokholm a predstaviteľ projektu Gapminder) poukázal na limity rastu a starnutia obyvateľstva sveta. Všetky krajiny sa blížia k svojmu vyrovnanému stabilnému stavu (ekvilibriu). Všade prebieha demografická zmena, resp. už prebehla v počte detí (okolo 2 deti na matku). Mnohé tzv. rozvojové krajiny sa už populačne správajú ako sa v povedomí ľudí správajú bohaté štáty. Jednoznačný pokles počtu detí a spravidla spojený s nárastom bohatstva (meraného pomocou HDP na obyvateľa) a poklesom detskej úmrtnosti. Je to globálna zmena, ktorú nezvrátila rozmanitosť kultúr

a náboženstiev. Tu prebieha zmena globálne. Bez ohľadu na prevažujúcu časť populácie v populácii štátov či už s kresťanskou, budhistickou, či moslimskou tradíciou, všade rodina sleduje model málopočetnej rodiny. Náboženstvá to neovplyvnili. Populácia sveta v roku 2050 dosiahne počet 9 miliárd bez následného nárastu počtu. Vo svojej prezentácii H. Rosling demonštroval aj rozdielnosť populácie Slovenska a Česka v súčasnosti i počas bývalého Česko-Slovenska. Viacej je možné vidieť v rámci prezentácie neziskového projektu Gapminder (www.gapminder.org).

Walter Lorenz, (rektor Free University, Bozen-Bolzano, Taliansko) varoval pred privatizáciou sociálnej ochrany (napr. „privatizácia staroby“) a varoval pred voľbou rozhodovania kto si zaslúži pomoc a kto nie. Súčasná finančná kríza vyvolala hrozbu voči sociálnej práci. Kríza v mnohých krajinách a osobitne v EÚ zdôvodňuje znižovanie výdavkov na zdravie a sociálnu sféru. Podľa W. Lorenza privatizácia verejnej sféry bola zdôvodnená tým, že sociálny štát znížil sociálnu solidaritu medzi ľuďmi podporovaním závislosti na sociálnom zabezpečení. Narastá rozdiel medzi bohatými a chudobnými a to nielen medzi štátmi navzájom. Súčasná sociálna situácia pripomína skôr časy vzniku sociálnej práce.

Význam takýchto podujatí sa nachádza v možnosti viesť otvorený dialóg a diskutovať v pozitívnom zmysle slova. Ľudia majú často obavy zo svojho rozdielneho názoru oproti mediálne pretlačovanému. Je tu možnosť nesúhlasiť, diskutovať o zaužívaných predstavách. Je príležitosť predstaviť vlastné projekcie, zistenia a konfrontovať svoje vlastné postupy na medzinárodnej ploche.

Ďalšia literatúra:

Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession, Prijaté valnými zhromaždeniami IASSW a IFSW v Adelaide, Austrália, 2004, 24 s.

HETTEŠ, M.: *Svetová konferencia o sociálnej práci a sociálnom rozvoji*, <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/svetova-konferencia-o-socialnej-praci-a-socialnom-rozvoji>, 2012

- MARMOT, M., BELL, R., GOLDBLATT, P.: *Future of Health Care in Europe – a Social Determinants Perspective. A thought-piece for the Future of Healthcare in Europe conference*, 13. máj 2011, University College London, 17 s.
- Standards In Social Work Practice Meeting Economic, Social and Cultural Rights Project 2007-2009*, International Federation of Social Workers – Europe, Berlín, 2009, 66 s.
- Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights*, IFSW-Europe, Berlín, 48 s., ISBN-978-99932-0-878-5
- STUCKLER, D., BASU, S., MCKEE, M.: *Budget Crises, Health, and Social Welfare Programme*, s. 77-79, in: BMJ (British Medical Journal), 10. júl 2010, Volume 341

4 SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ A SÚDRŽNOSŤ

Slovenská spoločnosť bola v relatívne krátkom časovom slede transformovaná z deklarovanej rovnostárskej totalitnej spoločnosti na pluralitnú a nepaternalistickú spoločnosť. Prebieha významná demografická zmena spojená transformáciou istôt na neistoty a s oslabovaním role štátu a rodiny. V európskom roku medzigeneračnej solidarity a aktívneho starnutia v roku 2012 sa často spomínala a deklarovala solidarita a starnutie. Slovenská spoločnosť a politika sa nezaujímala o to, že patríme medzi krajiny s najhoršou situáciou súžitia generácií a zdravia starších. Časť zodpovednosti za túto nepriaznivú situáciu patrí aj sociálnej práci. Sociálna práca sa musí podieľať na zvrátení súčasného stavu.

Premeny v slovenskej spoločnosti

Slovenská spoločnosť prešla rýchlou transformáciou. Nová generácia, často už narodená po páde komunizmu, ale aj staršia generácia si už neuvedomuje k akým fundamentálnym zmenám došlo. Pred rokom **1989** bolo sociálne zabezpečenie plne hradené z jediného zdroja – zo štátneho rozpočtu. Štátny sociálny paternalizmus poskytoval záruky relatívne rovnostárskej istoty. Ľudia sa naučili takto žiť a brať to za štandard.

Podstata štátu bola urýchlene zmenená z plánovaného hospodárstva na trhovú ekonomiku nie plne spravodlivým spôsobom (privatizácia, reštitúcie, dražby a pod.). Dochádzalo okrem nelegálnych postupov aj ku páleniu kníh ako v nacistickom Nemecku. Napr. knižnica Výskumného ústavu oblastného plánovania sa takto stratila. Pri predvstupových rokovaníach do Európskej únie sme potom opäť začínali od nuly. Európa totiž plánuje. Aj teraz sme v plánovacom období do roku 2013 napr. v Európskom sociálnom fonde a snažíme sa tiež plniť ciele stratégie Európy do roku 2020. Počas privatizácie dochádzalo k fatálnym chybám. Prevod výrobných prostriedkov v privatizácii bol sprevádzaný ich následným ničením (rozpredaním, premenou na okamžitý prospech pre jednotlivca bez záujmu o ich trvalo

udržateľné využitie), ľudia prichádzali o zamestnanie a krajina o perspektívu samostatného rozvoja.

John A. Scherpereel z Univerzity Wisconsin-Madison (USA), pripravil v roku 2003 štúdiu „Staré štruktúry, nové použitie: Zdedené inštitúcie a politické formovanie v prechodných momentoch“. Štúdia sa venuje politicko-spoločenskému prostrediu v Česko-Slovensku po „nežnej“ revolúcii a jeho odozve v samospráve. Rýchlo po dramatických udalostiach novembra 1989, noví lídri obecných národných výborov (inštitúcie miestnej správy riadené komunistami a modelované na podobu sovietskych v ZSSR) sformovali záujmové organizácie a úspešne lobovali v národných vládoch (česká a slovenská) a vo federálnej vláde za účelom radikálne transformovať systém územnej miestnej verejnej správy smerom k autonómnej samospráve. Združenie miest a obcí na Slovensku (ZMOS) zakrátko získalo postavenie a za krátky čas príležitosť ovplyvňovať politiku zdola. Postup ZMOS bol preberaný aj v Českej republike a predstaviteľ ZMOS zastupoval navonok celú vtedajšiu federáciu. ZMOS využil zdroje siete na zmenenie existujúcich pravidiel a na premenu inštitúcií v ktorých pôsobili, nie ich likvidáciou ale ich kvalitatívnou transformáciou. ZMOS bola jediná nová občianska iniciatíva, ktorá dokázala presadiť svoje názory aj voči novej administratíve vedenej radikálmi z Občianskeho fóra (OF) a Verejnosti proti násiliu (VPN). Staré subjekty v štáte zanikli a nové nemali tú silu aby otvorili diskusiu s administratívou. Takto sa začala deetatizácia v miestnej samospráve a bol to aj prvý pokus o ponúknutie participácie na správe vecí verejných občanom.

Na Slovensku tiež doznievala národná emancipácia. Došlo k mierovému rozdeleniu bývalého Česko-Slovenska v roku **1993**. Niečo podobné sa podarilo v roku 1905 Švédnom a Nórom. Globalizácia je však o zjednocovaní (zharmonizovaní) sveta a preto nie paradoxne sme sa čoskoro opäť „zjednotili“ v rámci väčšieho celku, kde je nateraz 27 členov (oproti dvom v Česko-Slovensku), v celku ktorý má snahu sa premeniť na federáciu. Samostatné Slovensko prinieslo so sebou samostatnú sociálnu politiku, ktorá nie vždy bola a je kompatibilná so štandardnými postupmi v Európskej únii. Vplyv Svetovej banky, Medzinárodného menového fondu

a iných zámorských aktérov spôsobil nemožnosť koordinácie niektorých častí nášho systému sociálneho zabezpečenia s EÚ. Svetová banka je predovšetkým bankou a koná v záujme kapitálu a nie sociálneho zabezpečenia i keď sa výrazne aktivovala v mnohých teraz označovaných ako nových členských štátoch EÚ (Poľsko, Maďarsko, Bulharsko a inde). V ekonomike, ak hodnotíme nárast HDP, sa nám v zásade darilo. Slovensko mávalo najdynamickejší rast (2007, 2008, 2010) hrubého domáceho produktu („tatranský tiger“).

Zaslúžený vstup do klubu najbohatších krajín sveta do Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) so sídlom v Paríži v roku **2000** Slovensko zaradilo medzi najvyspelejšie štáty poskytujúce pomoc a nie prijímajúce zahraničnú pomoc. Vznikla Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú pomoc (SlovakAid) v čase, keď sme sami mali vnútorné problémy. Opätovné spojenie s Českom v roku **2004** (vstupom do EÚ) a vystavenie Slovenska potrebe nájsť zhodu s ďalšími členskými štátmi, výrazne zmenilo postavenie a vplyv národného štátu. Objem národnej legislatívy (zákonov SR) sa stal menšinový oproti množstvu európskych zákonov („acquis communautaire“). Voľný pohyb osôb, myšlienok, tovaru, kapitálu, chorôb ovplyvnil všetko v pôvodne relatívne izolovanej slovenskej spoločnosti. Slovenské obyvateľstvo má pomerne slabú informovanosť o pôsobení európskych štruktúr a o ich vplyve na denný život. Napr. koordinácia systémov sociálneho zabezpečenia a jej význam je neznámy väčšine vysokoškolákov. Slovensko je súčasť EÚ. EÚ nie je zahraničie, je to de facto vnútroštátna záležitosť.

V tom istom roku (**2004**) sme vstúpili do Severoatlantického obranného paktu (NATO) so sídlom v Bruseli. Slovensko sa podriadilo spoločnej doktríne a aj sa podieľa na jeho vojenskej činnosti. Uplatňovanie schengenského systému od roku **2008** v podstate odstránilo hranice a Slovensko sa prakticky stalo hraničným štátom mnohých iných štátov, ktoré sú geograficky vzdialené (Bielorusko, Turecko, Maroko a pod.). Po vstupe Chorvátska do EÚ sa de facto opäť posunú hranice Slovenska. Všetko toto sa udialo v rýchlom slede. Opustili sme národnú menu

v roku **2009**, v čase keď už prebiehala veľká globálna finančná kríza. Už len málokto si pamätá, že toto všetko sa udialo iba nedávno.

Okrem toho sa zrušil vízový režim s mnohými krajinami (najvýznamnejšie s USA a Kanadou). Postavenie národného štátu sa znížilo nielen voči nadnárodným celkom odovzdaním časti štátnej suverenity, ale aj prenos právomocí v sociálnej politike na množstvo aktérov, ktorí vznikli (obce, neštátne subjekty a pod.). Zrejme je potrebné sa pripraviť na jednotný európsky štát (spočiatku ako federácia).

Sociálne istoty

Za náš základný zákon sa zvykla označovať ústava. Význam ústavy sa výrazne zmenil prijatím množstva medzinárodných a európskych záväzkov, ktoré spravidla majú vyššiu právnu silu ako národná legislatíva. Ako základný európsky právny nástroj môžeme uviesť **Chartu základných práv Európskej únie**, ktorá je dokument, ktorý deklaruje občanom Európskej únie katalóg základných práv a slobôd.

Ústava SR v čl. 39 garantuje právo občanov na primerané hmotné zabezpečenie v starobe a pri nespôsobilosti na prácu, ako aj pri strate žiteľa. Každému kto je v hmotnej núdzi, dáva právo na pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok. V čl. 40 poskytuje ústava právo na ochranu zdravia. Na základe zdravotného poistenia majú mať občania právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť a na zdravotnícke pomôcky. Tieto práva tvoria princípy sociálnej práce ako ľudsko-právnej profesie.

Demografická revolúcia

Práva garantované ústavou a medzinárodnými záväzkami sú dnes často spochybňované a ohrozované. Za dôvod tohto prístupu sa často uvádza tzv. starnutie obyvateľstva. Že ľudia žijú dlhšie je dar. Problém starnutia spočíva iba v zmenenej miere rodivosti (fertility). Celý svet v podstate z dôvodu demografickej revolúcie sa dostal,

resp. dostáva do stavu vymierania ľudskej spoločnosti. Nenarodené detí sú reálnym problémom a nie starnutie. Ako náhle miera fertility klesne pod záchovnú mieru 2,1 dieťaťa na ženu, nastáva možná katastrofa. V roku 1955 tuto mieru ako prvé dosiahlo Japonsko. V roku 1980 Česko a v roku 1989 Slovensko. Táto premena postihuje celý svet. Skončí sa to v Nigérii v roku 2050 a premenou celej subsaharskej Afriky. V tom období má dôjsť aj k stabilizovaniu počtu ľudí na svete (okolo 9 miliárd). Podľa projekcií sa má na Slovensku znížiť počet obyvateľov k roku 2050 o 400 až 500 tisíc. A to aj pri vzatí v úvahu novej imigrácie. Keďže znižovanie počtu obyvateľov a nízka fertilita je globálny jav, nebude skade vziať, pozvať nových občanov Slovenska a nastane nedostatok pracovnej sily. Štáty na východ a juhovýchod od Slovenska budú mať rovnaké a možno ťažšie problémy s nedostatkom obyvateľstva. Nebudeme môcť využiť model Rakúska, ktoré svoj terajší nedostatok opatrovateľov, rieši ich požičiavaním aj zo Slovenska. Predovšetkým to bude v oblasti služieb pre starších ľudí.

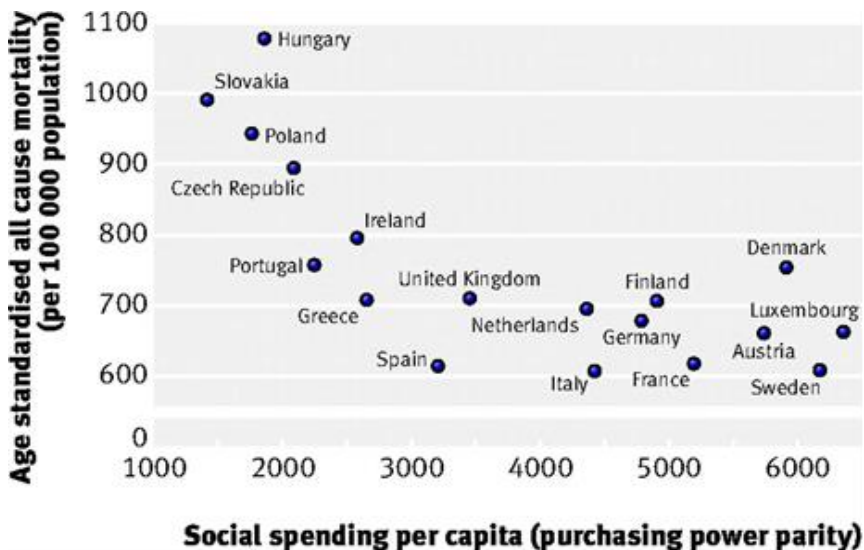
Zákony demografie jasne hovoria, ak sa pohne fertilitou, trebárs, žeby narástol prudko počet narodených detí, zmení sa opäť podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva. A je tu opäť „problém“ udržateľnosti systému sociálneho zabezpečenia a v tom aj dôchodkov (teraz z dôvodu mladnutia). (Hetteš, 2011)

Sú isté pozitívne signály v rámci Európy kde nastala zmena v rodivosti. Francúzsko môže byť vzorom. V roku 2009 dosiahlo Francúzsko úroveň 2,0, zatiaľ čo Slovensko 1,4. (Eurostat, 50/2011) V demografii existuje pravidlo, že počas kríz, vojen sa znižuje počet narodených detí a po vojne býva prudký nárast detí („baby boom“). Súčasná fertilita na Slovensku je však nižšia ako počas slovenského vojnového štátu. Situácia je vskutku vážna a poukazuje na krízu v spoločnosti, na nevhodnú sociálnu politiku a vážne problémy v spoločnosti, ktorá sledujú nevhodné vzory a uznáva hodnoty, ktoré nie sú trvalo udržateľnými hodnotami. Európa je kontinent migrantov. Je však potrebné si zvážiť, komu budeme môcť odovzdať všetko to čo označujeme ako slovenské a kto bude ešte Slovákom v tomto priestore.

Zdravie a sociálna práca

Počas rokovania svetovej konferencii venujúcej sociálnej práci a sociálnemu rozvoju v Štokholme v júli 2012 M. Marmot, predseda komisie pre sociálne determinanty zdravia Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) a profesor epidemiológie skonštatoval, že zdravotné rozdiely vyplývajú zo sociálnych rozdielov. Zdravie je preto problémom aj pre sociálnu prácu. Pokiaľ štát nevenuje tejto otázke primeranú pozornosť, zdravie a spokojnosť občanov klesá. Nasledovný graf to demonštruje. Uviedol aj príklad Slovenska, ako krajiny s osobitne nedostatočnou pozornosťou voči sociálnej oblasti, čo spôsobuje následne vysokú úmrtnosť. (Stuckler, Basu, McKee, 2010)

Graf: Sociálne výdavky a zdravie

Zdroj: Stuckler, D., Basu, S., McKee M., 2010: *Budget Crises, Health, and Social Welfare Programme*. *British Medical Journal* 2010; 340:3311

Slovensko patrí v európskom meradle k slabším krajinám aj pokiaľ ide o šancu detí nebyť diskriminované v materiálnej oblasti, vo vzdelávaní a v zdravotnej opatere. Na Slovensku máme na základe tohto poznania nízku vnútro spoločenskú solidaritu.

Sociálne neistoty, nezáujem spoločnosti a štátu o zdravie spôsobuje aj nízka šanca prežitia staroby v dobrej kondícii. Podľa Európskeho štatistického úradu (Eurostat, 60/2012) na Slovensku majú občania nádej zdravej staroby (bez odkázanosti na sústavnú pomoc) v priemere iba 3 roky po dosiahnutí 65 rokov. Pričom ženy sú na to na Slovensku horšie, oproti prevažujúcemu kratšiemu zdravému vyššiemu veku u mužov v Európe. Toto je temer o 6 rokov menej ako je obvyklé v rámci Európskej únie alebo v Bulharsku. Bulharsko pritom relatívne ekonomicky zaostáva za Slovenskom.

Tabuľka: Zdravé roky života a očakávaná dĺžka života vo veku 65 rokov

	Ženy		Muži	
	Zdravý život 65	Očakávaná dĺžka života 65	Zdravý život 65	Očakávaná dĺžka života 65
EU27	8.8	21.0	8.7	17.4
Bulharsko	9.9	17.0	8.8	13.6
Česko	8.8	19.0	8.5	15.5
Estónsko	5.5	19.4	5.3	14.2
Lotyšsko	5.6	18.2	4.9	13.3
Litva	6.7	18.4	6.3	13.5
Maďarsko	5.9	18.2	5.4	14.1
Rakúsko	7.9	21.4	8.5	17.9
Poľsko	7.5	19.5	6.7	15.1
Rumunsko	5.0	17.2	5.9	14.0
Slovensko	7.2	21.0	6.6	16.8
Slovensko	2.8	18.0	3.3	14.0
Chorvátsko	6.4	18.2	6.4	14.6

Zdroj: Eurostat, 201060/2012 - 19, apríl 2012

Na zdravie občana výrazne vplýva spokojnosť so životom. Nárast šľastia spokojnosti znižuje pravdepodobnosť vzniku radu chorôb. Podľa šetrenia Organizácie pre hospodárku spoluprácu a rozvoj v Paríži (Better Life Index, 2011) slovenská spoločnosť patrí k najmenej spokojným populáciám. Horšie je na tom už len Estónsko, Ruská federácia a Rusko.

Tabuľka: Všeobecná spokojnosť so životom

OECD: 72 % ľudí v priemere má viac pozitívnych skúseností v bežnom dni					
1.	Austrália	74	19.	Japonsko	68
2.	Rakúsko	75	20.	Kórea	62
3.	Belgicko	74	21.	Luxembursko	74
4.	Brazília	77	22.	Mexiko	78
5.	Kanada	80	23.	Holandsko	72
6.	Čile	77	24.	Nový Zéland	78
7.	Česko	62	25.	Nórsko	75
8.	Dánsko	72	26.	Poľsko	63
9.	Estónsko	60	27.	Portugalsko	72
10.	Fínsko	73	28.	Ruská f.	59
11.	Francúzsko	73	29.	Slovensko	61
12.	Nemecko	72	30.	Slovinsko	66
13.	Grécko	67	31.	Španielsko	72
14.	Maďarsko	65	32.	Švédsko	76
15.	Island	83	33.	Švajčiarsko	76
16.	Írsko	77	34.	Turecko	56
17.	Izrael	63	35.	Veľká Británia	75
18.	Taliansko	73	36.	USA	76

Zdroj: *Better Life Index, OECD 2011*

Index spokojnosti (Satisfaction with Life) z univerzity v Leicester z roku 2006 umiestnil Slovensko na 129 miesto spomedzi 178 krajín (prvá krajina je najspokojnejšia). Nespokojnosť so životom, stres, frustrácia a iné stavy vplývajú na zdravotný stav a môžu priamo vyvolať choroby. Ak akceptujeme postavenie sociálnej práce v problematike zdravia obyvateľstva, tak musíme akceptovať aj jej

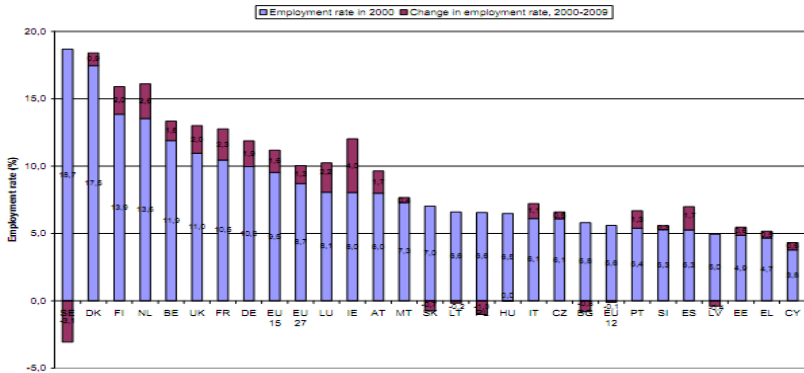
podiel na zdravotných neduhoch. Zlá sociálna situácia, nespokojnosť, nedostatok sociálnych a zdravotných pracovníkov je jednou z príčin.

Nezamestnanosť a sociálna práca

Na Rade ministrov práce, sociálnych vecí, zdravotníctva a ochrany konzumentov (EPSCO) v Bruseli bol v roku 2012 vo februári predložený dokument o dopadoch krízy. Nachádza tam aj odporúčanie pre navýšenie počtu „bielych povolání“ (zdravotníctvo a sociálne služby) na Slovensku, ako prostriedku zníženia vysokej nezamestnanosti. Európska komisia vo svojom oznámení z 25. novembra 2011 (Ročný prieskum rastu, s. 11) odporúča vytvorenie iniciatív, ktoré uľahčujú rozvoj sektorov s najvyšším potenciálom tvorby pracovných miest, okrem iného v zdravotnej starostlivosti a v sociálnych službách („biele pracovné miesta“). Tu má i naša krajina obrovské rezervy. Je zrejmé, že dorovnanie zamestnanosti v týchto oblastiach aspoň na priemer EÚ by malo pozitívny vplyv aj na zdravie občanov. Slovensko má totiž v porovnaní s ostatnými členskými krajinami Európskej únie nízku zamestnanosť v tejto oblasti.

Podľa Európskeho štatistického úradu (Eurostat) v rámci prieskumu pracovnej sily (Labour Force Survey) máme tieto zistenia z druhej dvojročnej správy o sociálnych službách vo verejnom záujme. Nasledovný graf ukazuje, že v období rokov 2000-2009 zamestnanosť v zdravotníctve a v sociálnej práci rástla oveľa rýchlejšie v rámci pôvodnej EÚ15 než v celej rozšírenej EÚ27. Zamestnanosť v týchto odvetviach rástla o 1,6 % v priemere v EÚ15, oproti 1,3 % v EÚ27. Najvyšší rast bol v Írsku, Holandsku, Francúzsku, Luxembursku, vo Veľkej Británii a Fínsku. Naproti tomu zamestnanosť v zdravotníctve a v sociálnej práci klesla vo Švédsku, v Poľsku, v Bulharsku, na Slovensku, v Lotyšsku a v Litve. Starnutie populácie vo väčšine krajín EÚ viedlo k nárastu zamestnanosti v k tomu potrebných služieb, tento jav je však často sťažený reštriktívnymi opatreniami.

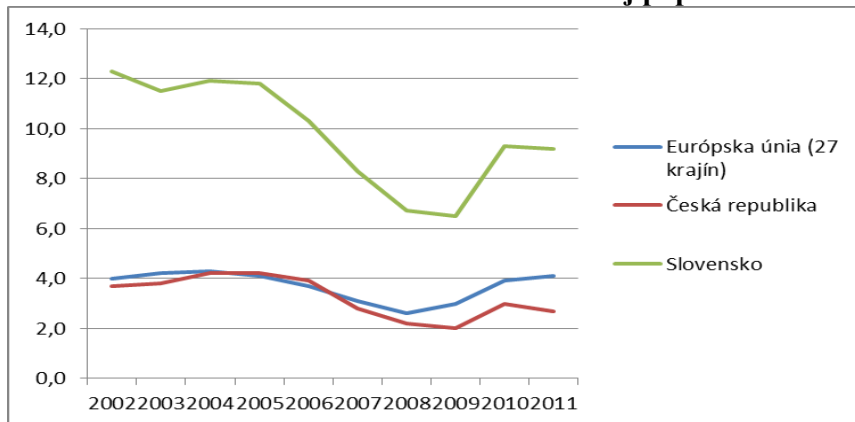
Graf: Miery zamestnanosti v sektore zdravia a sociálnej práce v rokoch 2000 – 2009 (% z celkovej zamestnanosti)

Zdroj: *Second Biennial Report on Social Services of General Interest, 2010*

Slovensko má dlhodobo vysokú nezamestnanosť a všeobecne najvyššiu mieru dlhodobej nezamestnanosti. V roku 2011 to bolo podľa Eurostat 9,2 % z ekonomicky aktívneho obyvateľstva. Toľko ľudí sa dlhodobo nezapája do tvorby spoločného majetku a viac menej sú závislí od ostatných. V Česku to bolo v roku 2012 iba 2,7 % a v Rakúsku 1,1 %. Dlhodobo nezamestnaní občania sú prakticky klienti sociálnej práce. Stratili vôľu nastúpiť do práce i keby tejto bol prebytok. Potrebujú pomoc zvonka od odborníka.

Podstata slovenskej ekonomiky postavenej na „lacnej“ pracovnej sile a slabej sociálnej sfére má preto zrejme svoju daň v chorobnosti, v najkratšej dĺžke zdravej staroby, nespokojnosti so životom na Slovensku a v kratšej dobe dožitia. Predbehli nás mnohé nedávno ešte rozvojové štáty. Ako uviedol Michael Marmot problémy a rozdiely v zdraví nie sú nevyhnutné a neriešiteľné. Je nato potrebná spravodlivá spoločnosť pre nás a pre naše deti.

Graf: Dlhodobá nezamestnanosť v % z aktívnej populácie

Zdroj: Eurostat, vlastné spracovanie

Problém je v tom, že sa zmenila argumentácia o tom, že kto nepracuje nech je. Súčasné usporiadanie spoločnosti dostalo ľudí do situácie, že väčšinou nikdy nebudú pracovať v profesii, ktorú vyštudovali a že nikdy nebudú mať plnohodnotnú prácu. Je potrebné učiť ľudí, aby boli nachystaní na zmenenú situáciu. Doterajšie nazeranie na ľudí bez práce, ako na ľudí, ktorí si za to môžu sami, sa nedávno zmenilo a európska spoločnosť má iný prístup, od toho aký sme zvykli akceptovať na Slovensku. Ešte pred finančnou krízou celoeurópsky prevažoval názor na nezamestnanosť, že to sú ľudia, ktorým sa nechce pracovať. Nepracovať bola hanba spojená so stigmatizáciou. Ľudia sa cítili ponížení, hanbili, mysleli si, že zlyhali, skrývali fakt, že sú bez práce. Bola to anomália a deviantnosť v očiach väčšiny, často riešená sebadeštrukciou. Toto nie je možné v súčasnosti obchádzať. Postupne sa mení aj postoj a názor väčšiny populácie.

Solidarita v spoločnosti a v štáte

Slovensko dosiahlo podľa merania v hrubom domácom produkte výrazné úspechy. Podľa hodnotenia Európskeho štatistického úradu

(Eurostat, 97/2012) sme dosiahli úroveň 73 % priemeru EÚ v HDP na osobu a pri zohľadnení kúpnej sily sme sa vyrovnali Česku.

Tabuľka: HDP a aktuálna individuálna spotreba na osobu v kúpnej sile v roku 2011

	HDP na osobu	AIS na osobu
EÚ27	100	100
Euro krajiny (EÚ17)	108	107
Rakúsko	129	117
Slovinsko	84	81
Česko	80	70
Slovensko	73	70
Estónsko	67	57
Maďarsko	66	61
Poľsko	65	70
Litva	62	66
Lotyšsko	58	56
Rumunsko	49	47
Bulharsko	45	44
Chorvátsko	61	56

Zdroj: Eurostat 97/2012-20.jún 2012

Pri porovnaní roku 2010 s predkrízovým rokom 2007 narástol príjem podľa Eurostatu v Európskej únii o 2 %. Podstatný nárast sa v tomto období zaznamenal v Bulharsku (20,5 %), Poľsku (12,4 %), Nórsku (12,3 %) a na Slovensku (11,5%). Čiže zdá sa, že počas krízy sa nám vedie dobre. Podľa augustového šetrenia Európskeho štatistického úradu (Eurostat 35/2012) v priemernom príjme na osobu na Slovensku už predbehlo Česko.

Problém na Slovensku je však v tom, že rast ekonomiky nekorešponduje s rastom blahobytu všetkých. Teda nesleduje sa kohézia a solidarita. Toto skonštatoval Joseph E. Stiglitz voči Slovensku v správe o kríze, ktorú vypracoval pre bývalého francúzskeho prezidenta Nicolasa Sarkozyho. Podľa správy

pracovnej skupiny, ktorú viedol J. Stiglitz, patrí Slovensko medzi krajiny, kde úroveň hrubého domáceho produktu nekorešponduje s úrovňou príjmov ľudí. (Stiglitz, Sen, Fitoussi, 2001, s. 104). Čiže, rast hrubého domáceho produktu nevytvára na Slovensku automaticky predpoklad pre lepšiu ekonomickú situáciu v domácnostiach. Cena práce na Slovensku je stále dampingová a situácia na trhu práce sa nezlepšuje. Sme krajinou s najviac ťaživým podielom dlhodobo nezamestnaných. Okrem dosiahnutia primeranej odmeny za prácu, znižovania už pomaly nezrovnateľných rozdielov v životnom štandarde, náraste chudoby, oddeleného života generácií – úloh pre sociálnu politiku, narastá potreba sociálnej práce s rastúcou temer nezamestnateľnou zložkou našej populácie, ktorá má veľmi nízku zamestnateľnosť a stratenú vôľu pracovať aj prípade konca krízy. Na to všetko treba vytvoriť vhodné pracovné miesta s primeraným platovým ohodnotením. Nemožno uveriť, žeby práca v rôznych peňažných herniach a v bezduchých súťažiach mala mať vyššiu hodnotu v ľudskej spoločnosti.

Na Rade ministrov práce a sociálnych vecí EÚ (EPSCO) vo februári 2012 bol tiež predložený dokument o prehlbujúcej priepasti v slovenskej spoločnosti. Bohatí na Slovensku počas krízy ešte viac zbohatli a chudobní sa stali chudobnejší. J. Stiglitz aj na rade ministrov EPSCO dokazovali, že ide o výnimku idúcu proti trendu súdržnosti v Európe.

Priemerná hodinová mzda na Slovensku bola v roku 2011 8€ a v celej EÚ je to 23€ (27,6€ v eurozóne a napr. najviac v Belgicku – 39,3€). Slovenská hodinová priemerná odmena predstavuje asi 30 % celoeurópskej, ale v ekonomickej sile Slovensko dosahuje 73 % úrovne HDP na osobu priemeru Európskej únie. Ten rozdiel pochopiteľne odchádza niekam v podobe neprimeraného a sociálne nespravodlivého zisku. Neprimerane nízka priemerná mzda a pravidelný rast hrubého domáceho produktu sa zrejme skrýva aj vo vysokom priemernom príjme. (Eurostat 63/2012)

V júli 2011 20 z 27 členských štátov EÚ (všetky s výnimkou Dánska, Nemecka, Talianska, Cypru, Rakúska, Fínska a Švédska), ako aj dve kandidátske krajiny (Chorvátsko a Turecko) mali vnútroštátne právne predpisy, ktoré stanovujú minimálnu mzdu

formou zákona alebo celoštátnej medziodvetvovej dohody. Minimálne mesačné mzdy sa v júli 2011 značne odlišovali v rozpätí od 1 758 € mesačne v Luxembursku po 123 EUR v Bulharsku. Po úprave z hľadiska rozdielov v kúpnej sile sa nerovnosti medzi členskými štátmi znížili z pomeru 14:1 (najvyšší v porovnaní s najnižším) vo vyjadrení v eurách na pomer 6:1 vo vyjadrení v štandarde kúpnej sily (PPS).

Minimálna mzda by mala zabezpečiť primeraný príjem v zmysle podmienok danej krajiny. Nemala by byť na úrovni sociálnych dávok, aby nestratila práca atraktivitu. Primeranosť minimálnej mzdy môžeme hodnotiť aj v zmysle Európskej sociálnej charty, ktorej je Slovensko zmluvnou stranou. Posudzovania expertov Rady Európy prišli k záveru, že úroveň slovenskej minimálnej mzdy nezodpovedá duchu charty a je nedostatočná. Podľa záverov Európskej výboru pre sociálne práva porušený je článok 4, právo na spravodlivé odmeňovanie (European Social Charter, 2010). Keďže podľa ostatného zistenia expertov Svetovej banky (Protecting the Poor, 2012) už niet kde šetriť v slovenskom systéme sociálnej pomoci, bolo by potrebné zvýšiť minimálnu mzdu, aby sa zvýšil odstup od sociálnych dávok, oplátilo sa pracovať a mzda by viacej bola zásluhová v zmysle reálnej sily slovenskej ekonomiky. V Európe narastá počet zamestnaných a predsa chudobných. Práca stráca čiastočne svoj účel ochrany pred chudobou aj z dôvodu nízkej minimálnej mzdy.

Slovensko je charakterizované vysokou opustenosťou a nízkou solidaritou medzi životom starších a ostatných generácií (Social Participation and Social Isolation, 2010). Príčinou je aj vysoká nezamestnanosť mladých a následný nárast diskriminácie starších (ageizmus) v práci a vytlačanie z trhu práce ani nie 50-ročných. Subjektívny názor Slovákov na dobu, kedy začína staroba je oveľa nižší ako je bežné v Európe. (Hetteš, 2011)

Tabuľka: Názory na vek žien

Krajina	Stredný vek	Starý vek	Vek nevhodný na prácu v týždni 20 hod.
Rakúsko	40,4	68,1	63,3
Francúzsko	35,6	68,9	60,8
Maďarsko	39,9	60,9	56,5
Poľsko	39,8	61,7	58,8
Slovensko	39,9	63,4	59,4
Ø Európy	41,7	66,6	60,9

Zdroj: Sweet, S., 2009

Solidarita, kohézia, inkluzívny rast sa má uplatňovať aj v regionálnom rozvoji. Slovensko je príklad nekohézie v regiónoch. Bratislavský samosprávny kraj dosiahol úroveň 178 % priemeru EÚ v HDP na obyvateľa (Eurostat, 38/2012). Je to piate miesto v EÚ. Je to viac ako Paríž, Praha a Viedeň. Ale zato máme samosprávne kraje s úrovňou pod 50 %.

Tabuľka: HDP na obyvateľa v regiónoch EÚ27 v roku 2009

	EÚ27	100
1	Vnútroň Londýn (Veľká Británia)	332
2	Luxemburg (Luxembursko)	266
3	Brusel. (Belgicko)	223
4	Hamburg (Nemecko)	188
5	Bratislavský kraj (Slovensko)	178
6	Île de France (Francúzsko)	177
7	Praha (Česko)	175
8	Štokholm (Švédsko)	172
9	Groningen (Holandsko)	170
10	Alandské ostrovy (Fínsko)	166
11	Viedeň (Rakúsko)	161
12	Horné Bavorsko (Nemecko)	160

13	Brémy (Nemecko)		160
14	Severovýchodné Škótsko (Veľká Británia)		158
15	Darmstadt (Nemecko)		158
16	Utrecht (Holandsko)		157
17	Noord Holland (NL)		151
18	Hovedstaden (Dánsko)		149
19	Bolzano / Bozen (Taliansko)		148
20	Berkshire, Buckinghamshire & Oxfordshire (Veľká Británia)		142

Zdroj: Eurostat, 38/2012

Bratislava podľa tohto hodnotenia je najbohatší kraj Slovenska. V rámci Európy na 5. mieste, ale v hodnotení kvality bývania podľa agentúry Mercer skončila na 86 mieste v roku 2012. Tradične najkvalitnejší život je v tomto hodnotení uznaný vo Viedni. Kvalita bývania je lepšia aj v ďalších „chudobnejších“ mestách (regiónoch). Medzi ukazovatele potrebné pre kvalitný život agentúra zahrnula vymožitelnosť práva, bankové služby, zdravotnícke služby, spracovanie odpadkov, kvalita škôl, doprava, verejné služby mesta, stravovanie, kultúrne a športové vyžitie, kvalita a dostupnosť bývania, životné prostredie a iné. Ekonomické ukazovatele neboli jediné, ani rozhodujúce, pochopiteľne sa nepriamo mohli vyjadriť v iných ukazovateľoch.

Primerané starobné zabezpečenie

Prekrúcanie faktov, skrývanie zákonitostí demografie (zneužívanie tzv. demografického alarmizmu) a zneužívanie výsledkov hospodárskeho rastu ovplyvňuje neustále zmeny v systéme starobného dôchodkového zabezpečenia. Európska únia sa nedostatočne venovala príprave nových členských krajín, nedostatočná spoločná politika spôsobila vstup krajín do EÚ

s nekompatibilnými systémami starobného zabezpečenia postavenom v rozpore so základnými princípmi – predovšetkým solidarity.

V období keď OECD uvádzalo, že postačí na Slovensku urobiť určité parametrické zmeny a systém dôchodkov bude stabilizovaný na dlhú dobu, sa prišlo k privatizácii staroby. Stačí porovnať to čo sa nerealovalo v Česku a čo sa zrealovalo na Slovensku. Neustále zmeny zneisťujú životné istoty ľudí. Súčasný stav vytvorenia slabého základného systému tzv. prvého piliera vytvára predpoklad nižších príjmov v starobe oproti dnešnej generácii dôchodcov. Experiment so sporením, ktorý je aj pri 4 % odvodov solidárne neodvodniteľný, neposkytuje pri svojej hazardnej podstate záruku. Nepoistný princíp tohto tzv. druhého piliera nie je v súlade s poistnými postupmi Medzinárodnej organizácie práce, ktoré ho z tohto dôvodu vylučuje zo základného systému. Napr. v Argentíne aj pod vplyvom dokonaných samovrážd pred parlamentom, tento systém zrušili. Podobne sa udialo v štátoch ktoré nám boli v nových členských krajinách vzorom. Slovensko je krajinou s najslabšou korekciou súkromného systému. Povinnosť vstupu do tohto rizikového podnikania spôsobuje, že mladí ľudia pri svojej krátkozrakosti a relatívnej komplikácie výstupu, nevystúpia. Pokiaľ bol vstup dobrovoľný konali presne naopak. Privátne sporenie na starobu v zmysle taxonomie EÚ a OECD patrí do tzv. tretieho piliera. (Hetteš, 2011)

Starobný dôchodkový systém na Slovensku pôsobí neinkluzívne. Vytvára skupinu osôb (starších) ako osobitnú skupinu s paternalisticky určenými potrebami. Navyše dôchodcovia nebudú mať podiel na výsledku svojej predošlej práce z dôvodu zmeny pravidiel valorizácie dôchodkov. Predpokladaný nárast miezd ich bude jednoznačne poškodzovať.

Slovensko bude mať čoskoro zásadný problém s ľuďmi vo vyššom veku bez adekvátneho dôstojného príjmu v starobe. Systém nepodnecuje finančne sa pripravovať na starobu a skôr odrádza tak konať. (Hetteš, 2012c)

Sociálna práca na Slovensku v blízkej budúcnosti

Medzi základ budúceho spoločenského života na Slovensku patrí postupná deetatizácia (odštátňovanie) a znižovanie role štátu. Je to z dôvodu globalizácie, dobrovoľného vzdania sa štátnej suverenity a výkonu štátnej moci v prospech nadnárodných organizácií akými je napr. Európska únia. Štát zároveň uplatňovaním subsidiarity preniesol výkon štátnej moci na subnárodné subjekty (regióny, obce, mimovládne organizácie, privátny sektor, cirkev, ale aj priamo na občana).

Starnutie populácie nie je hlavnou hrozbou súčasnosti ani budúcnosti. Veľkým problémom bude neexistencia resp. nedostatočný počet mladých ľudí v budúcej generácii. Slovensko zažíva nízku mieru fertility (rodivosti), ktorá presahuje najnižšie údaje, zaznamenané na našom území počas 2. svetovej vojny. Z toho vyplývajúci skorý všeobecný pokles počtu obyvateľov môže paradoxne vyvolať krízu z nedostatku dostupnej pracovnej sily a v tom sociálnych pracovníkov rovnako. Slovensko je podľa Eurostat krajinou s najskorším odchodom z trhu práce. Je to okolo 58 rokov oproti zákonom stanovenému veku 62. V podstate sú títo ľudia vyhnaní z trhu práce. Pritom majú pred sebou relatívne krátku dobu pravdepodobného dožitia za veľmi zlých podmienok. Uviedli sme už, že Slovensko má veľmi krátku dobu zdravej staroby oproti iným európskym štátom.

Relatívne vysoká nezamestnanosť spolu s vysokým podielom dlhodobo nezamestnaných ponúka perspektívy pre prácu sociálnych pracovníkov v súčasnosti a zrejme aj v bližšej budúcnosti. Dlhodobo nezamestnaní majú nízku kapacitu zamestnatel'nosti aj v čase prebytku ponuky práce. Sociálna práca má potrebné kapacity na nápravu a prípravu týchto ľudí pre opätovný návrat na trh práce. Málopočetné rodiny nevytvárajú predpoklad pre rodinnú opateru staršej populácie. Inštitúcie podobne nebudú mať z dôvodu nedostatku zdrojov potrebnú kapacitu pre poskytnutie pomoci potrebnej starším ľuďom. Problém je o to alarmujúcejší, že slovenská spoločnosť, ako sme už uviedli, patrí medzi krajiny s najvyššou

medzigeneračnou opustenosťou. (Social Participation and Social Isolation, 2010)

Podľa hodnotení OECD a ďalších meraní (Better Life Index, 2011) už tu tiež uvedených slovenská populácia patrí k spoločnostiam najviac nespokojným so svojim životom. Toto tvorí jeden z dôvodov zlého zdravotného stavu na Slovensku. Úroveň sociálnej práce a miera investovania do sociálnej sféry tiež vplyva na zdravie populácie.

Spoločnosť nedostatočne investuje do sociálnej oblasti, do zlepšenia životnej úrovne. Sme jedna z mála krajín, kde rast ekonomiky (rast HDP) nezvyšuje všeobecnú životnú úroveň (v HDP 73 % priemernej úrovne EÚ, ale v mzdách 30 % priemeru EÚ).

Okrem nedostatočnej medzigeneračnej solidarity narastá rozdiel v príjme bohatsšej časti spoločnosti od tzv. strednej triedy. Regionálna nesolidarita sa prejavila v úspechu Bratislavského samosprávneho kraja, ktoré sa prepracovalo na 5. miesto v EÚ a patrí tak špičke čo sa týka ekonomickej sily meranej v HDP. Pričom 3 ďalšie samosprávne kraje nedosahujú úroveň 50 % EÚ.

Sociálnu prácu čaká množstvo práce v súvislosti so zneistením sociálneho zabezpečenia. Bude nedostatok sociálnych pracovníkov, keďže budú chýbať nenarodené deti. Slovensko nebude mať zdroje na ich doplnenie zo zahraničia. Pretrváva nedostatočná pozornosť rozhodovacej zložky spoločnosti predovšetkým pri deľbe finančných prostriedkov v štátnom rozpočte. Dobrovoľníctvo, svojpomoc a iné formy v oblasti sociálnych služieb nemôžu úplne saturovať potreby aj po ich možnom rozvoji. Je nutné primerane prispôbiť k tomu aj systém vzdelávania v odbore sociálna práca.

Ďalšia literatúra:

Better Life Index, OECD, Paríž, 2011,
<http://www.oecdbetterlifeindex.org/>

Demography Report 2010, Latest figures on the demographic challenges in the EU, Eurostat, 50/2011, 1. apríl 2011, 5 s.

European Social Charter, European Committee of Social Rights, Conclusions XIX-3 (2010) (Slovak Republic), Articles 2, 4, 5 and

6 of the Charter and Articles 2 and 3 of the 1988 Additional Protocol, december 2010, Európsky výbor pre sociálne práva, Štrasburg, 21 s.

GDP per Capita in the Member States Ranged from 45% to 274% of the EU27 Average in 2011, First Estimates for 2011, 97/2012 – 20. jún 2012, Brusel, 3 s.

Health in The EU27 in 2010, at the Age Of 65, both Women and Men are Expected to Live a Further 9 Years in a Healthy Condition, Eurostat 60/2012, 19. apríl 2012, 2 s.

HETTEŠ, M.: *Starnutie spoločnosti*, Bratislava, 2011, 191 s., ISBN 978-80-8132-031-6

Charta základných práv Európskej únie, 30.3.2010, Úradný vestník Európskej únie C 83, Brusel, 15 s.

Hourly Labour Costs Ranged Between €3.5 and €39.3 in The EU27 Member States, Labour Costs in the EU27 in 2011, 63/2012 – 24. apríl 2012, Brusel, 3 s.

Protecting the Poor and Promoting Employability An assessment of the social assistance system in the Slovak Republic, Svetová banka, máj 2012, 85 s.

Regional GDP Per Capita in 2009: Seven Capital Regions in the Ten First Places. 38/2012 – 13. marec 2012, Brusel 7.s.

Second Biennial Report on Social Services of General Interest, Brusel, 22.10.2010 SEC(2010) 1284 final, 124 s.

Social Participation and Social Isolation, Eurostat, 2010, Brusel, 50 s., ISSN 1977-0375

STIGLITZ, J. E., SEN, A., FITOUSSI, J.-P.: *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, 2009, Paríž, 292 s.

Ústava slovenskej republiky úplné znenie (aktualizované úplné znenie - stav k 5. 10. 2012)

5 SOCIÁLNA POLITIKA SÚDRŽNOSTI

Sociálna politika je založená na všeobecne akceptovaných spoločenských normách a hodnotách, ktoré sa v čase a mieste menia. Základné pojmy a podstatu sociálnych politík vymedzujú mnohé definície a rôzne prístupy. Sociálna politika v európskom priestore je výrazne ovplyvnená úsilím o dosiahnutie súdržnosti.

Sociálna kultúra a sociálna politika v Európe vychádza z antickej filozofie starého Grécka, z rímskeho práva a štátovedy, ale aj spoločných kresťanských základov európskej civilizácie, ktoré prezentuje najmä sociálna náuka cirkvi. Jeden z blízkych pojmov ku kohézii je solidarita, ktorá bola rozvíjaná hlavne v kresťanskom učení.

Sociálna politika sa vyjadruje predovšetkým svojou činnosťou a uvedomelým konaním. **Aktívnu sociálnu politiku** v Európe vykonávame napr. tvorbou právneho rámca (legislatíva), konštruovaním stratégií a reforiem, ich napĺňaním, plánovaním a programovaním, poskytovaním sociálnych dávok a sociálnych služieb, pomocou aktívnych opatrení politiky trhu práce, vysokého stupňa sociálneho partnerstva, hľadania sociálneho konsenzu, rešpektovania vysokej úrovne ľudských práv, sociálnych práv a hospodárskych práv. Súčasťou nej je aj zvyšovanie životnej úrovne, rastu miezd a platov a zvyšovanie úrovne sociálnych práv a ekonomických práv. Slovensko počas reformného obdobia v rokoch po návrate demokracie niekedy až absurdne odmietalo plánovanie ako prežitok. Boli ničené dokumenty a spisový materiál venujúci sa plánovaniu. Pretrhla sa kontinuita. Neskôr sa ukázalo, že európska sociálna a hospodárska politika nie je možná bez plánovania a prognózovania.

Sociálna politika máva aj pasívnu podobu pri nekonaní, alebo priamo uplatňovaním krokov, ktoré prehľbujú sociálne rozdiely. Takéto postupy majú niekedy extrémnu podobu nezájmu o riešenie závažných celospoločenských problémov. Môžeme sem zaradiť aj ignorovanie sociálneho partnerstva. Slovenská republika má skúsenosť so zrušením kolektívneho vyjednávania na celoštátnej úrovni. Stalo sa tak pred zavedením penzijnej reformy, ktorá vpustila

súkromné rizikové podnikanie do oblasti starobných dôchodkov. Z dlhodobého hľadiska je takýto postup neudržateľný. Európska únia všetky svoje zásadné rozhodnutia vykonáva s vedomím zástupcov európskych centrál zastupujúcich zamestnancov a zamestnávateľov.

Vzťah sociálnej politiky voči hospodárskej býva často sporný. Mnohokrát sa zdôrazňuje prvotnosť rozvoja ekonomiky a až odvodené, akosi následne, čo zostane sa dá na sociálnu oblasť. V globálnej sociálnej politike má výsadné postavenie Medzinárodná organizácia práce (MOP). Autor v roku 2001 pracoval v rámci návrhovej komisie pre problematiku sociálnej ochrany. V tom období počas rokovania 89. medzinárodnej konferencie práce (generálna konferencia) bola schválená rezolúcia o sociálnom rozvoji. MOP uznala, že sociálny rozvoj nie je strata, ale prijateľná investícia na zrušenie (obmedzenie) chudoby, na sociálnu súdržnosť, pre mier, pre budovanie štátu a globálnu bezpečnosť. Sociálny rozvoj je investovaním pre ľudí a pre rozvoj štátu a nie stratou podľa Rezolúcie MOP k sociálnemu zabezpečeniu z roku 2001. (Social Security, 2001)

Sociálny rozvoj je pojem v značnej miere zabudnutý, neskúmaný a relatívne menej zdôrazňovaný na Slovensku. I keď Slovensko bolo viceprezidentom svetového summitu o sociálnom rozvoji v Kodani v roku 1995. Bežnejšie je na Slovensku užívanie termínu rast (prevažne vyjadrený HDP). Od roku 1990 sa prakticky sociálny rozvoj na Slovensku prestal skúmať. Globálne sa konajú v rámci OSN summitu k sociálnemu rozvoju, ktorý patrí k základnej agende Hospodárskej a sociálnej rady OSN (Komisia OSN pre sociálny rozvoj). Sociálni pracovníci by mali poznať aspoň základy podstaty sociálneho rozvoja.

Výskumný ústav OSN pre sociálny rozvoj (UNRISD) chápe širšie sociálny rozvoj ako ten, ktorý je zameraný na procesy zmeny, ktoré vedú k zlepšeniu ľudského sociálneho života, sociálnych vzťahov, sociálnych inštitúcií, ktoré sú tak následne spravodlivejšie, udržateľnejšie a kompatibilné so zásadami demokratickej správy a sociálnej spravodlivosti. (Social Development, 2011)

Sociálny rozvoj môžeme sumárne opísať ako proces organizovania ľudských možností a činností,

vo vzájomnej interakcii, na dosiahnutie lepších výsledkov. Sociálny rozvoj umožňuje lepšie využitie ľudského kapitálu. V prípade absencie vhodnej teórie zostáva sociálny rozvoj iba jednoduchým procesom experimentov s pokusmi a omylmi s veľkým podielom zlyhaní a veľmi nevyrovnaného vývoja. Na Slovensku sú takéto špecialisti, ktorí to vykonávali nazývali ako „sociálni inžinieri“. Ponuré výsledky a dôsledky transformačných stratégií vo väčšine postkomunistických krajinách, veľmi pomalý pokrok v mnohých afrických a ázijských krajinách, nárast príjmového rozdielu (priepasti) medzi najbohatšími a najchudobnejšími komunitami a otrasná prepojenosť medzi nárastom príjmu, ničením životného prostredia, kriminalitou a násilím poukazuje na skutočnosť, že ľudstvo sa pokúša riešiť súčasné problémy bez pochopenia a znalostí podstaty.

Ak by sme využívali a rozvíjali teórie sociálneho rozvoja, mohli by sme zlepšiť svoje sociálne úspechy. Rozvoj potrebnej a použiteľnej teórie sociálneho rozvoja by poskytol poznatky potrebné na analýzu a riešenie nerovností. To by nás mohlo priviesť k najdôležitejšiemu objavu – nekonečnosť kreatívneho potenciálu ľudstva.

Sociálny rozvoj je postavený na dvoch vzájomne prepojených aspektoch – učenie a aplikácia. Spoločnosti pomocou teórie spoznávajú spôsoby ako lepšie naplniť svoje aspirácie, pomôže to rozvoju organizácie dosahovania jej hospodárskych a sociálnych cieľov. Proces poznávania rozširuje ľudské poznanie a vedomie. Proces aplikácie zlepšuje organizovanie sociálneho usporiadania.

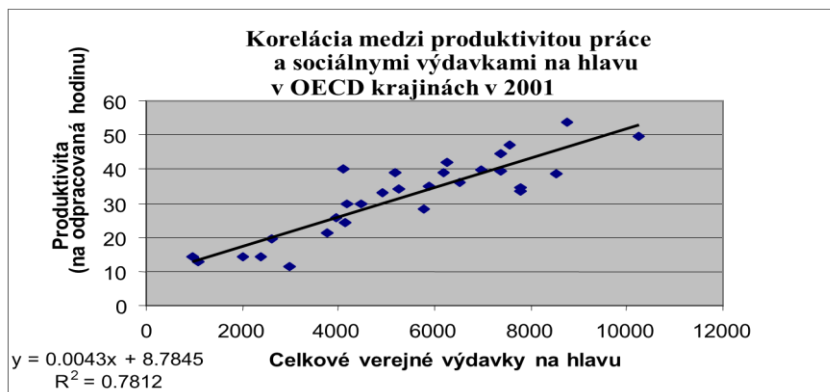
Sociálne zabezpečenie predstavuje súbor inštitúcií, opatrení, práv, povinností a sociálnych opatrení, ktorých primárnym cieľom je:

- a) Zabezpečiť prístup k zdravotníckym a sociálnym službám.
- b) Poskytnúť istotu príjmu, napomôcť pri prekonávaní životných rizík (strata príjmu) a prevencia, alebo zníženie chudoby.

Sociálne zabezpečenie je ľudské právo (podľa článku Všeobecnej deklarácie o ľudských právach). Sociálne zabezpečenie je zakotvené v mnohých dohovoroch MOP, predovšetkým v dohovore

o minimálnych štandardoch sociálneho zabezpečenia č. 102 z roku 1952. Tento dohovor tvoril podklad pre Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia, ktorý bol následne prenesený do Európskej sociálnej charty. Potreba rozšíriť sociálne zabezpečenie bolo potvrdené na 89. Medzinárodnej konferencii práce v roku 2001. Vtedy sa začala aj činnosť za zabezpečenie sociálneho minima. V roku 2001 konferencia uznala, že sociálne zabezpečenie posilňuje produktivitu práce. Pozrime si nasledovný graf o pozitívnej korelácii medzi sociálnym zabezpečením a produktivitou práce.

Graf: Produktivita práce na hodinu voči sociálnym výdavkom - OECD

Zdroj: *Social Protection as a Productive Factor*, MOP, 2005

Podobný vzťah možno nájsť aj medzi zdravím a produktivitou. Tieto fakty potvrdzujú potrebu sociálneho rozvoja pre zabezpečenie trvalo udržateľnej ekonomiky.

Ďalšia literatúra:

Dohovor MOP o minimálnych štandardoch sociálneho zabezpečenia (č. 102), 461/1991 Zb.

Európska sociálna charta (revidovaná), Štrasburg, 3. máj 1996, 33 s.
Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia Rady Európy, č. 48 zo 16. apríla 1964, Štrasburg, 37 s.

Social Development in Uncertain World, UNRISD, Ženeva, marec 2011, 24 s.

Social Protection as a Productive Factor. Správna rada MOP, GB294-ESP-4-2005-09-0225-1-En.doc/v3, Ženeva, november 2005, 17 s.

Social Security, 2001: A New Consensus, MOP, Ženeva, 2001, 114 s., ISBN 92-2-112624-2

Všeobecná deklarácia ľudských práv, Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia OSN, 217 A (III) z 10. decembra 1948, 5 s.

6 PRINCÍPY SOCIÁLNEJ POLITIKY Z POHL'ADU SÚDRŽNOSTI

Najúčinnejším nástrojom sociálnej práce je samotný sociálny pracovník. Túto tézu zastávajú nielen viacerí súčasní odborníci na sociálnu prácu, ale potvrdzuje ju aj prax sociálnej práce. Užívanie „seba samého“ ako nástroja intervencie a sociálnej terapie je súčasťou viacerých teórií sociálnej práce (napr. prístupu zameraného na osobu, existenciálnych teórií, sociálnej práce založenej na vzťahoch).

Sociálna politika

Sociálna politika ako pojem má viacero významov. Môžeme ňou chápať politiku vlády ktorú realizuje v oblasti sociálneho rozvoja a sociálnej ochrany. Môžeme ním označiť spôsob akým je rozvíjaný sociálny blahobyť v spoločnosti. Ale sociálna politika je aj akademická spoločenská veda.

V prvom rade je sociálna politika osobitne zainteresovaná do sociálnych služieb a sociálneho zabezpečenia (sociálnej ochrany). Širšie ju možno akceptovať aj tým, že zasahuje ďaleko za činnosť vlády, že obsahuje prostriedky pomocou ktorých je podporovaný sociálny rozvoj. Sociálna politika sa venuje aj sociálnym a hospodárskym podmienkam, ktoré ovplyvňujú tento sociálny rozvoj.

Sociálna politika a sociálna správa

Predmetom záujmu sociálnej správy (administratívy) v sociálnej politike je oblasť sociálnych služieb a fungovanie sociálneho štátu. Táto oblasť bolo rozvinutá začiatkom 20-teho storočia ako časť štúdií o sociálnej práci, je určená ľuďom, ktorí sú profesionálne zapojení do správy sociálneho štátu. V poslednom období sa rozšíril rozsah a hĺbka tohto predmetu. Hlavné zameranie sa nachádza v postupoch a praxi v sociálnych službách, vtom zahrňujúc často aj

správu zdravia, sociálneho zabezpečenia, vzdelávania, služieb zamestnanosti, komunitnej starostlivosti a služieb bývania. Vecne sem patria sociálne problémy, spolu s kriminalitou, zdravotné postihnutie, nezamestnanosť, duševné zdravie, problémy s učením, staroba, otázky súvisiace so sociálnym znevýhodnením, vrátane rasovej a rodovej diskriminácie, chudoba a celá škála sociálnych riešení a odpovedí na tieto problémy.

Sociálna politika je osobitá svojim predmetom. Pre skúmanie svojho objektu záujmu využíva iné sociálne vedy ako sú sociológia, sociálna práca, psychológia, ekonomika, politológia, manažment, história, filozofia a právo.

Sociálna ochrana

Sociálna ochrana a sociálny štát má rôzne významy a vysvetlenia:

- a) Sociálna ochrana zvyčajne zabezpečuje určité istoty, možnosti, nástroje ktoré môžu byť vo vecnej, alebo finančnej podobe.
- b) Spravidla sa vzťahuje na rozmanité služby, ktoré sú poskytované ľuďom na ochranu z rozmanitých príčin (napr. detstvo, nemoc, starý vek). Fungujúci sociálny štát tieto služby rozvíja. V Európskej únii jej sociálny model chápe sociálnu ochranu ako súčasť fungujúcej ekonomiky.
- c) V Spojených štátoch amerických a v iných vo všeobecnosti štátoch s reziduálnym modelom sociálneho štátu je sociálna ochrana predovšetkým chápaná ako dočasná finančná pomoc ľuďom v núdzi.

Sociálna ochrana je spojená s potrebami ľudí, ale nielen s potrebami samotnými, ale aj možnosťou voľby, výberu, rozsah možností na napĺňanie ľudských cieľov a zámerov.

Argumenty pre sociálnu ochranu

Potrebuje sociálnu ochranu? Nemali by sa sami ľudia o seba postarať? Nevedieme ich k pasivite ak máme zavedený systém

sociálnej ochrany? Na Slovensku najmä po roku 1989 sa neustále objavujú a niekedy aj podporujú názory, ktoré sú v pôvodných krajinách EÚ chápané skôr ako extrémne. Medzi takéto novinky môžeme zaradiť aj segregovanie spoločnosti pomocou uzamykatel'ných súkromných ulíc.

Medzi základné argumenty v prospech kolektívneho riešenia môžeme uviesť tieto:

- a) **Humánný** – záujem o chudobných bol súčasťou mnohých sociálnych hnutí.
- b) **Religiózný** – mnohé svetové náboženstvá urobili z charity povinnosť. Okrem charity, katolicizmus chápe sociálnu solidaritu ako povinnosť (resp. vzájomnú sociálnu zodpovednosť). Obdobne aj iné náboženstvá vyžadujú spoločnú zodpovednosť za celok.
- c) **Vzájomná spolupatričnosť** – mnohé systémy sociálnej ochrany boli rozvinuté nie z dôvodu štátnej aktivity, ale z kombinácie neformálnych činností, až neskôr podporených vládami.
- d) **Demokracia** – sociálna ochrana bola rozvíjaná bok po boku s rozvojom demokratických práv.
- e) **Praktický dôvod** – sociálna ochrana poskytuje rad sociálnych a hospodárskych efektov. Krajiny s viacej rozvinutým systémom sociálnej ochrany zvyknú byť bohatšie a sú s menším rozsahom chudoby. (Pri hodnotení tohto javu je niekedy ťažšie zdôvodniť, čo bolo prvé, hospodársky prospech, alebo sociálna ochrana).
- f) **Bezpečnostný** – je nutná aspoň minimálna sociálna ochrana, určitý stupeň fungujúceho štátu, aby bola poskytnutá určitá forma bezpečia a komfortu pre vládnucu elitu a udržania akého - takého sociálneho mieru v krajine, ako ochrana pred nežiaducimi sociálnymi nepokojmi.

Veľmi ťažko by sme v dnešnom svete našli štát, kde neuznávajú aspoň niektoré tieto argumenty a nemali by aspoň reziduálnu formu kolektívnej sociálnej zodpovednosti a povinnosti. Reálne sa v demokratickom svete nevedie diskusia o tom či by mala existovať sociálna ochrana, ale je tu spravidla otázka o jej rozsahu a o spôsobe pôsobenia.

Argumenty proti sociálnemu zabezpečeniu

Hlavné námietky proti poskytovaniu sociálneho zabezpečenia prichádzajú z extrémnej pravice. Tento smer je proti sociálnemu zabezpečeniu (sociálnej ochrane) z tej zásady, že sa ňou porušuje ľudská sloboda. Redistribúcia výsledkov je krádež a zdaňovanie je donucovanie. Tieto argumenty stoja na niektorých diskutabilných argumentoch:

- a) Ľudia majú absolútne právo na použitie majetku podľa vlastnej vôle. Ľudia v spoločnosti jeden od druhého závisia a produkcia majetku závisí na spoločenskom usporiadaní. *„Aké právo má vydražiteľ slovenského pivovaru, ktorý ho predá za cenu tehál a zbaví ľudí práce a zmyslu života? On sám si za získané peniaze kúpil auto, ktoré okamžite rozbil. Čo priniesol spoločnosti? Pritom to bola historická tretia najpredávanejšia značka piva na americkom trhu a už len to znamená istotu príjmu“*. Právo na majetok je postavené na normách, dohodách. Povinnosť platiť dane je súčasťou týchto dohôd.
- b) Ľudia nesúhlasia so sociálnym zabezpečením, redistribúcia je postavená na donucovaní. Toto tiež nie je absolútnou pravdou. Mnohé krajiny si rozvinuli svoj sociálny systém úplne, alebo len čiastočne na dobrovoľnej báze. Škandinávске krajiny pristúpili k povinnosti platiť dane relatívne nedávno. Krajina, kde priama demokracia je viacej využívaná, ako je Švajčiarsko, nepozná úspešné referendum o zrušení daní, resp. o trestaní úspešných formou finančných postihov. Ak je úspešnosť objektívna nik ju neberie bezbreho. V Nemecku sa nepotvrdilo, že by ľudia po zavedení garantovaného univerzálneho práva na základný príjem („*Grundeinkommen*“) prestali pracovať. Stačí mať spravodlivú spoločnosť na zavedenie tohto nástroja. Spoločnosť spravídla nie je schopná oceniť plne prínos jednotlivca napr. vo výchove detí, opateru starých rodičov, ktorí dožijú medzi svojimi a pod. Pritom takáto neinštitucionalizovaná starostlivosť štát prakticky nič nestojí. Austrália napr. poskytuje svoj základný

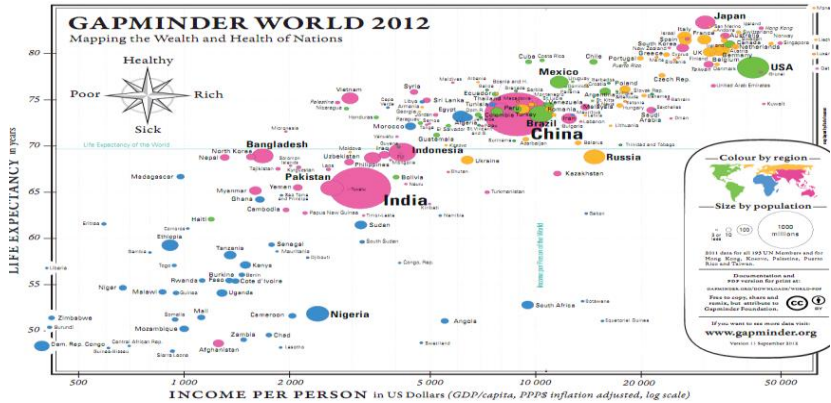
dôchodok za prežitie časti svojho ekonomického život v tejto krajine, bez skúmania zásluhovosti. Pokladáme za akceptovateľné ak celebrita ráno spôsobí smrteľnú nehodu a v ten istý deň má platené verejné vystúpenie s hojnou účasťou za ktoré dostane odmenu, ktorú dobrovoľný alebo rodinný opatrovatel' nedostane za rok.

- c) Práva jednotlivca sú univerzálne a nezastupiteľné. Právo na majetok je určite dôležité, ale iba zopár ľudí môže argumentovať, že právo na majetok je dôležitejšie než akékoľvek iné morálne hodnoty. Ak jedna fyzická osoba vlastní všetky potraviny v regióne, kým ostatní hladujú, nemajú ostatní právo, morálne právo, žiadať podieľať sa na spoločnom blahu? Preto medzinárodné spoločenstvo reprezentované MOP uznalo v roku 2012 právo každého obyvateľa Zeme podieľať sa čo len minimálne na sociálnom blahu.

Nasledujúci graf mimovládnej organizácie Gapminder potvrdzuje známy jav, že s rastom životnej úrovne (bohatstvo, tu meraná cez HDP na obyvateľa) rastie aj predpokladaný vek dožitia. Dlhšiu dĺžku života možno chápať ako pozitívum, ako výsledok sociálneho rozvoja. Korelácia je dokázaná, ale je vidieť aj skupinu krajín, kde nemožno hovoriť o sociálnej spravodlivosti, či súdržnosti (Angola, Južná Afrika, Rovníková Guinea a ďalšie).

Graf: Vzťah dĺžky života a bohatstva (HDP na obyvateľa) v roku 2012

Zdroj: *Gapminder*

Krajiny ktoré sa nachádzajú naľavo (nad) korelačnou krivkou možno označiť za egalitárne (rovnostárske). Sem patrí napr. Kuba, Kórejská ľudovo-demokratická republika, Nepal, Palestína a iné.

Extrémna pravica tiež tvrdí že silnejší sociálny štát má neželateľný dopad na prax. V ekonomike argumentujú, že hospodársky rozvoj je dôležitejší pre sociálny rozvoj než sociálna ochrana. V rámci Svetovej banky boli tvrdenia, že súkromné práva a trhovú ekonomiku sú rozhodujúce pre rast a preto aj pre potieranie chudoby. Ďalším argumentom bolo tvrdenie, že sociálny štát podtína hospodársku súťaživosť. I keď toto nebolo potvrdené faktami. V sociálnej oblasti obviňujú sociálny štát z toho, že rozvíja závislosť a uzatvára ľudí do pasce chudoby. Dôkazy však ukazujú, že chudoba a závislosť nie je dlhodobá, ale objavuje sa u ľudí počas rôznych etáp ich života, ľudia, ktorí poberajú sociálnu pomoc sa pravidelne menia. Tam kde sú ľudia exkludovaní a marginalizovaní, je to výsledkom predovšetkým reštrikčného a reziduálneho systému, za ktorý extrémna pravica tak silne argumentuje.

Svetová banka šírila svoje učenie globálne po celom svete, často bez vzatia do úvahy miestnej situácie, alebo jej ignorovaním pomocou jedného univerzálneho modelu („blueprint“). Napr. Slovensku plne odporúčala vzory presadzované v rozvojových štátoch, ktoré v strednej Európe boli cudzie. Experti Svetovej banky prichádzali s hotovými návrhmi, kde niekedy zabudli prečiarknuť

v horšom prípade, že je určený pre Namíbiu a v lepšom že je pre Bulharsko. Ved' Slovensko je v podstate to isté, zrejme podľa ich názoru.

Európsky think-tank Pragma z belgického Mechelenu na to skôr poukazoval (Pension Issues, 2005) v tom zmysle, že ponúkané riešenia Svetovej banky a Medzinárodného menového fondu nie sú kompatibilné s politikou EÚ, MOP a iných v Európe relevantných subjektov. Tieto nezrovnalosti neboli doriešené. Svetová banka podmieňovala pôžičky na sociálny rozvoj úplným prijatím jej učenia. Neskôr svoj prístup Svetová banka (hlavný predstaviteľ bol v rokoch 1997-2009 riaditeľ pre sociálnu ochranu Robert Holzmann, pôvodom Rakúšan) prehodnotila, zmenila, ale odmietla vziať zodpovednosť za predošlé rady.

Pre koho je určená sociálna ochrana

Reziduálna (zvyšková) ochrana

Sociálna ochrana je často hodnotená, ako niečo, čo je určené iba pre chudobných („Poor Laws“). Toto má pôvod inak na svoju dobu v pokrokovom prístupe, ktoré sa šírilo hlavne do anglickej hovoriacich krajín od 16. storočia, čo bolo vzorom aj pre rad iných krajín (hlavne britské Spoločenstvo národov – Commonwealth). Tieto zákony boli vzaté ako model pre reziduálny systém sociálnej ochrany, ktorý bol chápaný ako záchranná sociálna sieť pre tých, ktorí si nevedia usporiadať harmonicky život.

Solidarita

Sociálna ochrana je v Európe založená na zásade solidarity a vzájomnej zodpovednosti. T.j. zodpovednosti, v ktorej ľudia závisia jeden od druhého. Ľudia v spoločnosti sú súčasťou solidárnych sociálnych systémov. Množstvo práv na ktorých ľudia budujú svoj život má skôr osobitný než všeobecný zmysel, závisia od jeho konkrétnych okolnostiach, od jeho pracovnej kariéry, alebo rodinných vzťahov a nie na všeobecných právach garantovaných

štátom. Tí čo nie sú súčasťou takýchto sociálnych sietí sú označovaní ako exkludovaní, resp. sú skutočne vytlačení (vyradení) z možnosti využívať spoločné blaho dostupné majoritnej spoločnosti.

Inštitucionálna sociálna ochrana

V inštitucionálnom systéme je potreba akceptovaná ako bežná súčasť spoločenského života. Sociálna ochrana je poskytovaná celej spoločnosti, podobne ako je poskytovanie verejných služieb, ako sú cesty, školy a podobne. V inštitucionalizovanej podobe poskytovanie sociálnej ochrany nie je určená iba chudobným, ale každému.

Rozvoj ekonomiky a úspešnosti hospodárstva

Sociálna ochrana je často tendenčne videná ako „slúžka“ ekonomiky. Mala by iba pomáhať podnikateľom v príprave pracovnej sily a mala by pôsobiť ako regulátor, ktorý podporuje dopyt v čase nízkeho ekonomického pôsobenia. Tieto tvrdenia boli vyvrátené.

Univerzalita a adresnosť

Toto je problém, ktorý nie je a asi nebude jednoznačne vyriešený v prospech jednej zo „sporných“ strán, Univerzálne dávky a služby sú nepodmienečne dostupné každému, ako jeho právo, alebo aspoň celej kategórii ľudí (povedzme starším ľuďom, deťom a pod.). Adresné dávky a služby sú vyhradené iba ľuďom, čo ich skutočne potrebujú. To je potrebné dokázať a overiť.

Argumenty, ktoré tu požívame sú obdobné tým ktoré sa týkali inštitucionálnej a reziduálnej zásady. Inštitucionálna a reziduálna ochrana sú zásadami, univerzalita a adresnosť sú metódy. Reziduálny systém môže používať univerzálne služby tam kde to je potrebné (napr. reziduálny systém zdravotnej starostlivosti môže byť prepojený s univerzálnym systémom verejného zdravotníctva); aj

inštitucionálny systém potrebuje niektoré výberové (selektívne) dávky na zabezpečenie (saturovanie) potrieb.

Univerzálne služby môžu slúžiť všetkým za rovnakých podmienok. Toto je zdôvodnenie pôsobenia verejných služieb ako sú cesty, kanalizácia, vzdelávanie a zdravotnícke služby. Hlavná námietka proti verejným službám, je výčitka voči ich nákladovosti. Adresnosť je často hodnotená ako viacej efektívna, kde je pri lepšom výsledku použitých menej peňazí. Sú tu však problémy pri definovaní príjemcu služby. Definovanie môže byť administratívne obtiažne a finančne náročné. Sú tu problémy v selekcii ľudí, ktorých zahrnúť a ktorých vylúčiť. Tieto selektívne metódy často vylúčia ľudí, ktorí sú skutočne v probléme. Môže dôjsť k nespravodlivosti, k zneužívaniu právomoci byrokratických sociálnych pracovníkov, ku korupcii a k zaujatosti. Adresnosť si môže vyžadovať viacej administratívnej práce a viacej úradníkov, čo môže celý proces predražiť. Adresnosť je však často ponúkaná ako metóda ako znížiť náklady.

Modely sociálnej ochrany

Gøsta Esping-Andersen klasicky popisuje tri základné typy sociálnej ochrany (sociálnych štátov) ku ktorým pridal neskôr štvrtý:

- a) **Korporatívny** model, postavený na zamestnanosti a na báze individuálneho príspevku (odvodový princíp financovania). Hlavným predstaviteľom je Nemecko.
- b) **Sociálno-demokratický** model postavený na preferovaní univerzalizmu a inštitucionalizmu financovaný všeobecnými daňami. Hlavným predstaviteľom je Švédsko.
- c) **Liberálny** model, ktoré je reziduálny, tiež financovaný z daní, ale značne nižších oproti sociálno-demokratickému modelu. Hlavnými predstaviteľmi sú Spojené štáty americké a Veľká Británia.
- d) **Stredozemný** model výraznejšie postavený na rodinných vzťahoch. Hlavnými predstaviteľmi sú Španielsko, Taliansko a Grécko.

Zaraďovanie krajín nemusí byť plne korektné, ale klasifikácia pomôže pochopiť niektoré základné pravidlá. Sociálna ochrana vo Veľkej Británii (reziduálny model) a vo Švédsku (univerzálny prístup) je inštitucionálna. Francúzsko používa solidárny model, ktorý pokrýva podobný rozsah ľudí ako v inštitucionálnych štátoch. Nemecký model je založený na zásade zamestnania, vylučuje ľudí, ktorí do systému neprispievajú z dôvodu neexistencie pracovného vzťahu, respektíve nepokrýva osoby s vysokým príjmom. Systém v Spojených štátoch amerických má výrazne reziduálne prvky a sociálna politika je často neprívetivá voči chudobným spoluobčanom.

Ďalšia literatúra:

- BEBLAVÝ, M. 2009. *Sociálna politika*, Bratislava, 2009. 167s.
ISBN 978-80-89244-47-8
- BOTEK, O.: *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*, Piešťany.
2009. ISBN 978-80-970-240-0-0
- Gapminder for Fact-Based World View*, www.gapminder.org
- KREBS, V. a kol. : *Sociální politika*. Praha, 2007 504 s., ISBN-978-80-7357-276-1
- POTÚČEK, M.: *Sociální politika*, Praha, Sociologické nakladatelství, 1995
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*, Bratislava, 2002, 342 s., ISBN-978-8089393-28-2
- TOMEŠ, I.: *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3

7 SOCIÁLNA POTREBA

Potreba

Myšlienky potreby vychádzajú z rozmanitých vstupov:

- a) z typov problémov, ktoré ľudia zažívajú,
- b) z potrieb určitých konkrétnych reakcií,
- c) zo vzťahu problémov a možných riešení. Potreba sa vyjadrí v podobe požiadavky po službách.

Požiadavky, potreby, môžeme kategorizovať ako:

- a) **Normatívne** (štandardizované) potreby môžeme určiť pomocou noriem (štandardov); takéto normy sú zvyčajne určené expertmi. Napr. primeranosť minimálnej mzdy v rámci Európskej sociálnej charty (revidovanej) v Rade Európy je obdobne stanovená. Narazilo to na neochotu akceptovania neprimeranej úrovne minimálnej mzdy v zmysle postoja expertov, slovenskou exekutívou. Úroveň dávok býva stanovená na základe určitých kritérií.
- b) **Relatívna potreba** vyplýva z porovnávania s inými skupinami ľudí, ktorí nie sú v stave potreby. Jeden z najbežnejších využití tohto prístupu je v porovnávaní sociálnych problémov rôznych regiónov, za účelom určiť najviac postihnutý.
- c) **Pocitovaná potreba** je potrebou, ktorú ľudia cítia, je to subjektívna potreba ľudí, ktorá tu je i keď verejnosť ju nemusí uznať ako oprávnenú.
- d) **Vyjadrená potreba** je dôležitá, pretože je lepšie viditeľná. Bez vyjadrenia potreby, zvyčajne sa nedočkáme jej naplnenia, resp. nápravy. Ľudia však môžu vyjadrovať potreby, ktoré subjektívne nepocitujú, alebo často majú potreby, ktoré nevyjadria. Francúzsko je krajina, kde ľudia spravidla vyjadrujú svoje problémy spôsobom verejných zhromaždení, demonštrácií alebo štrajkov. Málo aktívna spoločnosť nemôže očakávať účinné riešenie subjektívne pocitovaných problémov.

Chudoba

Nejestvuje všeobecne uznávaná definícia chudoby. Je to zrejme z dôvodu, že chudoba je viac menej morálna otázka. Chudoba poukazuje na problémy, ktoré nie sú vždy plne obhájiteľné:

- a) **Materiálne podmienky** – potreba materiálnych nevyhnutností a služieb, viacnásobné znehodnotenie života, alebo nízka životná úroveň.
- b) **Hospodárska pozícia** – nízky príjem, obmedzené zdroje, nerovnosť alebo nízke sociálne zaradenie.
- c) **Sociálne postavenie** chudobného, z dôvodu nedostatočného nároku, odkázanosti a sociálneho vylúčenia.

Obvykle zaraďujeme chudobu do dvoch hlavných typov:

- a) **Absolútna chudoba** sa týka nedostatku základných životných potrieb, opiera sa o minimálny štandard potrebný pre život. Tento štandard môže vychádzať z minimálnych potrieb. Svetový summit OSN k sociálnemu rozvoju v roku 1995 v Kodani (Slovensko bolo podpredsedníckou krajinou summitu) deklaroval absolútnu chudobu nielen ako materiálnu depriváciu základných potrieb (potraviny, bezpečná pitná voda, sanitárne zariadenia, miest na nocľah) ale aj ako nedostatok vzdelania a informácií. **Chudoba** nie je závislá iba na príjme, ale aj **na prístupe k sociálnym službám**.
- b) **Relatívna chudoba** je odvodená od porovnávania chudobných ľudí s ostatnými členmi spoločnosti. Chudoba môže byť označená aj ako nedostatok, neprítomnosť stravy, príslušenstva, štandardov a služieb, ktoré sú bežné v spoločnosti.

Chudoba, tak ako všetky potreby je definovaná podmienkami spoločnosti, kde sa vyskytuje. To čo ľudia jedia a kde bývajú závisí od spoločnosti kde žijú. To neznamená, že musí byť definovaná porovnaním s ostatnými členmi spoločnosti, pretože máme niektoré krajiny, kde je väčšina ľudí chudobná.

Meranie chudoby

Pretože neexistuje spoločná definícia chudoby, neexistuje ani dohodnutý spôsob merania. Aj keby existovala takáto definícia, chudoba je predsa pri svojej komplexnosti ťažko kvantifikovateľná. Meradlom pre chudobu by mali byť indikátory, alebo ukazovatele. Najbežnejšie sa chudoba meria pomocou príjmu. Svetová banka napríklad využíva arbitrárne stanovenú hodnotu 31 dolárov mesačne (to je 1 dolár denne).

Niektoré krajiny využívajú rozpočtový štandard, ktorý vychádza z nákladov na spotrebný kôš. Dôležitá je konštrukcia spotrebného koša. Špecializované spotrebné koše pre starších, mladších, cudzincov, domácich môžu mať diskriminačnú podstatu a môžu byť zneužívané. USA definujú chudobu pomocou prahu stanoveným spotrebným košom, a podľa neho odhadujú aký je potrebný príjem. Iní využívajú relatívne ukazovatele. Európska únia používa komparatívny ukazovateľ, ktorý určuje chudobu ako príjem nižší ako 50% jeho mediánu. To znamená, že máme viac chudoby tam, kde sa vyskytuje vyššia nerovnosť, alebo rozdielnosť.

Sociálna veda používa viaceré spôsoby určovania chudoby. Niekedy sú to rozpočtové ukazovatele, inokedy subjektívne hodnotenia, kam sa ľudia sami zaradujú, ako sa subjektívne cítia. Iné prístupy využívajú konsenzuálny pohľad, kde sa určuje to čo ľudia pokladajú za základný štandard, čo si môžu dovoliť a či môžu dosiahnuť daný základný štandard.

Príčiny chudoby

Problematika chudoby bola vysvetľovaná rozmanitými spôsobmi. Patologické príčiny boli videné v prisúdení pôvodu chudoby z dôvodu správania (behaviorálny prístup) chudobných ľudí. Sem patria:

- a) **Individuálne dôvody:** chudobní ľudia spravidla sú pokladaní za nesprávne rozhodujúcich sa; sú to tí s nevhodným

rozhodnutím, alebo sú si zrejme sami zodpovední za svoj osud, pretože si vybrali nevhodný životný štýl.

- b) **Rodinné príčiny:** o chudobe sa verí, že sa vyskytuje v rodinách, kde prebieha nevhodný prenos vzorov správania z generácie na generáciu (EÚ sa v súčasnosti veľmi venuje boju s prenosom chudoby v rámci generácií v rodine).
- c) **Subkultúrne dôvody:** kultúra chudoby predpokladá, že ľudia si zvyknú na chudobu, adaptujú sa do nej. Napr. dlhodobo nezamestnaní sa menia a prispôbujú sa zhoršenej situácii, ktorá je podľa nich definitívna. Sociálna práca by mala aktívne vstupovať na dosiahnutie zmeny takéhoto prístupu.

Štrukturálne vysvetlenie chudoby vychádza z miesta kde sa v spoločnosti vyskytuje. Môžeme sem zaradiť:

- a) **Triedny dôvod** chudoby je výsledkom marginalizácie z dôvodu vzťahu k výrobným prostriedkom, čo znižuje ich životné šance.
- b) **Agentúrna** (inštitucionálna) **príčina** chudoby je z dôvodu zlyhania fungovania verejných služieb.
- c) **Nerovnosť** spôsobuje, že chudoba je výsledkom nerovnosti v spoločnosti, čo vedie k neposkytnutiu možnosti a k udržiavaniu trvalého znevýhodnenia. Príkladom sú nerovnosti v príjme, v majetku, z dôvodu rasových rozdielov a rodových.

Sociálne vylúčenie

Sociálne vylúčenie, marginalizácia a exklúzia sú v súčasnosti veľmi frekventované výrazy. Ľudia zvyknú byť exkludovaní, keď nie sú súčasťou reálnych sociálnych sietí, ktoré pomáhajú väčšine ľudí v ich dennom živote – okruhy rodiny, priatelia, komunita a aj zamestnanie. Medzi ohrozené skupiny okrem iných môžeme dnes zaradiť chudobných, ľudí po výkone trestu, rastúci počet bezdomovcov, ľudí s chorobou AIDS, s HIV vírusom, s problémami učenia alebo mentálne postihnutých a inak odlišných. Množstvo ľudí sa stáva bez vlastnej viny nezamestnanými, následne často prichádzajú aj o bydlisko. Nie vždy to nie je z dôvodu, že sa

neusilovali tomu zabrániť. Pojem vylúčenosť zahrňuje nielen nemožnosť prístupu, odopretia, ale aj problémy v spoločenských stykoch (vzťahoch), včítane stigmatizácie, spoločenskej izolácie a z dôvodu medzier v sociálnej ochrane, resp. jej nesprávneho fungovania.

V praxi sa stretávame s vylúčením približne v troch súvislostiach. Môže to byť **finančná príčina**. Exklúzia je prepojená s chudobou a s tým spojeného obmedzenia schopnosti participácie vylúčenej osoby na bežných štandardných činnostiach. Druhou môže byť **vylúčenie z trhu práce** a s tým prepojenými multispektrálnymi negatívnymi dopadmi. Najťažšia situácia vo vzťahu k trhu práce je dlhodobá nezamestnanosť. Slovensko má kvantitatívne v rámci Európe v tomto ohľade veľké problémy. Takto postihnúť ľudia sa vplyvom iného spôsobu života výrazne menia. Akceptovanie ich zmeneného spôsobu života aj napriek sociálnej pomoci je ťažké označiť ako štandard. Dlhodobá nezamestnanosť predstavuje záťaž nielen pre jednotlivca, ale pre celú spoločnosť. Treťou príčinou, ktorá mohla byť prvotná predošlým je **z dôvodu vyčlenenia zo sociálnych sietí** (neakceptovanie spoločnosťou). Môže to byť aj z dôvodu stigmatizácie vybraných skupín a nekoherentnej spoločnosti. Príslušnosť k etnicky inej skupine môže vytvoriť nedobrovoľnú izoláciu (ghetto). Slovenská spoločnosť nenašla spôsob optimálneho spolužitia s pôvodnými zložkami (autochtónne etniká) jej populácie. Novou výzvou bude nárast multikulturality a následné „nové“, možno aj rasové problémy. Európska spoločnosť nenašla zatiaľ všeobecne použiteľný a úspešný model integrácie cudzincov.

Pôvodne myšlienka sociálneho vylúčenia prišla z tradične solidárnej sociálnej politiky Francúzska. Základ pre aktívnu sociálnu politiku vidíme v uvedomelej snahe o začlenenie, sociálne zapojenie, pri využití potrebnej systematickej pomoci, dávok a plánov na integráciu do spoločnosti. Ako vieme Európska únia (pôvodne nemecko-francúzska idea) si osvojila politiku inklúzie ako jeden zo svojich základných konceptov, ktorý sa objavuje i v súvislosti s ekonomickým rastom a to ako s rastom pre všetkých (inkluzívny rast).

Nezamestnanosť

Donedávna bolo bežne akceptované a morálne tvrdiť, že kto nepracuje, nech neje. Tí čo nepracujú boli ešte do súčasnej finančnej krízy v západnej spoločnosti označovaní, za tých ktorí si zvykli zneužívať „štedré“ sociálne dávky. Svet sa iba nedávno začal meniť a mení sa ďalej. Nezamestnanosť je už štandardná situácia v živote a preto treba učiť ľudí a aj pripravovať ich na možnosť nezamestnanosti. Zmenil sa tiež pohľad na príčinu nezamestnanosti. Európa ponúka flexiistotu a nutnosť zlepšovania kapacity zamestnateľnosti. Jediným možným trvalo udržateľným riešením je ochrana dôstojného života. Svet vie vyprodukovať dostatok zdrojov pre každého. Ľudské potreby sú rozsiahle. Zavedenie spravodlivej spoločnosti („*fair society*“) by ponúklo zmysluplnú prácu pre každého. Z tohto pohľadu šírenie tézy o znížení úrovne sociálnej ochrany za účelom toho, aby sa pracovať oplátilo, možno definovať ako nehumánnu aktivitu.

Tradičné príčiny nezamestnanosti boli rozmanité. Mohlo to byť z nesúlady vzdelania a kvalifikačných a vzdelanostných potrieb pracovného trhu. Kapitalizmus je charakterizovaný cyklickým opakovaním „nadvýroby“ a nízkej kúpnej sily. Poznáme aj technickú (frikčnú) nezamestnanosť, nezamestnanosť sezónnu a iné podoby. Najťažšia z pohľadu sociálnej práce je dlhodobá forma nezamestnanosti (býva tak označovaná pri trvaní nezamestnanosti od určitého časového limitu). Tu možno povedať, že dlhodobá nezamestnanosť mení kapacitu človeka sa zamestnať i za teoretickej situácie prebytku ponuky práce. Nové ťažkosti prináša neúplná práca, neplnohodnotné formy zamestnania (prekarizovaná) ako sú rôzne reťazenia pracovných zmlúv na dobu určitú, živnosti, práce na neúplný úväzok a iné flexibilné novotvary. Európska únia presadzuje tézu o rovnakej sociálnej ochrane aj pre zamestnancov týchto flexibilných foriem. Spoločnosť sa nemusí dívať na to pozitívne a často sa dostáva do stavu rozdelenia a vnútorného napätia. Forma pracovných vzťahov na plný úväzok a na dobu neurčitú sa znižuje čo do výskytu na trhu práce. Ďalší problém je v tom, že práca nie je

absolútnym garantom pred chudobou. Narastá podiel zamestnaných a predsa chudobných ľudí v Európe.

Vylúčenie z trhu práce máva rozmanité formy. Niektorí ľudia môžu využiť formu predčasného dôchodku, návrat na štúdiá, zostať doma a venovať sa domácim povinnostiam (opatrovať). Európska únia nepodporuje možnosť predčasného odchodu do dôchodku. Riešenie vidí vo vyššej zamestnanosti aj vo vyššom veku. Na Slovensku máme najskorší vek opustenia trhu práce. Menšina má nádej pracovať až do dosiahnutia penzijného veku. Reálny vek je totiž na Slovensku rádovo o 4 roky nižší ako zákonom predpísaných 62 rokov. Čo je najmenej v Európe.

Nezamestnanosť je prepojená s vyšším podielom chudobných ľudí, ktorí sú nielen marginalizovaní na trhu práce, ale majú aj menej šancí a možností. Je to aj z dôvodu že nezamestnaní sa ľahšie posunú do kategórie chudobných ako zamestnaní. Kvantitatívne ukazovatele postavené na formálnom hodnotení stavu nezamestnanosti (neregistrovanosti) sú všeobecne často zavádzajúce.

Staroba (starnutie)

Staroba a starnutie je mnohokrát dehonestovaná a označovaná za hrozbu ľudstva. Staroba je normálna, prirodzená. Hrozba starnutia je mýtus postavený na demografickom alarmizme (umelý strach z demografickej zmeny). Dočasne sa mení podiel detí, pretože klesla pôrodnosť (natalita). V prípade zachovania tohto trendu by svet vymrel a nebude hrozba. Ak by sa zrazu začalo rodiť veľa detí; opäť bude problém, pretože sa zníži podiel ekonomicky aktívneho obyvateľstva, bude veľa detí čo nepracujú.

Starne postupne celý svet. Je to globálna demografická revolúcia. Že ľudia žijú dlhšie je dar. Počiatkom 19. storočia očakávaná dĺžka života na Slovensku nedosahovala 40 rokov. Môžeme teda označiť kohorty osôb nad 40 rokov ako za tie, ktoré žijú „*príliš dlho*“? Zmenený spôsob výroby v 19. storočí potreboval mladých k pásovej výrobe v továrňach a potreboval sa „zbaviť“ starších. Vznikla stigma staroby a vynasli sa humánne spôsoby zbavenia sa „neproduktívnej“ skupiny aj za pomoci starobného dôchodkového zabezpečenia. Spôsob

výroby sa minimálne v rozvinutom svete veľmi vzdialil od technológií, ktoré vytlačovali starších z pracovného života.

Celosvetovo rastúci podiel starších ľudí vytvára množstvo vylúčených a závislých osôb v spoločenskom systéme, ktorý nedostatočne reaguje na zmenenú situáciu. Ľudsko-právna ochrana starších nie je doriešená na globálnej úrovni. Ochrana nestačí, je potrebná integrácia starších do spoločnosti. Narastá medzigeneračné vzdialovanie. Narástla tolerancia voči diskriminácii starších (ageizmus) Niektorí starší ľudia nemajú hrozbu vylúčenia a poznajú aj aktívne starnutie. Ale mnohí ľudia vo vyššom veku majú vážne problémy. Hlavné príčiny sú:

- a) **Chorobnosť**. Zdravie starších ľudí je často slabé, nielen z dôvodu veku, ale aj pre nedostatočnú výživu, nevhodné bývanie, zlé pracovné zaradenie a predošlého, životného štýlu, ktorý spôsobuje následné problémy pre zdravie. Ako sme uviedli vyššie slovenská populácia po dosiahnutí veku 65 rokov má pred sebou iba 3 roky zdravej staroby (Eurostat 60/2012), čo je na európske pomery neobhájiteľné.
- b) **Telesná spôsobilosť**. Prínajmenšom tretina ľudí vo veku nad 75 rokov môže byť označená ako telesne postihnutá. Najčastejšou príčinou telesného postihnutia býva artritída. Dôležitou príčinou zlého zdravotného stavu je fajčenie.
- c) **Duševné poškodenie**. Predpokladá sa, že demencia postihuje okolo 5 % staršej populácie.
- d) **Chudoba**. Chudoba môže byť z dôvodu dlhodobo nízkeho príjmu, alebo z dôvodu aj ďalších okolností.

Vo všeobecnosti s rastúcim vekom rastie pravdepodobnosť, že tieto problémy sa objavia. Môžu byť aj iné problémy:

- a) **Opustenosť** z dôvodu že priatelia sa pominú, rodina býva ďaleko, narastá medzigeneračná izolácia.
- b) Bolestná **strata blízkej osoby** (manželský partner).
- c) **Bývanie** môže byť problém pri znížení kapacity starania sa o obydlie.

- d) Mnohí **opatrovatelia** sú staršie ženy, ktoré môžu mať tiež svoje vlastné neriešené problémy.

Potreby detí

Deti majú rovnaké ľudské potreby ako každý iný, napr. hmotná zábezpeka, potreba sociálneho kontaktu a osobný rozvoj. Deti však majú aj svoje vlastné potreby, spojené s ich vývojom.

Z veľkej väčšiny sa nahliada na potreby detí vo vzťahu k ich rodičom. Dohovor OSN o právach dieťaťa z roku 1989 určuje potrebu harmonického rozvoja osobnosti, potrebu lásky a pochopenia. Dieťa má vyrastať v starostlivosti jeho rodičov v atmosfére lásky pri morálnej a hmotnej zábezpeke. V zmysle dohovoru na prvom mieste sa musia riešiť záujmy dieťaťa.

Potreby detí sú riešené ako sociálna problematika, vtedy keď rodina zlyhá plniť svoje povinnosti, buď z dôvodu svojej neschopnosti zabezpečiť napr. vzdelanie, zabrániť chudobe, alebo rodina sama je zdrojom problémov (zneužívanie, týranie detí a pod.). Priebeh ratifikácie dohovoru OSN na Slovensku priniesol diskusiu v spoločnosti, napr. v otázke telesných trestov detí. Jednotlivé štáty a spoločnosti majú rôznym spôsobom upravený vzťah k deťom. Môže byť rôzna miera priority kontroly, napr. rodičia alebo štát, alebo ktorý z rodičov má prioritu vo vzťahu dieťaťu. Nie vždy je to matka. Otázka komu má byť dieťa zverené do výchovy po rozvode podlieha tiež vývoju.

Duševné poruchy

Duševné poruchy a choroby zahrňujú široký okruh problémov. Môžeme uviesť niektoré najvýznamnejšie:

- a) **Funkčné psychózy**, predovšetkým schizofrénia a maniodepresia. Schizofrénia samotná obsahuje skôr viacero okolností ako jedinú chorobu. Je charakterizovaná komplexom symptómov vrátane napr. zahmlievania vedomia, nesúvislej reči a myslenia, rôznych nálad, pocitov o vonkajšej kontrole niekým alebo halucinácie

(ktoré môžu byť sluchové, vizuálne alebo dotykové. Maniodepresia vedie k vážnym a niekedy dlhým extrémom v nálade: vo fáze mánie je typická súvislá aktivita a extrovertnosť, vo fáze depresie prevažuje utiahnutosť a pasivita. Je možná lieková liečba opakovania cyklov.

- b) **Organické psychózy** spôsobené infekciami, liekmi, metabolickými nerovnosťami, psychózami, alebo mozgovými traumami.
- c) **Neurózy**, vrátane stavov úzkosti, fóbie, stavy obsesie, hystéria, a niektoré depresie.
- d) **Poruchy správania** (poruchy osobnosti) – tieto nie sú vskutku chorobami. Možno najvýznamnejšia je psychopatia, predstavuje ju osoba, ktorá je nevyvážená, neharmonická, u ktorej niektoré črty sú príliš zdôraznené a iné potlačené.

Duševné poruchy môže vidieť predovšetkým ako zdravotnú, alebo fyziologickú záležitosť; avšak pretože sa prejavuje a identifikuje za pomoci správania sa postihnutej osoby, môže ich vidieť ako sociálnu oblasť tiež. Existujú vyjadrenia že poruchy ako schizofrénia a depresie sú najlepšie pochopené a liečené pri poznaní sociálneho pozadia a použitia sociálneho prístupu.

Služby pre pacientov na psychiatrii

Hlavnú vec, ktorú mali pacienti s duševnými poruchami spoločnú nie je duševná choroba, ich podstaty sú značne odlišné, ale ich skúsenosť s liečením. Mnoho rokov viedli duševné poruchy k dlhodobej hospitalizácii (oddeleniu, izolácii) v často veľmi starých budovách, ktoré akoby mali za účel izolovať „bláznov“ od spoločnosti. Hlavné dôvody zmeny smerom k deinštitucionalizácii boli:

- a) Pokrok v liekoch a liečivách v päťdesiatych rokoch, čo spôsobilo možnosť liečenia mimo nemocníc.
- b) Ústup od dôvery k veľkým inštitúciám.

- c) Výrazné nárasty nákladov na inštitucionalizovanú formu starostlivosti.

Obdobné dôvody k šetreniu, k humanizácii a k deinštitucionalizovaniu možno nájsť aj v oblasti sociálnych služieb. Trend ku komunitnej starostlivosti u pacientov s duševnými poruchami znamená v podstate ich reintegráciu do komunity oproti izolácii (extrémna forma exklúzie). Medzi základné služby zahŕňa:

- a) Komunitná psychiatrická podpora na umožnenie zdravotnej starostlivosti a liečenia.
- b) Sociálna podpora na riešenie problémov sociálnej exklúzie spojenej s duševnými poruchami.
- c) Bývanie spolu s bežným ubytovaním, s poskytovaním rozmanitých ochranných obytných jednotiek, vrátane domov na polceste a domov s odborným personálom.
- d) Vlastný príjem a možnosti zamestnania.

Existuje trend smerujúci ku krátkodobej psychiatrickej starostlivosti vo všeobecných nemocniciach. Pôvodné staré nemocnice sa menia a zmenili sa napr. skôr na základňu pre psychiatrické služby, než pre uzavreté inštitúcie pre duševne chorých.

Poruchy učenia

Poruchy učenia odkazujú na oneskorený intelektuálny vývoj. V USA sa zvykol nazývať mentálna retardácia, dnes sa už požívaná termín intelektuálny hendikep, podobne aj v Austrálii. Hoci je to spojené s inými dôvodmi, je veľká časť ľudí s poruchami učenia zároveň aj ťažko telesne postihnutá. S dospievaním a starnutím ľudí s poruchami učenia sa, títo sa často stávajú dostatočne kompetentní na pôsobenie v spoločnosti.

Pretože poruchy s učením majú ľudia od skorej mladosti, problém sa zvykne riešiť v rámci pomoci v rodine. V praxi hlavná pomoc pre ľudí s poruchami učenia prichádza nie od štátu, alebo verejných

inštitúcií, či dobrovoľníkov, ale od rodiny samotnej (osobitne žien v rodine). Poskytované služby majú doplnkový charakter k starostlivosti vykonávanej rodinou.

Normalizácia (humanizácia)

Poruchy učenia sa boli vo všeobecnosti v spoločnosti vždy sociálne neakceptovateľné. V 19. storočí boli duševné poruchy videné ako dôkaz degenerovania, ktoré sú previazané s chudobou, šialenstvom a zločinnosťou. „Degenerované“ osoby museli byť izolované od spoločnosti, čo viedlo v podstate k uväzneniu „idiotov“, „slaboduchých“ a vo všeobecnosti „morálne poškodených“ vo veľkých inštitúciách pre duševne chorých. Mnohé problémy, ktoré vznikali v takýchto inštitúciách pochádzali z prístupu a organizácie práce v nich. Obyvatelia boli takmer ponímaní ako zvieratá, primitívi, nekontrolovateľné bytosti, nevychovatelní, bez citového života a špinavé osoby. Je to zrejme prehnané tvrdenie, ale pravda nebola príliš vzdialená. Mnohé škandály súvisiace s pomermi v takýchto ustanovizniach v mnohých krajinách, dokázali že mnohé fakty potvrdzujú predošlé slová.

Myšlienka normalizácie bola rozvinutá ako reakcia na tieto nehumánne praktiky. Pre túto príčinu sa používa výraz humanizácia. Ušľachtilá myšlienka humanizácie v podobe absolútnej deinštitucionalizácie má v sebe prvok zneužitia.

Existuje niekoľko oblastí normalizácie pre ľudí s poruchami učenia:

- a) Podpora nezávislosti a autonómie.
- b) Umožniť ľuďom s poruchami učenia sa viesť bežný (normálny) život.
- c) Poskytnúť ľuďom s poruchami učenia rovnaké možnosti a voľby ako každému inému.
- d) Akceptovanie a cenenie toho čo ľudia s poruchami učenia poskytujú spoločnosti.

Normalizácia bola jedným z hlavných prvkov v úsilí v oblasti vzdelávania a v humanizácii týchto ľudí. V súčasnosti sa v európskych školách možno stretnúť s „koedukáciou“ detí, ktoré boli donedávna odkázané na segregovaný život. S tým súvisí akceptovanie takejto zmeny väčšinovou populáciou.

Telesné postihnutie

Mnohí ľudia sú v presvedčení, že zdravotne postihnutí sú tí čo používajú zdravotný vozík. Vozíčkarov je iba zlomok zo všetkých zdravotne postihnutých. Zdravotné postihnutie nie jednotným problémom, ale je to množstvo rozmanitých problémov. Zahrňuje ľudí, ktorí stratili (nemajú) niektoré časti tela, sú slepí, alebo hluchí, ktorí majú problémy s pohybovaním sa, ťažkosti s chôdzou, ktorí nie sú schopní fyzického výkonu ani v krátkom čase a pod.

Jednotné zaobchádzanie so zdravotným postihnutím by mohlo spôsobiť nedostatočnú alebo nesprávnu pomoc. Problémy ktoré majú zdravotne postihnutí ľudia vo všeobecnosti, nie sú ani tak ich telesné obmedzenia, ktoré sú samozrejme veľmi rozmanité, ale obmedzenia v ich životnom štýle. Príjem zvyknú mať veľmi nízky, pritom však môžu mať vyššie nároky na niektoré špeciálne pomôcky alebo potreby. Sociálne títo ľudia môžu byť izolovaní. Ako sa im horší zdravie, môžu mať veľké problémy ako vystačiť so svojimi zdrojmi a môžu sa stať sociálne exkludovanými.

Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) identifikuje tri oblasti v zdravotnom postihnutí: problémy s fungovaním ľudského tela, problémy vzťahujúce sa na aktivity a problémy súvisiace so sociálnou participáciou (resp. s jeho vylúčením).

V rozvinutých krajinách väčšina zdravotne postihnutých ľudí je vo vyššom veku. Politiky sú často zamerané na mladých ľudí, pretože sa predpokladá že zdravotné postihnutie u starších je typické. Každý šiesty človek v Európskej únii má nejaký druh zdravotného postihnutia, od mierneho až po závažné. Viac než jedna tretina ľudí nad 75 rokov má zdravotné ťažkosti, ktoré ich do určitej miery obmedzujú. Tieto čísla sa budú zvyšovať s postupným starnutím obyvateľstva Európskej únii. Väčšina týchto ľudí príliš často nemá

možnosť plne sa zúčastňovať spoločenského a hospodárskeho života z dôvodu fyzických alebo iných bariér, ale aj z dôvodu diskriminácie. Európska únia ratifikovala Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím z roku 2006. Dokument zmluvné strany zaväzuje, aby zabezpečili, že ľudia so zdravotným postihnutím budú môcť plne využívať svoje práva na rovnakom základe ako všetci ostatní občania. Tento dohovor bol prijatý všetkými členskými krajinami EÚ ako spoločná úloha a je preto súčasťou európskej politiky.

Ďalšia literatúra:

- BOTEK, O.: *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*, Piešťany. 2009. ISBN 978-80-970-240-0-0
- Dohovor o právach dieťaťa* prijatý a otvorený na podpis, ratifikáciu a pristúpenie rezolúciou Valného zhromaždenia OSN z 20. novembra 1989
- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (s komentárom vybraných článkov)*, Bratislava, 56 s., 2006, ISBN-978-80-89344-24-4
- HETTEŠ, M.: *Starnutie spoločnosti*, Bratislava, 2011, 191 s., ISBN 978-80-8132-031-6
- SPICKER, P.: *An introduction to social policy*, Aberdeen, The Robert Gordon University, 2010
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*, Bratislava, 2002, 342 s., ISBN-978-8089393-28-2
- TOMEŠ, I.: *Úvod do teórie a metodologie sociální politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3

8 SOCIÁLNE ZABEZPEČENIE A SPOLOČNOSŤ

Sociálna politika využíva sociológiu na vysvetlenie pozadia sociálneho zabezpečenia. Ak sa snažíme zlepšiť sociálne postavenie ľudí, je užitočné pochopiť podstatu toho ako sú ľudia spojení so sociálnym zabezpečením. Niekedy sa argumentuje, že pretože sociálne zabezpečenie vychádza zo sociálneho kontextu, preto môže byť iba v ňom pochopené.

Sociálna štruktúra

Spoločnosť má svoju štruktúru v tom zmysle, že ľudské vzťahy sú ovplyvnené určitými spoločnými hodnotami. Sociálna politika v praxi odráža, je ovplyvnená a realizuje dominantné hodnoty v spoločnosti, ktorými môže byť napr. rodina, práca a národ.

Rodina

Množstvo politík a prístupov bolo rozvinutých v súvislosti s modelom rodiny zloženej z muža, ženy a detí. Príkladom sú detské dávky, vzdelanie a starostlivosť o deti. Niektoré krajiny majú ešte aj v súčasnosti rodinnú politiku postavenú na predstave muža, ako toho čo prináša domov peniaze (živiteľ rodiny), na predstave nezrušenia manželstva a na tom, že žena nebude pracovať mimo domácnosť (vopred dané role). Rodiny, ktoré neboli v súlade s touto predstavou (osamelé matky napr.) boli spravidla penalizované. Môžu tu byť určité anomálie napr. v tom že nevera (muža) je viac-menej akceptovaná, ale kohabitácia už nie.

Normálna rodina

Samotný výraz normálna rodina môže znieť dosť dogmaticky v súčasnosti. Normálnou rodinou myslíme takú formu rodiny, ktorá je v súlade so sociálnymi normami a spoločnosťou akceptovanými hodnotami platnými v danom čase a v danom priestore. Normálna rodina zvykla byť tá ktorá bola zložená z dvoch rodičov a z jedného,

alebo viac detí. Ale toto sa stáva stále viac globálne atypické. Tzv. rozvojové krajiny urýchlene kopírujú model nanajvýš dvoch detí v rodine. Úradne (cirkevne) zosobášené páry sa stávajú čoraz vzácnejšie a rastie počet detí mimo oficiálne uzavretých manželstiev. Niekoľko faktorov prispieva k tomuto globálnemu trendu:

- a) Starnutie populácie a z toho dôvodu nárastu počtu domácností bez detí a často aj zloženej iba z osamelého jednotlivca.
- b) Odklad pôrodu prvého dieťaťa (na Slovensku obvyklý vek 28 rokov u prvorodičky), tak narastá počet mladých párov, alebo neúplných rodín bez detí u mladých ľudí.
- c) Vyšší podiel osamelých matiek s dieťaťom.
- d) Rozpad rodín, jednak z dôvodu vysokého výskytu rozvodov a skoršieho opustenia rodiny deťmi.

Sociálna politika sleduje uznané, niekedy prekonané hodnoty v realizácii rodinnej politiky. Sociálna politika sa môže usilovať posilňovať a podporovať normálne rodiny, ich oceňovaním a trestaním rodín s iným vzorcom správania (deviácia od normálu). Podpora môže zahrňovať pomoc pre zosobášené páry a ich deti; potrestanie môže mať podobu rôznych dodatočných požiadaviek pre rovnaké zaobchádzanie ako so zosobášenými párami a s ich deťmi. Môžu jestvovať právne a finančné postihy za rozvod. Na tom istom mieste však môžu byť pravidlá, ktoré zvyhodňujú osamelých ľudí, pretože je predstava, že manželská dvojica má spolu lacnejší život. Čo môže viesť dvoch legálne samostatných ľudí žiť neformálne spolu bez oficiálneho zosobášenia. Pravidlá o kohabitácii, ktoré uznávajú stav ako keby boli zosobášení, zrovnoprávňuje túto formu rodiny.

Osamelí rodičia

Všeobecný nárast neúplných rodín je spôsobený zrejme tromi príčinami:

- a) Rozvody, miera rozvodovosti dosahuje 50 % na Slovensku. Uvádza sa, že hlavnou príčinou rozpadu manželstiev sú rozdielnosť pováh, názorov a záujmov. Vývojom spoločnosti došlo k uvoľneniu a k spoločenskej a právnej akceptácii rozvodov. Možno aj dôsledkom emancipácie.
- b) Nezamestnanosť. Nezamestnanosť je súvzťažne prepojená s rozvodmi, čiastočne z dôvodu sťaženia života v rodine a tiež možno z dôvodu ohrozovania tradičnej role muža, ako toho, kto nosí domov peniaze (živiteľa rodiny).
- c) Kohabitácia (spolužitie). Toto je skôr právny a štatistický kalkul. Kohabitácia môže plne pôsobiť ako bežná rodina. V škandinávskych krajinách je to niekedy väčšinový vzťah.

Postavenie osamelých rodičov býva niekedy z pohľadu príjmu sociálnych dávok rozporné. Liberálne individualistický názor je, že keď sa niekto rozhodne mať deti, je to ich problém, ako sa o ne postarajú. Dokonca na Slovensku boli vážne návrhy plne sprivatizovať aj základné školstvo, aby boli rodičia zodpovednejší a netrestali bezdetných občanov.

Naopak kolektivistický názor a je to názor väčšiny Európy je ten, že deti sú záležitosť aj druhých ľudí. Existuje aj výrazný názor, ktorý hovorí (v súlade s dohovorom OSN o právach dieťaťa), že záujmy detí sú aj nad náhľadom o právach rodičov. Preto sa môže stať, že štát má vyššie práva na deti ako ich rodičia, aj právo odobrať ich rodičom. V prípade týrania a zneužívania je to jasné, ale nemusí byť vždy záležitosť o odobratí detí tak jednoznačná, najmä v prípade menších (etnických, náboženských a iných). V minulosti mnohokrát boli deti násilne odoberané na prevýchovu aj v tzv. demokratických krajinách. Verejne sa známe stalo ospravedlnenie austrálskej vlády za nútenú asimiláciu a ukradnuté generácie pôvodným obyvateľom (aborigénom) v roku 2008.

Tehotenstvo mladistvých

Tehotenstvo mladistvých bolo v minulosti všeobecne bežné. „*Deti ktoré majú deti*“ nie je v súčasnosti žiaduce a všeobecne ani už nie je

bežné. Existujú však menšiny, kde to aj na Slovensku pretrváva. V tomto prostredí je nutná pomoc a výchova aby deti nerodili deti. Skôr sa stretávame s odkladaním tehotenstva, alebo vôbec so zabudnutím „stihnúť“ mať dieťa. Neskôr býva už neskoro. Spoločnosť bez detí nemá budúcnosť. Možno uviesť niektoré dôvody odkladu pôrodov a ich celkového poklesu:

- a) Náklady na život, nedostatočná podpora rodín s deťmi.
- b) Nevhodná, resp. nedostačujúca sociálna (rodinná politika).
- c) Dopad urbanizácie a globalizácie. Svet začal bez výnimky preberať model málopočetných rodín.
- d) Zmenené postavenie žien vo svete.
- e) Ekonomická nutnosť ženskej práce a aj zmenený vzorec správania. Rodina si často nevie predstaviť život bez príjmu ženy, ktorý nie je primerane kompenzovaný v prípade opatery detí.
- f) Predĺžená školská dochádzka, neskoršia ekonomická aktivita a odkladané zakladanie rodín.
- g) Možnosť antikoncepcie a šírenie plánovaného rodičovstva.

Spoločnosť nie je plne prorodinne orientovaná. Štát a miestne samosprávy nie plne chápu význam nutnosti existencie budúcej generácie pre trvalo udržateľný život. Média neposkytujú pozitívne vzory a spoločnosť skôr akceptuje rodinu bez detí ako mnohopočetnú rodinu. Vo Francúzsku je bežné, že napr. „šansonierka“ a iná verejne známa dáma bežne pôsobí v médiách aj vo vyššom stupni tehotenstva.

Práca

Mnohé systémy pre sociálne zabezpečenie závisia od stabilnej, neprerušovanej práce, bez výpadkov, pre zabezpečenie riešenia životných udalostí ako je nezamestnanosť, zdravie a staroba. Zamestnanci (poistenci) ktorí majú prerušovanú kariéru z dôvodov nezamestnanosti, štrajkov, ale i opatery o príbuzných môžu byť ukrátený o doby poistenia a následne o príjem v prípade výskytu rizikovej poistnej udalosti. EÚ sa oficiálne snaží o poskytovanie

kreditov (náhradných dôb poistenia), ale v praxi pretrvávajú problémy, hlavne z dôvodu „úsporných“ opatrení, ktoré budú mať dlhodobý negatívny dopad na spoločnosť. Nedarí sa úplne zabezpečiť rovnaké sociálne postavenie zamestnancov v rôznych druhoch práce.

Zlé výsledky v odvodoch do armády v minulosti, donútili britskú vládu rozvíjať sociálnu politiku, z dôvodu pripravovať zdravých, bojaschopných a branne schopných mladých mužov. Vojny už nie sú také bežné, čo je dobré, ale potreba po zdravej pracovnej sile pretrváva.

Modely práce

Začleňovanie ľudí do formálneho trhu práce je ústredným motívom pre boj s chudobou, s marginalizáciou a v podpore sociálnej ochrany. Avšak v súčasnosti stále viac a viac sú ľudia iba čiastočne zapojení do trhu práce. Ich situáciu charakterizujeme ako:

- a) Duálny trh práce, kde jedna časť tohto trhu zabezpečuje sociálnu istotu a pravidelnú mzdu.
- b) Druhú časť trhu práce tvoria okrajoví robotníci, ktorých podiel bol pôvodne marginálny, ktorých počet však pribúda a sú závislí od cyklických výkyvov na trhu práce. Vysoká úroveň nezamestnanosti ich drží akoby paradoxne v relatívnom sociálnom klúde, pretože majú obavu, že by to mohlo byť ešte horšie a definitívne. Preto sú ochotní pracovať za akýchkoľvek podmienok a za dumpingové mzdy. Vysoká miera nezamestnanosti umožňuje udržiavať nízku cenu pracovnej sily.
- c) Prekarizovaná práca je neplnohodnotná často „moderná“ flexibilná forma, ktorú vykonávajú pracovníci na čiastočný úväzok, polozamestnaní so zníženou sociálnou stabilitou. Flexiistota je u nich skôr „flexineistota“ než istota sociálneho štandardu. V Európe narastá podiel chudobných zamestnaných (asi 8 % v súčasnosti). Tento jav sa šíri i na Slovensku.

Ekonomické vylúčenie má priamy vplyv na sociálnu inklúziu. Nestabilné hospodárske podmienky vedú k sociálnej nestabilite. Marginalizované zamestnanie je prepojené s nestabilitou rodiny a pritom sa znižuje aj úroveň jej sociálnej ochrany. Nezamestnanosť má dopady na sociálnu úroveň, narastá exklúzia, chorobnosť, depresie atď. Štátu chýbajú dane a príspevky od nezamestnaných a následne mu klesajú zdroje na aktívnu sociálnu politiku.

Vplyv odborových hnutí

Mnohé systémy sociálneho zabezpečenia majú svoj pôvod skôr v spoločnom kolektívnom konaní a svojpomoci organizovanej odborovými organizáciami, spoločnými profesijnými skupinami v rovnakých povolaniach (cechy napr.) než v štáte. Napr. v Dánsku odborová organizácia rozvinula dávky v nezamestnanosti, odbory sa venujú sociálnemu bývaniu v Nórsku, a zdravotnej službe v Izraeli. Vo Francúzsku sa zamestnávateľia a zástupcovia zamestnancov podieľajú na spravovaní sociálnej ochrany pre nezamestnaných.

Rozvoj systémov sociálnej ochrany sa uskutočňoval predovšetkým počas sociálnych konfliktov. Odborové organizácie mali veľký vplyv na ich formovanie. Nie vždy však podľa našich súčasných predstáv. Bismarckova reforma v zavedení starobného sociálneho zabezpečenia nebola všeobecne prijímaná pozitívne pracujúcimi. Často krát úplná ignorancia zástupcov zamestnancov umožnila mnohé zmeny, ktoré neboli v prospech pracujúcej väčšiny. Marxistický prístup tradične vidí sociálny štát ako výsledok bojov hnutia pracujúcich. Toto nie vždy platí, ako sme uviedli vyššie. Vo Veľkej Británii bol napr. tiež rozsiahly odpor u odborárov voči poskytnutiu dodatočných práv chudobným.

Pri prechode od feudalizmu ku kapitalizmu sa mnohokrát ľudia búrili a chceli sa vrátiť k pôvodnému usporiadaniu. Feudálny pán poskytoval ubytovanie, stravu a prácu. Kapitalizmus priniesol slobodu bez istoty práce, bez istoty príjmov na dožitie a pod. Napr. Haiti, ktoré bolo najbohatšou kolóniou francúzskeho impéria v 18. storočí, bolo ekonomicky silnejším susedom dnešnej Dominikánskej republiky následne po príchode moderných čias

schudobnelo. Vzniklo niekoľko vzbúr za návrat starých „zlatých“ časov.

Vyháňanie ľudí z pôdy v Írsku spôsobilo, že časť ľudí, pôvodne usadlých, sa neprispôsobila zmene a neodišla do miest ale stali sa z nich nomádi – „Travellers“. Čisto pôvodní írski „Travellers“ sú doteraz značne exkludovanou, akoby cudzou, skupinou v ich domovskej krajine - Írsku.

Štát

Postavenie štátu sa v súčasnosti mení. Vznikom nadnárodných subjektov (ako je Európska únia) a globalizáciou (minimálne sociálne štandardy OSN a MOP) sa stráca časť suverenity štátu podriadením sa medzinárodnému poriadku. Podobne odštátnenie vyvolalo vznik mnohých nových hráčov (subjektov) v oblasti vnútroštátnej sociálnej politiky, na ktorých štát preniesol veľkú časť výkonu štátnej moci. Štát by si však mal ponechať určitú mieru tvorby pravidiel a garancií. Veľké množstvo malých sídelných jednotiek na Slovensku napr. nemôže poskytovať istotu rovnakého prístupu. Svet postavený na národných štátoch poskytoval menšie práva cudzincom. Všetci legálni rezidenti Európskej únie musia mať rovnaké práva na území Slovenskej republiky, ako jej vlastní občania. Pretrvávajú rozdiely voči občanom z tzv. tretích krajín a imigrantom. Niektoré služby a dávky závisia od dĺžky pobytu v štáte. Vo vzťahu k cudzincom môžu nastať problémy s ich sociálnou situáciou v prípade nezohľadnenia špecifik ich postavenia.

Štáty a sociálne zabezpečenie

Na štáty (prevažne národné štáty) sa zvykne nahliadať ako na skupiny spojené so spoločnou históriou a kultúrou; ako na kolektívnu skupinu ľudí v konkrétnom zemepisnom priestore, so spoločnou identitou; alebo ako na politicky ustanovené komunity. Angličtina používa výraz „nation“, ktorý možno vysvetľovať ako štát, ako politickú jednotku i ako národ. Napr. Organizácia

Spojených národov je vlastne organizáciou spojených štátov (United Nations).

Historicky vzaté, rozvoj sociálneho zabezpečenia prebehol po období tvorby národných štátov, táto zmena je v blízkej súvislosti s vznikom kapitalizmu a priemyselnej výroby. Preto sa od počiatku štát pokladal za hlavný subjekt sociálneho zabezpečenia a základnú komunitu.

Príslušnosť k štátu bola pôvodne často hlavným faktorom pre poskytnutie, či neposkytnutie sociálneho zabezpečenia. Táto reštrikcia vo všeobecnosti platí na všetkých občanov tretích krajín v Európskej únii, pokiaľ nemajú zlegalizovaný svoj pobyt. Môžu existovať aj prístupy, ktoré preferujú poistný vzťah a splnenie podmienky rezidentnosti nemusí byť relevantné. Vzťah v základnom systéme sociálneho poistenia na Slovensku je tiež postavený predovšetkým na princípe poistného vzťahu a nie občianstva.

Imigrácia a štátna príslušnosť

Imigranti v zmysle definície sú tí, ktorí prišli z „vonka“, spomedzi prostredia mimo prijímajúcu komunitu. O Európe sa všeobecne hovorí, že je kontinent migrantov. Všetky predošlé nové členské štáty EÚ sa stali atraktívnymi pre imigráciu z rozmanitých príčin. Aj vyslovene predtým emigračné krajiny s relatívnou chudobou sa zmenili na imigračné (Malta, Portugalsko).

Kdekoľvek by sociálna ochrana závisela od predošlých príspevkov, títo imigranti by mohli byť z tejto ochrany vylúčení. Určitá podpora pre príjem by mohla byť k dispozícii, ale nie je to bežné v nepríspevkových systémoch postavených na všeobecných daniach aby boli priamo dostupné trebárs pre imigrantov. Pretože mnohé krajiny vyžadujú určité minimum pobytu pred vznikom nároku na dávku (čo je bežné napr. pre dávky v invalidite).

Množstvo imigrácie je postavené na podstate odchodu z chudobnejšej krajiny do relatívne bohatšej a ide v postate o ekonomickú migráciu za prácou. Nie vždy to musí byť migrácia definitívna bez úvah o jej dočasnosti u migrantov. Mnohí z nich však prichádzajú s minimálnymi zdrojmi na prekonanie aspoň

počiatočného nedostatku prostriedkov. Málo krajín poskytuje imigrantom plnú sociálnu ochranu, čo so sebou prináša pochopiteľne problémy. Imigranti zvyknú omladiť vekové zloženie cieľovej krajiny, pretože sú to spravidla mladí ekonomicky aktívni ľudia a sú oveľa viac ochotní sa sťahovať ako hostiteľská populácia. Z dlhodobého hľadiska veľa závisí od ekonomického postavenia, ktoré dosiahnu, od ich postavenia v spoločnosti a ich akceptovania majoritnou spoločnosťou. Osudy imigrantov môžu byť výrazne rozdielne.

Nemecký minister práce Franz Müntefering viac krát spomínal, že ekonomika potrebovala v Nemecku novú pracovnú silu (robotníkov) ale prišli k nim ľudia. Ľudia, ktorí majú svoju rodinu, svoju kultúru a svoje problémy. Obdobne aj v iných štátoch Európy, sa objavilo množstvo cudzincov – robotníkov. Úsilie o integráciu namiesto asimilácie nie vždy bolo úspešné. To so sebou prinieslo sociálne napätie, nevraživosť medzi starousadlíkmi a novopríchodziami. Ale títo „cudzinci“ dnes majú občianstvo štátu kde sa už aj narodili a napriek tomu sú exkludovanými majoritnou spoločnosťou. Samotný rozdiel medzi asimiláciou a integráciou nie je niekedy rozlišovaný a býva zmiešaný, čo prináša nedorozumenia. Môžeme sa s týmto problémom stretnúť aj v súčasnosti aj na medzinárodných stretnutiach. Slovensko samotné nemá komplexné riešenie tejto otázky. Chýba medzirezortný postup a koncepcia.

Európska únia ponúka iniciatívu dočasnej práce na svojom území, výmenou za záväzok návratu do domovskej krajiny. Bývalý režim apartheidu v Juhoafrickej republike tiež uplatňoval postup dočasnej práce pre Afričanov žijúcich v medzinárodne neuznaných nezávislých bantustanoch. Európska iniciatíva žiaľ má niektoré podobnosti. Zapožičiavanie si vhodnej pracovnej sily nie je trvalo udržateľným riešením.

Niektoré negatívne skúsenosti súvisiace s integráciou cudzincov sú blízke rasizmu. Okrem toho má Európa svoje pôvodné obyvateľstvo, ktoré nie je doteraz integrované a plne prijímané väčšinou spoločnosťou. Takým príkladom sú Rómovia. Naopak môžu existovať skupiny imigrantov, ktoré nie sú diskriminované z niektorých preferovaných teritórií, či skupín obyvateľov. Niektoré

štáty si zriadili imigračnú politiku, ktorá dáva preferencie niektorým skupinám a štátom, odkiaľ predpokladajú rýchlejšiu a menej problémovú integráciu cudzincov. Môžu to byť ich vlastné menšiny žijúce v cudzine, alebo kultúrne blízke štáty a ich obyvateľstvo.

Sociálna stratifikácia

Sociálna trieda

Sociálna trieda má viacero významov:

- a) **Ekonomická pozícia.** Max Weber definoval sociálnu triedu podľa relatívneho ekonomického postavenia. Jestvujú výraz
- b) né rozdiely medzi ľuďmi v závislosti od finančných prostriedkov, ktoré majú, ale je možné rozlišovať ľudí aj podľa toho aký majú zamestnanecký status, alebo aký druh príjmu dosahujú (mzda, zisk, alebo sociálne dávky). Medzi majetkové rozlišovanie môžeme zahrnúť aj vzťah k obydliu, ktoré vlastníme, si ho prenajímame, alebo ho nemáme (bezdomovectva).
- c) **Výrobné vzťahy.** Marxistí chápu sociálnu triedu ekonomicky. Hlavné rozlíšenie v marxizme je v tom kto vlastní výrobné prostriedky a kto predáva svoju pracovnú silu, avšak ak základné kritérium platí, mali by sme rozlišovať aj iné triedy: malá buržoázia (majitelia malých obchodov a malých firiem a aj podtriedu (v zmysle Karla Marxa „lumpenproletariát“), ktorý je marginálny na trhu práce.
- d) **Zamestnanecký status.** Klasifikovanie ľudí podľa typu ich zamestnaneckého vzťahu (ak ho majú) je užitočné pre sociologické analýzy iných otázok ako sú rozdiely vo vzdelaní alebo v zdraví ľudí.

Status

Max Weber popisuje status ako formu sociálneho ohodnotenia alebo úcty. Sociálne postavenie ľudí býva prepojené s ich triednym zaradením, ale nie je to isté. Niektoré povolania môžu mať vysoké

ohodnotenie s malými finančnými zdrojmi (ako býva u kňazov, učiteľov a pod.). Kedysi na slovenskej dedine medzi honoráciu patrili farár, notár a učiteľ. To v súčasnosti neplatí v plnej miere. Narušené etické normy akceptujú nemorálne mediálne celebrity, iba z dôvodu ich finančnej úspešnosti. Finančná úspešnosť býva ospravedlnením za nečestný spôsob života. Nemorálny boháč môže byť spoločnosťou ľahšie akceptovaný („*snažil sa*“) ako morálny ale chudobný človek („*nesnažil sa*“).

Prijímanie sociálnej pomoci bolo donedávna akceptované spoločnosťou s opovrhovaním tých, ktorí ju poberali. Je to klasická stigmatizácia, ktorá zahrňovala aj tých čo boli nezamestnaní. Je to aj pozadím tvrdenia o štedrých sociálnych dávkach a ich zneužívaním. Tzv. stredná trieda sama prežíva na hrane a pritom sa domnieva, že za ich biedu môžu tí čo sú ešte biednejší. Preto snaha o zníženie a sprísnenie poskytovania sociálnej dávok sociálnej pomoci sa nestretáva s veľkou nevôľou voličov. Poberatelia sociálnych dávok sú zväčša sociálne odmietaní („*sú špinaví, leniví, živíme ich*“), pričom si odmietajúci nechcú priznať svoju krehkú situáciu s ľahkým prechodom medzi bezdomovcov v krátkom čase. Je typický postoj „*súcitím a nech nie sú v mojej blízkosti*“.

Obrázok: Núdzové spanie v centre mesta

Autor: M. Hetteš

Sociálna politika sa rôznou silou orientuje na ľudí s nízkym statusom. Čiastočne je to preto, že klientmi sociálnych služieb zvyknú byť tí, ktorí majú nízke postavenie v spoločnosti (chudobní,

zdravotne postihnutí, duševne chorí, neúplné rodiny a pod). Podobne aj poberatelia sociálnej dávky môžu niesť svoju stigmú. Inštitucionalizácia mohla preto v sebe obsahovať aj časť úmyslu na odstránenie takýchto rozdielov medzi príjemcami.

Moc

Moc býva viacej významná. Môže to byť priama sila, vplyv alebo autorita. Každá takáto forma moci býva nerovnomerne rozdelená v spoločnosti.

- a) **Pluralitný** model obsahuje moc, ktorá je rozdelená do mnohých skupín, žiadna z nich nemá moc dôsledne presadzovať svoje rozhodnutia (nemusí to ale znamenať že moc je rovnomerne rozdelená).
- b) **Elitárny** model predstavuje sústredenie moci do rúk úzkej skupiny ľudí, ktorá zahŕňa vládnu elitu, ktorá reálne rozhoduje. Dynamika spoločnosti je v elitárskej plutonomickej spoločnosti „zaručená“ prehľbovaním rozdielov a zvyšovaním bohatstva bohatých, lebo iba tí zaručia ďalší rozvoj. (Equity Strategy, 2005)
- c) **Korporatívny** model interpretuje využitie moci v prospech dominujúcich korporácií. Tento model je blízky predošlému modelu.

Moc môže byť vykonávaná transparentne, ale i spôsobom, ktorý je ťažko odhaliteľný. Jednotlivé formy demokracie majú rôzny stupeň transparentnosti. Priama demokracia býva transparentnejšia než zastupiteľská forma. Moc môže byť vykonávaná aj tým, že nič nemení (konzervatívne), nevykonáva zmeny a udržuje určité status quo, ktoré je väčšinou pokladané za neakceptovateľné. Príkladom môžu byť odklady riešenia, nezáujem, dodržiavanie tradičných hodnôt a na neúspech vopred odsúdené riešenia problémov.

Sociálne členenie (vrstvenie)

Rodová a sociálna politika

Sociálne role determinujú príležitosti a možnosti pre mužov a ženy. Pochopenie rodového rozdelenia je dôležité pre sociálnu politiku, čiastočne preto otázky, ktoré vplyvajú na ženy sú súčasťou agendy, ktorou sa sociálna politika zaoberá. Tiež však pretože mnohé problémy sociálneho zabezpečenia ako chudoba, zdravie a staroba sú previazané s rodovým rozdelením.

Feministky kritizujú sociálnu politiku, že je výrazne rodovo zameraná. Staré prístupy boli výrazne determinované rolou muža ako žiteľa rodiny. Rodová politika je významná súčasť úsilia EÚ o odstránenie diskriminácie. Poznáme niekoľko prístupov k rodovému vzťahu Európe:

- a) Výrazne posilnená mužská rola predpokladá doplnkovosť príjmu ženy do rozpočtu rodiny. Toto je model Veľkej Británie a Írska.
- b) Modifikovaný model s osobitným statusom vo vzťahu k materstvu. Je to prechodný model, ktorý je typický pre Francúzsko.
- c) Najviac rodovo vyrovnaný model je typický pre Škandináviu. Možno ho nazvať ako model s rovnakým postavením mužov a žien.

Presadzovanie rodovej nediskriminácie ešte nie je ukončené. Štáty síce majú zavedenú legislatívu o rovnosti, ale v praxi to plne napr. pri platoch neplatí. Stačí si porovnať štatistické príjmy. Na Islande mali napr. problém s požiarnou ochranou v Reykjavíku, pretože muži si vzali takmer všeobecne rodičovskú dovolenku. Vo ostatnej Škandinávii je to asi tretina mužov čo využije tento nástroj. Ursula von der Leyen ako nemecká ministerka pre rodinu hovorila o malom percente mužov, ktorí to využívajú. Na Slovensku to je zrejme ešte nižšie. To sú prežívajúce stereotypy. V prípade zabezpečenia

rovnosti Rada Európy aj Európska únia tolerujú používanie pozitívnej diskriminácie. Teda menšiny, ktoré v prípade voľnej súťaže nedosiahnu proporčné zastúpenie vo vzdelávaní, v práci, v zastupiteľskom zbore môžu užívať určité nadpráva, prípadne v podobe stanovených kvót. Bez takéhoto postupu by tieto skupiny nikdy nedosiahli svoje reprezentatívne zastúpenie v súčasnosti. Široké používanie prístupu k mzdám a podmienkam v práci, ktoré je rodovo neutrálne v sociálnom zabezpečení, by tak mohlo iba predlžovať nerovnosti. Toto platí aj na marginalizované skupiny a menšiny.

Feministické pohľady na sociálnu politiku

V rámci sociálnej politiky poznáme tri základne feministické teórie. Majú spoločné to, že sa zaujímajú o rodovú problematiku v sociálnej politike.

Liberálny feminizmus zdôrazňuje individuálne práva žien. Argumentuje proti diskriminácii, proti stereotypom, za rovnosť v rešpektovaní a rovnosť príležitostí. Argumentujú proti obmedzeniam ako je sklenený strop v kariére žien.

Situácia so stropom jestvuje v prípadoch kariérneho postupu na vyššie miesta. Existujú nepísané pravidlá a neoficiálne postupy, ktoré nemajú oporu v zákone, ktoré bránia postupu tak ako keby existoval na reálny strop, ktorý tu je aj keď je ako sklo „neviditeľný“. Neviditeľné stropy existujú aj v iných marginalizovaných skupinách (farba pleti a pod.). Pred prístupom do EÚ neboli zakázané inzeráty o náboře napr. iba mladých žien, dnes to zákon zakazuje. Rovnaká príležitosť v zamestnaní býva legálne garantovaná, ale v praxi sa diskriminácia iba ťažko niekedy preukazuje. Počas pohovoru je urobená selekcia, ktorá je vykonaná skryte a zahmlene. Obdobne sa vyskytuje aj diskriminácia na úrovni EÚ počas využívania voľného pohybu osôb. Je známy prípad talianskej učiteľky v Írsku, ktorú nezamestnali pretože neovládala írsky (keltský) jazyk, ktorí ani každý Ír neovláda. Bola to jasná diskriminácia. Súdna náprava však trvala roky.

Existuje diskriminácia žien v odmeňovaní (Hetteš, 2011). Na Slovensku majú ženy vo všeobecnosti vyššie vzdelanie, ale v priemere nižší plat. Vyššie mzdy, ako keby boli určené iba pre mužov. Spoločnosti využívajú skryté, alebo nepriame praktiky pre takýto postup. Sklenený strop je odlišný od formálnych prekážok pre kariérny postup, akým je vzdelanie alebo požadovaná prax. Tieto neviditeľné bariéry jestvujú hlavne v rozvojovom svete, nemožno však tvrdiť, že v rozvinutých krajinách neexistujú, ibaže tu sú viacej skryté.

Marxistický pohľad na diskrimináciu žien je opretý o ekonomické vzťahy. Vzťahy v domácnosti sú videné triedne vo vzťahu k výrobným prostriedkom.

Radikálny feminizmus argumentuje, že spoločnosť je výrazne patriarchálna, prevažuje násilie voči ženám a štruktúra moci výrazne zvýhodňuje mužov, ktorí dominujú. Spoločnosť sa postupne mení aj pod vplyvom globalizácie. Niektoré premeny sú niekedy videné ako rýchle, niektoré sú relatívne pomalé. Aj výrazne tradičné spoločnosti ako sú arabské monarchie sú ovplyvnené globálnou zmenou a istou unifikáciou vzorcov správania.

Rasa a sociálna politika

Rasa nemá jednoznačné vyjadrenie (definíciu). Niekedy sa rasa viaže výrazne na farbu pokožky, ale skúsenosti s rasizmom v Európe neboli viazané iba na farbu pleti. Skupiny, ktoré v súčasnosti najviac trpia segregáciou a diskrimináciou v Európe sú Rómovia a moslimovia. Niekedy rasová nenávisť sa vyskytla aj medzi skupinami, ktoré sa navzájom len veľmi ťažko odlišujú (napr. Hutuovia a Tutsiovia v Rwande). Rasová diskriminácia sa prejavuje vedomým využívaním vydeľovania skupiny ľudí (z rasového, alebo etnického dôvodu) do nevýhodného postavenia. Mimo to môžu existovať priamo zákazy v prístupe k zdrojom, k životným potrebám pre takto segregované skupiny.

Hoci sú otázky rasizmu a diskriminácie často spomínané, je ťažké priamo určiť a pomenovať sociálne politiky, ktoré sa priamo venujú rasám vo svojich zámeroch. Výnimkami sú realizované politiky

nacistického Nemecka, apartheid v Južnej Afrike, ktoré ponúkali rôzne typy a štandardy sociálnych služieb pre bielych, čiernych, Ázijcov a farebných (Coloured People).

Vo svete nie všade vládne mier. Blízky východ a niektoré praktiky tu využívané nemajú ďaleko od apartheidu. Počas občianskych vojen a uplatňovania genocídy sa často objavovali skupiny akoby treťotriednych občanov bez vlastných práv. Segregáciu nachádzame už aj medzi skupinami bohatých a chudobných, kde ich vzájomné hranice sú temer neprekonateľné, akoby dané rasou.

Pokiaľ ide o politiky, ktoré sa týkajú „rás“, tieto sú viacej skryté a nepriame. Mnohé programy venované chudobným boli vskutku využité iba v určitej etnickej skupine. Ich podstata je často označená ako ochrana a pomoc, ale vskutku ich podstata je segregáčna a neintegračná. Jednotlivé regióny často koncentrujú „problémové“ skupiny obyvateľstva z tej istej etnickej skupiny (getoizácia). Celé mestské štvrte sa dostávajú do sociálnych problémov, kvôli nemožnosti zapojenia sa do riadneho života. Zhoršujúca ekonomická situácia stredných tried vyvoláva nové napätie a nevraživosť voči chudobnejším. Dochádza k sťahovaniu do enkláv blahobytu - súkromných oplotených komunit (,,gated communities“), namiesto riešenia a realizovania inklúzie. V súčasnosti sme svedkami uvedomelej aj spontánnej vzájomnej segregácie (múry v mestách, ktoré oddeľujú obyvateľov) a nárastu radikalizmu na základe rasovej neznášanlivosti.

Sociálne problémy

Na sociálnu politiku môžeme nahliadať ako na kolektívnu odpoveď na sociálne problémy. Problém sa stane spoločenským ak je spoločnosťou uznaný. Dôležité stavy ako smútok a citová nespokojnosť nemusia byť nutne sociálnym problémom a ani predmetom záujmu sociálnej politiky. Naopak možno pocitovo menšie obavy a problémy môžu byť povýšené do postavenia spoločenského problému. Rozmanité protesty proti umiestneniu potrebného zariadenia v blízkosti ľudí, často spomaľujú potrebnú

spoločnú akciu v oblasti sociálnych služieb. Jestvuje problém s umiestnením útočísk pre sociálne marginalizovaných. Ľudia majú stále fixnú predstavu o neintegrovateľnosti týchto ľudí, pričom sami sa môžu dostať do obdobnej situácie. Rozmanité útulky pre bezdomovcov bývajú situované tam, kde sa tieto osoby vyskytujú. Príliš vzdialené zariadenia strácajú na svojom význame.

Problémy sú sociálnymi konštruktmi. Spoločne uznávané hodnoty, presvedčenia a názory sú podmienené spoločnosťou kde žijú.

Deviácia

Deviácia znamená porušenie sociálnych pravidiel alebo noriem. Spoločensky akceptovateľné normy sa v čase a priestore menia. To čo bolo nedávno deviantné, dnes už takto nemusí byť hodnotené. Globalizácia vplýva na normy a mení ich. Normálne (štandardné) správanie sa je správanie v rámci týchto noriem. Deviantné správanie má niekoľko zdôvodnení. Môžeme ich vymedziť:

- a) **Genetické.** Založené na presvedčení, že niektoré majú svoj pôvod v predkoch. Genetický základ sa mení relatívne pomaly v čase, to by mohlo mať vplyv na statiku problémov a ich kontinuitu medzi generáciami. Nie je to v súlade s dôkazmi.
- b) **Subkultúrne.** Argumentuje sa, že človek koná deviantne pretože je súčasťou deviantnej subkultúrnej skupiny. Majú iné hodnoty, presvedčenia a vzorce správania, upravené v odlišných sociálnych okolnostiach a iným prostredím.
- c) **Funkčné vysvetlenia.** Spoločnosť musí definovať čo je prijateľné a čo nie je. Niektoré normy sú dané z dôvodu funkčnej nutnosti. Napr. incest je preto všeobecne neakceptovaný.
- d) **Štrukturálne zdôvodnenia** prisudzujú deviáciu sociálnej štruktúre, včítane rodiny, komunity a hospodárstva. Napr. nárast nezamestnanosti môže byť spojený s kriminalitou.

Problematika deviantnosti sa neviaže pochopiteľne iba na kriminalitu, ale aj na iné odlišné odchýlky oproti norme odlišné

správanie ktoré sa týka sexuality, postihnutia, nemanželských detí a pod.

Akceptovanie pozitívnej diskriminácie sme už uvádzali. Obdobne existuje otázka pozitívnej deviácie. Otázka jej akceptácie, či neakceptácie spoločnosťou. Takáto pozitívna deviácia sa môže stať neskôr normou a predpokladajme, že je neskôr braná pozitívne. Táto pozitívna odchýlka môže byť však bežne súčasnosti pri dogmatickom prístupe trestaná.

Ďalšia literatúra:

- BOTEK, O.: *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*, Piešťany. 2009. ISBN 978-80-970-240-0-0
- HETTEŠ, M.: *Neistota sociálneho zabezpečenia na Slovensku*, s. 86-94, In: *Aplikovaná sociálna politika*, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 2012, Bratislava. 364 s. ISBN 978-80-8132-061-3
- SPICKER, P.: *An introduction to social policy*, Aberdeen, The Robert Gordon University, 2010
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*, Bratislava, 2002, 342 s., ISBN-978-8089393-28-2
- TOMEŠ, I.: *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3

9 SOCIÁLNA OCHRANA A ROVNOSŤ

Sociálna nerovnosť

Nerovnosť neznamená odlišnosť. Ak hovoríme, že ľudia sú navzájom nerovní, znamená, to že sú znevýhodnení k iným, nerovnosť je znevýhodnenie v sociálnom zmysle. Hlavné nerovnosti v spoločnosti vyplývajú z dôvodu rasy, rodu, príjmu a bohatstva. Nerovnosť sa prejavuje v troch spôsoboch:

- a) **Hierarchia.** Nerovnosť stúpa od vrcholu pyramídy dole. Relatívne sa tak zaraďujú ľudia do jednotlivých pozícií. Toto je hlavnou podobou v realizácii Nerovnosť v príjme a v majetku býva takto spravidla realizovaná.
- b) **Stratifikácia.** Ľudia sú umiestnení do jednotlivých skupín na jednotlivých úrovniach. Tento prístup sa hlavne používa v diskusiách o triedach a o rodových rozdieloch.
- c) **Sociálne delenie.** Spoločnosť môžeme niekedy takmer rozdeliť medzi jednotlivé skupiny ako sú „čierni“ a „bieli“, muži a ženy, bohatí a chudobní. Spoločnosti, ktoré sú úplne rozdelené nemôžeme chápať ako jednu spoločnosť. Dokonca boli aj názory o dvoch odlišných národoch: bohatí a chudobní.

Sociálna nerovnosť je prepojená so sociálnymi problémami. V súvislosti s kohéziou môžeme poukázať na tendenciu spoločností, ktoré sa prejavujú vysokou sociálnou nerovnosťou, že majú nielen vysokú mieru chudoby, ale aj zvýšenú kriminalitu, vyšší výskyt duševných chorôb a iných spoločensky negatívnych javov.

Politiky pre rovnosť

Nerovnosti ktoré sa v spoločnosti vyskytujú sa môžu týkať:

- a) Jednotlivcov – porovnávanie je vykonané napr. medzi bohatými a chudobnými.

- b) Blokov spoločnosti – ako sú ženy, etnické (rasové) menšiny, starší ľudia, regióny.
- c) Segmentov – nerovností medzi ženami, deťmi.

Politika ktorá zníži istú nerovnosť (napr. medzi ženami a mužmi) môže vyvolať inú nerovnosť (napr. medzi chudobnými a bohatými, ak príjemcami sú bohaté ženy). Preto je niekedy vhodnejšie použiť adresnosť namiesto plošného univerzálneho prístupu aj prípade etnických menšín.

Politiky zamerané na odstránenie nerovností môžu byť zamerané na:

- a) rovnaké zaobchádzanie, je to zaobchádzanie bez predsudkov a rozdielov v prístupe,
- b) rovnakú príležitosť, je to príležitosť súťažiť, alebo mať šancu súťažiť za rovnakých podmienok ako ostatní,
- c) rovnosť výsledkov, politiky venujúce sa nerovnostiam v príjmoch a v zdravotnej situácii sa obyčajne zaujímajú o odstránenie znevýhodnení z takéhoto vstupu.

Redistribúcia

Nástroj je redistributívny vtedy ak ľudia, ktorí dostávajú tovar, alebo služby z tohto nástroja nie sú tí istí ľudia, čo to zaplatili. Každý prostriedok sociálneho zabezpečenia má v zmysle definície redistributívnu podstatu.

Redistribúcia nemusí byť iba od bohatého k chudobnému. Redistribúcia je spravidla klasifikovaná ako vertikálna a horizontálna. Vertikálna redistribúcia môže byť progresívna (od bohatého k chudobnému) , alebo regresívna (od chudobného k bohatému). Záchrana bánk počas finančnej krízy mala niektoré takéto prvky. Horizontálna redistribúcia smeruje od jednej skupiny ľudí k druhej – od mužov k ženám, od bezdetných domácností do domácností s deťmi, od nájomníkov k majiteľom, z bohatých regiónov k chudobnejším a pod.

Rovnostárska (egalitárska) redistribúcia je progresívna. Existuje niekoľko postupov ako dosiahnuť rovnosť:

- a) **Maximin**, teda zvýšenie minimálnej hodnoty (napr. minimálnej mzdy). To je maximalizovaním minima.
- b) **Minimax**, alebo zavedením stropov na maximálne možný príjem, zisk progresívna daň a iné. To je minimalizovaním maxima.
- c) **Znížiť rozdiel**, zníženie možných nerovností.
- d) **Pomer**, znížiť pomer, takže každý je tlačенý smerom k približovaniu sa v rozdieloch.

Deľba sociálneho blahobytu

Môžeme rozdeliť niekoľko spôsobov redistribúcie tak aby sme lepšie pochopili jej podstatu ako nástroj sociálnej politiky. Dosiahnuté spoločné výsledky možno deliť do viacerých prístupov:

- a) **Sociálne zabezpečenie** (sociálne služby).
- b) **Fiškálne politika** (pomocou daňového systému).
- c) **Zamestnanecká politika** (pomocou podnikovej sociálnej politiky).

Klasifikácia je veľmi zbežná a približná. Kategória fiškálnej sociálnej politiky zahrňuje dotácie, podpory a transfery platieb, vrátane na udržanie úrovne príjmu. Zamestnanecká sociálna politika obsahuje vedľajšie príjmy, dávky prepojené na mzdu, opatrenia na zlepšenie výkonu pracovnej sily a iné v rámci podnikovej sociálnej politiky. Klasifikácia však neobsahuje redistribúciu z príkazu súdov, dobrovoľný sektor a neformálny sektor všeobecne. Napriek ju možno využiť na:

- a) Pochopenie rozmanitosti redistribúcie,
- b) Vysvetlenie rozdielnych druhov redistribúcie (napr. finančná alebo vecná), ktoré môžu mať podobné výsledky.
- c) Rozšírenie rozsahu sociálnej politiky ako subjektu.

Verejné výdavky môžu byť najefektívnejší spôsob na redistribúciu zdrojov. Poskytovanie univerzálnych dávok pomáha vytvárať rovnosť v širokom zmysle, ktoré poskytuje sociálna ochrana. Univerzálne dávky nemusia vždy podporovať tých najpotrebnejších a preto je vhodné využívať v primeranej miere adresnosť. V dobe výrazného šetrenia a znižovania verejných výdavkov znižovanie univerzálnych dávok býva najčastejším návrhom. Vhodné je použiť primeraný mix obidvoch prístupov.

Ďalšia literatúra:

- BOTEK, O.: *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*, Piešťany, 2009, ISBN 978-80-970-240-0-0
- HETTEŠ, M.: *Neistota sociálneho zabezpečenia na Slovensku*, s. 86-94, In: *Aplikovaná sociálna politika*, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 2012, Bratislava. 364 s. ISBN 978-80-8132-061-3
- SPICKER, P.: *An introduction to social policy*, Aberdeen, The Robert Gordon University, 2010
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*, Bratislava, 2002, 342 s., ISBN-978-8089393-28-2
- TOMEŠ, I.: *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3

10 HODNOTY V SOCIÁLNEJ POLITIKE

Táto časť posúdi niektoré zásady a hodnoty, ktoré sú uplatňované v sociálnej politike. Pochopiteľne sa pokúsime o výrazné zjednodušenie. Žiadna z oblastí, ktorým sa budeme venovať nemá jednoznačný význam, často ich obsah je v základoch spochybnený. Vychádzame zo spoločensky dohodnutých hodnôt. Nepohybujeme sa totiž na pôde exaktných, prírodných ale spoločenských vied. Dôležitá je predovšetkým spoločenská akceptovateľnosť.

Individuálny a spoločenský blahobyť

Sociálny blahobyť (rozvoj) má mnoho podôb. Vychádza z:

- a) potrieb a vecí, ktoré ľudia chcú mať,
- b) záujmov a vecí, ktoré sú pre ľudí potrebné,
- c) chcení a vecí ktoré si ľudia vybrali pre seba.

Napriek mnohoznačnosti sú možné zovšeobecnenia, v každom prípade ako chudobu môžeme označiť stav, keď nie je zabezpečený sociálny štatút a potrebný rozvoj.

Individualistický prístup (liberálny) môže definovať sociálny blahobyť ako súkromný majetok jednotlivcov. Sociálny blahobyť je výsledkom záujmov ľudí v skupine, tento však nemusí byť plne totožný so záujmami jednotlivcov. Bývajú bežné nesúlady medzi záujmami jednotlivcov, rodín a komunit. V zásade sa pokladá za celonárodný záujem obrana voči vonkajšiemu nepriateľovi, dokonca aj vtedy ak ľudia následne v konflikte trpia. Individuálny a spoločenský blahobyť je prepojený, pretože ľudia navzájom od seba závisia, sú spoločenskými tvormi a sú ovplyvnení sociálnym systémom (deľba práce, štruktúra spoločnosti) v ich osobnom a v sociálnom rozvoji.

Solidarita

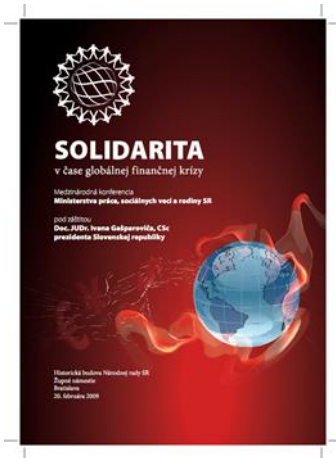
Myšlienka solidarity býva označovaná v katolíckom sociálnom učení ako pevné a trvalé venovanie seba samého pre spoločné dobro, čo je dobro pre každého aj pre jedného, pretože sme reálne zodpovední jeden za druhého. Idea solidarity je zrejme najlepšie rozpracovaná v katolíckom náboženstve.

Základom solidarity je vzájomná povinnosť. Toto je vhodne vyjadrené pomocou reciprocitu, alebo vzájomnej výmeny. Vyrovnaná reciprocita je vtedy, keď sa ľudia priamo revanšujú za veci a pomoc, ktorú dostali. Reciprocita môže mať aj dlhodobú podstatu, pretože ľudia často vracajú to čo dostali dávno v minulosti. Ako v slovenskej ľudovej rozprávke o troch grošoch, kde jeden groš vraciame rodičom, jeden požičiavame deťom a iba z toho tretieho žijeme. Takáto reciprocita bola normou v rodinách, ale môžeme ju vidieť aj vo svojpomoci a v klasickom starobnom dôchodkovom poistení postavenom na systéme priebežného financovania.

Sociálna solidarita zohráva kľúčovú úlohu vo všetkých krajinách sveta. Je jedným zo základných pilierov európskeho sociálneho modelu a významne prispieva k blahobytu a kvalite života obyvateľov. Napomáha aj k zosúlad'ovaniu pracovného, rodinného a osobného života, k sociálnej a územnej kohézii, miestnemu a regionálnemu rozvoju a v neposlednej rade aj k dynamickému rozvoju nových pracovných miest.

Solidaritu niekedy ťažko rozoznáme od altruizmu. Altruizmus je mravný princíp spočívajúci na nezištnej službe iným ľuďom, v ochote obetovať pre ich dobro osobné záujmy. Motivácia nemusí byť úplne neegoistická. Pri solidarite môže byť problém v tom, že je často zúžená iba pre určitú skupinu.

Obrázok: Plagát z konferencii ku solidarite v čase globálnej finančnej krízy

Práva

Práva sú pravidlá, ktoré môžu chrániť našu slobodu, ale môžu aj ukladať povinnosti ľuďom. Etické práva sú dané spoločenskou morálkou a jej nárokmi a zákonné práva sú určené platnou legislatívou, ktorá má nástroje na ich dodržiavanie.

Sociálne práva môžu byť všeobecné (uplatňujú sa u každého) a osobitné (ktoré platia iba pre vybranú skupinu). Sociálne štáty Európy majú rozvinuté práva buď na princípe členstva v sociálnom systéme, alebo na báze občianstva a poprípadne na základe legálneho pobytu. Občianstvo preto býva dôležité. Niektoré práva sú vymedzené vlastným občanom, čo môže narušať solidaritu s ostatnými skupinami žijúcimi v štáte. „Ubi societas ibi ius“, hovorili starí Rimania: „Kde je spoločnosť, tam je aj právo“. Ak nejaká spoločenská skupina chcela prežiť a reprodukovať sa, spravovať spoločné veci, vytvorila si systém noriem, ktorými riadila svoje vzťahy. Úlohou normatívnych systémov, ktoré vychádzajú z hodnôt spoločnosti a regulujú správanie ľudí, je teda **integrácia spoločnosti**, ktorú si vyžaduje jej existencia.

Osobitný problém predstavuje skupina obyvateľov, ktorým bolo odňaté, alebo nepriznané občianstvo. Býva to časté u emigrantov a občanov zaniknutých štátov. Veľkou skupinou boli držiteľia Nansenovho pasu – bývalí občania cárskeho Ruska. V súčasnosti sem môžeme zaradiť tzv. neobčanov v pobaltských štátov, ktorým nové štáty neudelili občianstvo, ale aj inde nájdeme príklady.

Spravodlivosť

Vymedziť presne čo je spravodlivé a čo nie je v sociálnej oblasti nie vždy exaktne jednoducho určené. Môžeme uviesť dva základné prístupy:

- a) Platónov názor o spravodlivosti je taký, že spravodlivé je to čo je dobré, správne a potrebné. Ak je spravodlivé to čo robí život dobrým, potom aj sloboda patrí medzi spravodlivosť.
- b) Aristotelov názor na spravodlivosť sa opiera výrazne o proporcionalitu. Sociálna spravodlivosť je v zásade zložená na distribúcii. Závisí od podielu, ktorý ľudia vložili a ktorý od spoločnosti dostali späť. Korektívna spravodlivosť znamená, že trest je zaslúžený za trestný čin. Distributívna spravodlivosť znamená, že ľudia majú spravodlivý podiel.

Spravodlivosť je postavená na prezumpcii rovnosti. Prístup k ľuďom nesmie byť odlišný bez jasnej príčiny. Môžu však existovať mnohé kritéria. Kritéria používané v distribúcii sú komplexné, môžu zahrňovať potreby, zásluhovosť, prínos pre spoločnosť, pozostalostné práva a mnohé ďalšie.

V r. 1986 to americkí biskupi v sociálnom liste formulovali nasledovne: „Sociálna spravodlivosť znamená, že ľudia sú povinní sa aktívne a produktívne podieľať na živote spoločnosti a spoločnosti prináleží vytvoriť pre takéto spolupodieľanie podmienky“. Nemecká biskupská konferencia zriadila „Komisiu pre spoločenské a sociálne otázky“, ktorá vyžaduje podľa potreby viac participačnej spravodlivosti a iniciuje nové podmienky a zásady pre hospodársku a sociálnu politiku štátu.

Sloboda

Sloboda má tri základné prvky. Osobe nesmie byť bránené slobodne konať. Sloboda je preto:

- a) Psychologická – ľudia musia mať možnosť robiť výber.
- b) Negatívna – ľudom nesmie byť zakazované.
- c) Pozitívna – ľudom musí byť umožnené konať.

Individualistický prístup žiada slobodu pre ľudí pretože sú nezávislí. Sociálne zabezpečenie a intervencie štátu vidia ako niečo čo obmedzuje nezávislosť a tým aj slobodu.

Sociálny model slobody vychádza z pohľadu, že sloboda vychádza zo vzájomnej závislosti. Aby mohli ľudia konať, musia mať právo výberu. V tomto prístupe chudoba popiera slobodu. Sociálna ochrana obohacuje ľudí a posilňuje ich slobodu.

Demokracia

Pod demokraciou môžeme myslieť:

- a) Systém vlády, najčastejšia je forma zastupiteľskej demokracie s volenými reprezentantmi na rôznych úrovniach, niekedy sa môžeme stretnúť s tvrdeniami, že čím je vyššia miera demokracie, tým je spoločnosť šťastnejšia (priama demokracia v niektorých švajčiarskych kantónoch).
- b) Systém rozhodovania, možnosť participácie, spolurozhodovania, alebo priameho rozhodovania.
- c) Spoločnosť, v ktorej majú ľudia zabezpečené svoje práva, liberálna demokracia akceptuje rozhodnutie väčšiny iba pretože väčšinový názor bol dosiahnutý za pomoci dohody menšinových názorov.

Sociálna ochrana sa rozvíja ruka v ruke s rozvojom demokracie. V demokratických štátoch sa nevyskytujú extrémny ako je napr. hladomor i keď sa môžu vyskytnúť sociálne rozdiely. Demokracia

akceptuje politické práva potrebné pre udržanie sociálnych a hospodárskych práv. Otravné hladomory boli možné v totalitných štátoch ako napr. na Ukrajine počas Stalinovej hrôzovlády. Mnohé z takýchto hrozných udalostí boli ospravedlňované vyšším princípom, napr. industrializáciou, veľkým skokom a pod. Hlad jeden z najotrasnejších javov súčasnosti sa stále vyskytuje v subsaharskej Afrike (Sahel, Africký roh). Dôkazy o tom že hlad je predovšetkým z dôvodu chýb v spoločnosti sú napr. hladomory v Etiópii v roku 1973, kde sa jednoducho potraviny z problémovej oblasti Wollo predali za vyššiu cenu inde kvôli zisku. V Malawi v rokoch 2005-2007 stačilo ignorovať expertov Svetovej banky na vyriešenie otázky výživy svojho obyvateľstva. Miestni predstavitelia v Malawi (bývalý britský protektorát Ňasko), sa rozhodli urobiť len to čo robí Európa a USA denne, t. j. sponzorovať svojich farmárov a nie to čo ich učila Svetová banka, t.j. nedotovať vlastné poľnohospodárstvo v mene voľného trhu. Malawi teraz vyváža potraviny do okolitých štátov. (New York Times, 2. december 2007)

Štát

Napriek procesu odštátnovania a prenosu právomocí na iných aktérov, úloha štátu zostane v najbližšom období stále významná v sociálnej politike. Štát predstavuje vo všeobecnosti súbor inštitúcií, agentúr a postupov vlády. Myšlienka sociálneho štátu odkazuje na potrebu štátnej sociálnej politiky. Vieme, že okrem vlády samotnej v procese deetatizácie vznikli ďalšie subjekty. Ani vláda samotná nekoná priamo, ale za pomoci vládných agentúr.

Pokiaľ má vláda záujem o sociálne blaho svojich občanov (nie vždy to tak je), musí mať určité kompetencie v sociálnej ochrane. Táto zodpovednosť môže byť reziduálna (pôsobiaci iba vtedy keď ostatné subjekty zlyhali), vo väčšine však európske štáty nepôbia iba ako posledná inštancia. Problém je skrytý čiastočne v administratívnych nákladoch selektivity (adresnosti), ale aj v úsilí spoločnosti o univerzalitu a komplexnosť.

V sociálnych štátoch je sociálne zabezpečenie inštitucionalizované. Štát definuje mieru a spôsob poskytovania sociálnej ochrany. Niekedy sa môžeme stretnúť s tvrdením, že by štát mal byť minimálnejšie zainteresovaný, ak však nešťátne subjekty konajú v zmysle zákona vhodne, nemožno zároveň vylúčiť štátne agentúry pokiaľ konajú rovnako výhodne a vhodne.

Ďalšia literatúra:

- BOTEK, O.: *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*, Piešťany. 2009. ISBN 978-80-970-240-0-0
- HETTEŠ, M.: *Neistota sociálneho zabezpečenia na Slovensku*, s. 86-94, In: *Aplikovaná sociálna politika*, Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, 2012, Bratislava. 364 s. ISBN 978-80-8132-061-3
- SPICKER, P.: *An introduction to social policy*, Aberdeen, The Robert Gordon University, 2010
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*, Bratislava, 2002, 342 s., ISBN-978-8089393-28-2
- TOMEŠ, I.: *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3

11 SOCIÁLNY ŠTÁT

Pojem sociálny štát je v súčasnosti celoeurópsky akceptovaný a šíri sa globálne. V súčasnosti by sme iba ťažko našli štát bez akejsi formy sociálnej ochrany, hoci aj v obmedzenej reziduálnej podobe. Všetky členské štáty Európskej únie obhajujú a aplikujú sociálny model i keď v rôznych modalitách. Každá z členských krajín sa hlási na spoločných rokovaníach k tomuto modelu a nie naopak.

Preto je potrebné akceptovať a chápať, že pojem sociálny štát môže byť niečo iné v rôznych krajinách i v Európe:

- a) Ideálny model sociálneho štátu je ten, kde štát prebral zodpovednosť za poskytovanie komplexnej a univerzálnej starostlivosti o svojich občanov.
- b) Štátna starostlivosť je chápaná v USA ako prevažne reziduálna a finančná.
- c) Sociálna ochrana v mnohých sociálnych štátoch nie je však poskytovaná výlučne štátom. Uplatňuje sa kombinácia verejných, mimovládnych, dobrovoľných a štátnych služieb. Tento model uplatňovaný aj na Slovensku, je stále pokladaný za sociálny štát. Ide o systém kombinovanej zodpovednosti, kde štát vytvára najvhodnejšie prostredie pre realizovanie cieľov sociálneho štátu a ochranu práv a zabezpečuje garanciu.

Porovnanie sociálnych štátov

Európska únia neuplatňuje jeden univerzálny model sociálneho štátu. Ich úspešnosť môžeme hodnotiť porovnávaním:

- a) **Porovnávaním použitých politik a prístupov**, ktoré sa používajú často v geograficky vzdialených krajinách.
- b) **Porovnávaním vstupov a zdrojov** poskytovaných pre sociálny rozvoj. Jedným z hlavných determinantov pre výdavky môže byť vek systému a štruktúra populácie. Množstvo vložených prostriedkov nie vždy zaručuje tomu zodpovedajúce pozitívne výsledky.

- c) **Porovnaním pravidiel**, pretože štáty používajú rôzne postupy a pravidlá. Poskytovanie sociálnych služieb a ich organizácia môže byť rozmanitá.
- d) **Porovnávaním činností** pri poskytovaní dávok a služieb. Býva rôznych rozsah, zodpovednosť, finančná participácia a ich správa.
- e) **Porovnávanie výsledkov** by malo byť základom. Rovnaké vstupy môžu mať z dôvodu rôznej organizácie rôzne výsledky. Napr. vyššie výdavky do zdravotníctva v jednotlivom štáte nemusia automaticky zaručovať lepšie zdravotné ukazovatele jeho obyvateľov. Dosiahnuté výsledky sú dôležitým znakom, ale treba poznať aj ďalšie okolnosti.

Veľká Británia

Veľká Británia (Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska) je chápaná ako klasický model reziduálneho sociálneho štátu. Veľká Británia bola v niektorých oblastiach, napr. v ochrane chudobných ešte v stredoveku, vzorom pre mnohé štáty. Britský sociálny model má tieto základné vlastnosti:

- a) garantuje minimálne štandardy, vrátane minimálneho príjmu,
- b) sociálna ochrana pôsobiaca v prípade nutnosti,
- c) poskytovanie sociálnych služieb na najvhodnejšej úrovni.

Tento model bol zosúladený s inštitucionálnym modelom sociálneho štátu, kde hlavné prvky sú sociálna ochrana a poskytovanie sociálnych služieb pri splnení požiadaviek pre nárok. V živote však britský model nie je tak ideálny. Pokrytie je síce rozsiahle, ale dávky a služby dosahujú nízku výšku. Sociálna ochrana je komplikovaná a poskytované služby sú výrazne racionalizované a slabé.

Britský model má svoj historický význam aj z dôvodu pôvodne veľkej koloniálnej ríše, kde sa mnohé v súčasnosti nezávislé štáty inšpirovali modelom koloniálneho centra.

Nemecko

Povojnové usporiadanie v Nemecku bolo založené na myšlienke sociálneho štátu, označovanom aj ako trhové sociálne hospodárstvo. Zásadou na prvom mieste bolo to, že hospodársky rozvoj bol najlepšou cestou ako dosiahnuť sociálny rozvoj. Štruktúra sociálnych služieb bola tomu podriadená. Zásada bola praktizovaná podľa pozícií na trhu práce. Sociálne dávky sú úzko prepojené so mzdou. Ľudia, ktorí nepracovali, resp. nemali záznamy o práci sa mohli nájsť na okraji a bez prostriedkov. Menej jasné bolo prepojenie verejných výdavkov na sociálnu ochranu, ktoré tak zabezpečovali základ pre hospodársky rozvoj a rast.

Po druhé nemecká ekonomika a systém sociálnej ochrany v Nemecku bol rozvíjaný na princípe korporatívnom. Táto zásada vychádza ešte zo zásad Otto von Bismarcka na báze svojpomocných vzťahov postavených na zamestnaneckom vzťahu a toto zostalo základom nemeckého systému sociálnej ochrany následne. Sociálne poistenie, ktoré pokrýva náklady na zdravie, časť sociálnej starostlivosti a podstatnú časť zábezpeky príjmu v starobe, chorobe a pod. je spravované nezávislými fondmi.

Po tretie v Nemecku kladú výrazný dôraz na subsidiaritu. Táto zásada umožnila decentralizovať sociálne služby. Rola štátu v tejto oblasti je reziduálna, iba na oblasti a situácie, ktoré neboli inak riešené. Ľudia s vyšším príjmom nie sú zahrnutí do systému sociálneho poistenia, ale majú možnosť urobiť si vlastné zabezpečenie.

Francúzsko

Hlavný prínos Francúzska je v oblasti solidarity a inklúzie. Systém sociálnej ochrany vo Francúzsku vychádza zo solidarity. Tento záväzok je v prvom článku francúzskeho zákonníka sociálneho zabezpečenia. Zásada solidarity má mnoho významov. Solidarita na prvý pohľad má základ v spoločnej vzájomnej podpore. Termín má prepojenie so vzájomne podporujúcimi sa skupinami a zdôrazňuje, že ľudia ktorí sú poistení v štátnych systémoch do nich

odvádzajú príspevky a dostávajú následne dávky na princípe rovnosti. Solidarita stojí na vzájomnej potrebe. Solidarita sa zvykne chápať v súvislosti so spoločným konaním, spoločnou zodpovednosťou a spoločným, zdieľaným rizikom.

Význam národnej (celoštátnej) solidarity nastal rozširovaním existujúcich solidarít a zavedením univerzálnych systémov v zdravotníctve a sociálnej ochrane. Od sedemdesiatych rokov sa táto oblasť rozšírila o úsilie inklúzie. Od roku 1988 bol garantovaný minimálny príjem za účelom integrácie. Posledné roky a kríza priniesli dôraz na aktívnu inklúziu, ktorá kladie dôraz na väčšiu individuálnu zodpovednosť nezamestnaných ľudí.

Francúzsky systém sociálnej ochrany je komplexný a komplikovaný. Takéto usporiadanie je relatívne drahé a preto sa hľadá možnosť kontroly výdavkov. Hlavné obavy sa netýkajú nezamestnanosti, ale z dôchodkov pre osobitné práva pre určité zamestnanecké skupiny a z výdavkov na zdravotníctvo ovplyvnené predovšetkým trhovými vzťahmi.

Francúzske myšlienky solidarity a inklúzie sa výrazne presadili v súčasnej sociálnej politike Európskej únie.

Švédsko

Švédsko sa tradične uvádza ako typický predstaviteľ škandinávskeho modelu. Švédsky model môžeme označiť za ideálnu formu sociálneho štátu. Poskytuje inštitucionálnu ochranu svojim občanom na princípe všeobecného minima. Vo svojich záväzkoch ide ďalej než britský model v oblasti sociálnej rovnosti. Švédsko má jednu z najvyšších úrovní výdavkov na sociálnu ochranu, s najnižšou úrovňou, čo ľuďom zostane na súkromné výdavky v domácnosti, menej než polovica národného príjmu.

Inštitucionálny a redistributívny model využíva zásady komplexného systému sociálneho zabezpečenia s výrazným egalitarizmom. Takýto ideálny stav však nie je praxou. Sociálna ochrana nie je vždy nevyhnutne spojená s rovnosťou. Nemecký a francúzsky model ponúka odlišnú ochranu podľa predošlej pozície na trhu práce. Aj švédsky model niečo z tohto v sebe má. Význam

rovnosti, niekedy spojený so solidaritou, tu však je významný. Významný vplyv na formovanie švédskeho modelu mali odborové hnutia. Odbory podporovali solidaritu v príjmovej politike.

Spojené štáty americké

Spojené štáty americké sú niekedy označované ako štát s liberálnym sociálnym modelom v tom zmysle, že predstavujú individualizmus, laissez-faire, rezidualizmus a trestajúci prístup k chudobe. Tieto otázky často dominujú v debatách o sociálnej ochrane v USA. Príkladom je zavedenie systému „workfare“, vylúčenie dlhodobých poberateľov dávok a kritika chudobných nezamestnaných.

Workfare je povinnosť vykonávať neplatenú prácu za účelom zachovania si sociálnych dávok. Táto povinnosť je dodatkom k všeobecnej povinnosti pri hľadaní platenej práce. Workfare môže mať podobu balenia tovaru v supermarkete do igelitových tašiek. Uznať to ako formu zachovania pracovných návykov a zručností u vysokoškolsky vzdelaného človeka s dlhou praxou, nemusí byť najlepším prístupom.

Spojené štáty americké nemajú jednotný systém sociálneho zabezpečenia, vrátane verejnej pomoci, sociálnej opatery a rôzne zdravotné systémy. Ak porovnáme USA s inými vyspelými štátmi, tak federálna vláda má obmedzenú rolu v sociálnom zabezpečení. Hlavný pokrok v právach federálnej vlády Spojených štátov amerických bol dosiahnutý počas obdobia keď bol prezidentom Franklin Delano Roosevelt v tridsiatych rokoch 19. storočia, ktoré dalo základ systému sociálneho zabezpečenia. Na riešenie finančnej krízy a spoločenských problémov súčasnosti môžeme využiť to čo navrhol americkému národu 11. januára 1944 F. D. Roosevelt ako druhú listinu práv pre zabezpečenie prosperity a bezpečnosti Spojených štátov a sveta. Medzi práva navrhol počítať primerane honorovanú prácu, mať dostatok potravín, oblečenie a oddych, právo na dôstojný život, právo na dôstojné bývanie, zdravotnú starostlivosť, ochranu v starobe, v chorobe, pri úraze, v nezamestnanosti a mať právo na vzdelanie. Všetky tieto práva by

poskytli ľuďom istotu. Tieto práva by mohli lepšie plniť ciele šťastia a ľudskeho blahobytu. Vieme, že sme išli inou cestou, smerom k prehlbovaniu nerovností a smerom k opakujúcim sa krízam. Pravdou je aj to, že máme celosvetovo dost' zdrojov a produktov na plnenie tejto druhej listiny práv.

Významné bolo úsilie v USA o potlačenie chudoby v šest'desiatych rokoch 19. storočia, ktoré prinieslo niektoré dôležité zmeny (osobitne zdravotnú starostlivosť pre ľuď s nízkymi príjmami) a priviedlo federálnu vládu k viacerým projektom a činnostiam na miestnej úrovni. Ak by sme chceli poznať americký systém bližšie museli by sme študovať systémy jednotlivých štátov.

V praxi je systém v USA skôr pluralitný než liberálny. Existuje rad významných odchýlok od liberálneho prístupu – napr. sú to štátne školy, sociálne poistenie a služby pre ozbrojené zložky, veteránov, a ich rodiny, ktoré slúži viac ako 60 miliónom ľuď. Okrem federálnej a štátnej aktivity pôsobí v sociálnej oblasti rozsiahly sektor súkromný, svojpomocný, a korporatívny. Vzniknutý systém je komplexný (a drahý). Diverzita a komplexnosť amerického systému sociálnej ochrany si vyžaduje svoju cenu, napriek politickej nevráživosti voči sociálnej politike vo všeobecnosti, je tento systém neobvykle drahý.

Slovensko

Slovensko (Česko-Slovensko) po páde komunizmu sa nemohlo plne vrátiť k tradíciám predvojnovkej republiky. Dôchodkový model prvej republiky bol vzorom pre ďalšie štáty (napr. pre Grécko). Česko-Slovensko bolo na svoju dobu jeden z najvyspelejších štátov s rozvinutým sociálnym sektorom. Česko-Slovensko bolo zakladajúcim členom Medzinárodnej organizácie práce a patrilo k významným podporovateľom rozvoja sociálnej práce aj na medzinárodnom poli v medzivojnovom období.

Svet sa odvtedy zmenil a došlo k vývoju. Následne bola svetová vojna. Nástup komunizmu, vyvlastnenie všetkých starobných úspor a nástup totálneho štátneho paternalizmu. Zánik sociálnej práce na území Česko-Slovenska. Moderná sociálna sféra sa začína znovu

realizovať na našom území až od roku 1990. Sprvu v rámci federatívneho štátu. Vytvorený bol „Scenár sociálnej reformy“ v auguste 1990. Neskôr po rozdelení spoločného štátu vznikla a vznikla samostatného Slovenska a začala plne rozvíjať vlastnú sociálna politika. Podkladom pre prvé sociálne reformy bola „Konceptia transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky“ (1995). Základným koncepčným zámerom transformácie sociálneho zabezpečenia bolo vybudovanie systémov poistenia, sociálnej podpory, sociálnej pomoci, doplnkového a úrazového poistenia. Schválená bola vládou SR 12: decembra 1995.

Výrazná nedôvera ku všetkému socialistickému (sociálno-demokratickému) spôsobil, že Slovensko máločo zachovalo a málo sa inšpirovalo sociálno-demokratickou Škandináviou. Slovenský dôchodkový systém je napr. v tzv. prvom pilieri blízky nemeckému korporatívnemu modelu postavenom na predošlých príjmoch. Neprebrali sme však nemecký druhý pilier, ktorým je zamestnanecký systém sociálneho zabezpečenia. Rezídua tohto zamestnaneckého systému máme v povinnej zložke slovenského tzv. tretieho piliera pre niektoré rizikové skupiny. Tzv. druhý pilier (tzv. preto že to je systémovo nezmyselné a nezrovnateľné s praxou EÚ) nemá paralelu v Európe a jedná sa o liberálny model. Tento systém nebol pripravený na pôde slovenskej exekutívy, ale bol dodaný podľa amerického vzoru lobistickými skupinami, ktoré si ho navrhli a napísali, aby bol plne v súlade s ich predstavami. Predošlé plné personálne pokrytie sa zmenilo na neúplné. Veľká skupina je nezamestnaná, ďalšia odvádza iba minimum a iba jedna tretina je pripravená na starobu v zmysle toho čo im platná legislatíva ponúka. Zamestnanecký model O. von Bismarcka tu ukázal svoje medzery. Reziduálna sociálna ochrana pre väčšinu ľudí však neposkytuje dávky pre dôstojný život. Striedanie vlád vytvorilo určitý pohyb smerom ku čiastočnému príklonu ku korporatívnemu modelu a následne iná vláda nasmerovala slovenskú sociálnu politiku smerom k neo-liberalizmu (heslá nebuť nikomu na ťarchu, pomôž si sám, nízke dane).

Slovenský model môžeme označiť za zmiešaný. Rezídua predošlého systému, prvky korporativizmu, ireverzibilné

neoliberálne zmeny v dôchodkovom systéme a nepredstaviteľné problémy, ktoré systém čakajú už o pár rokov. Stredozemný model postavený na vzájomnej pomoci rodiny je ťažko predstaviteľný pri súčasnej pôrodnosti a rozpade medzigeneračnej solidarity. Východisko je možné hľadať vo zvýšenej solidarite s určitou prímесou zásluhovosti.

Medzinárodné aspekty sociálnej politiky

Sociálna politika Európskej únie

Európske hospodárske spoločenstvo malo dôvod pre svoj vznik v politických a ekonomických príčinách. Nešlo ani tak o vytvorenie spoločnej Európy, ako o udržanie mieru v Európe. Aby sa neopakovala história po 1. svetovej vojne a neúspech Spoločnosti národov (so sídlom v Ženeve) v udržaní mieru. Jedným z hlavných cieľov bolo uzmierenie medzi Nemeckom a Francúzskom. V ekonomickej oblasti išlo predovšetkým o vytvorenie európskeho slobodného trhu. Neboli tu v počiatku žiadne sociálne ciele. Sociálne opatrenia na európskej úrovni boli akceptované len ako následná ekonomická požiadavka. Počas sedemdesiatych rokov 19. storočia sa európska sociálna politika zamerala na zlepšenie životného a pracovného prostredia spoločenstva a idea zamerania sa iba na robotníka bola neskôr v legislatíve rozšírená aj na tých, ktorí neboli zapojení do trhu práce. Potom ako sa uznalo, že spoločenstvo má svoje vlastné sociálne ciele, odlišné od ekonomických, sa stalo možným rozšíriť myšlienku európskeho zjednotenia aj o sociálnu politiku.

Právomoci EÚ sa posilňovali iba postupne okrajovými opatreniami pre získanie právomoci a tvorbu precedensov. Napr. opatrenia týkajúce sa cigariet, lístkov na dopravu alebo učenie cudzích jazykov si vyžiadali ako nutnosť získať kompetencie v oblasti verejného zdravia, staroby, dopravy a vzdelávania. Tieto kroky narážali na zásadu subsidiarity, s argumentom konať a rozhodovať na čo najnižšej úrovni.

Politika Európskej komisie je zameraná na postupný rozvoj služieb, šírenie solidarity a inklúziu exkludovaných do spoločnosti. Získala kompetencie pre riešenie problémov exklúzie.

Sociálna politika v rozvojových krajinách

Súčasný globálny svet a jeho štandardy ovplyvňujú prakticky každý štát vo svete. Svet má dostatok prostriedkov na zabránenie hladu. Napriek tomu ústrednou témou najchudobnejších krajín je chudoba. Najhoršia chudoba pretrváva v subsaharskej Afrike. Podľa Svetovej banky stále polovica ľudstva žije pod hranicou 2 dolárov denne. Chudoba nevyplýva z nedostatku prostriedkov, ale čoraz viac z nespravodlivej spoločnosti.

Ekonomický rozvoj za takýchto okolností je nutnosťou pre sociálny rozvoj. Vytvára materiálne predpoklady. Samotná ekonomická dynamika, však nie vždy prináša sociálny mier a pokrok pre každého. V sociálnej oblasti dochádza k nárastu pravdepodobnosti dožitia, klesá detská úmrtnosť a zlepšuje sa sociálna a zdravotná starostlivosť. S ekonomickým pokrokom však aj prichádza model málopočetných rodín. V spoločnostiach postavených na solidarite bez fungujúcej inštitucionálnej starostlivosti to bude prinášať nové problémy. Zmena hodnôt, zmena tradičného života prináša nové výzvy.

Hoci ekonomický rozvoj je dôležitý, nezaručuje sociálnu ochranu. Niektoré relatívne prosperujúce krajiny sa stali dejiskom spoločenských nepokojov, ba i občianskych vojen. Systémy sociálneho zabezpečenia v rozvojových krajinách sú často selektívne. Preto treba vítať iniciatívu MOP za garantované právo na sociálne minimum pre každého.

Globalizácia a sociálne zabezpečenie

Rozvoj globálnej ekonomiky vplýva na sociálne zabezpečenie v každom štáte. Prebieha deetatizácia štátov (výpredaj kompetencií) smerom do vnútra štátu ale aj smerom navonok. Globalizácia (vtom aj europeizácia) znižuje vlastné práva národných štátov konať

v oblasti sociálnej ochrany. Globálne trendy boli často prepojené so silnou neo-liberálnou politikou podporujúcou nerovnosť a chápanú sociálnu ochranu ako zdroj znepružnenia trhu práce. Medzinárodné organizácie ako Svetová banka a medzinárodný menový fond šírili do finančnej krízy osobitnú jednoznačnú hospodársku a sociálnu politiku ako jedine možnú. Zamerali sa na rozvojové krajiny a bývalé krajiny sovietskeho tábora. Zdôrazňoval obmedzené vládne výdavky, adresné sociálne služby a súkromné sociálne systémy. Ich učenie následne priviedlo do Európskej únie štáty so sociálnymi systémami, ktoré sú nekontabilné s jestvujúcimi koordinačnými pravidlami. Modely sociálnych štátov nových členských krajín predstavujú určitý hybrid, ktorý obsahuje aj prvky doteraz v Európe nepoznané. Európska únia sa nepripravila na takúto situáciu, pretože sa domnievala, že sú to nové štáty, ktoré sa mali prispôbiť.

Ďalšia literatúra:

Achieving Social Cohesion in a Multicultural Europe – Concepts, Situation and Developments, Trends in Social Cohesion No. 18, Rada Európy, Štrasburg, október 2006, 203 s., ISBN-13: 978-92-871-6033-1

BLAHA, L.: *Späť k Marxovi? (sociálny štát, ekonomická demokracia a teória spravodlivosti)*, Bratislava, 526 s., ISBN 978-80224-1077-9

RADIČOVÁ, I., et al.: *Sociálna politika na Slovensku. Bratislava : SPACE*, 1998. 283 s. ISBN 80-9674403-7-7.

SPICKER, P.: *An Introduction to Social Policy*, Aberdeen, The Robert Gordon University, 2010

STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*, Bratislava, 2002, 342 s., ISBN-978-8089393-28-2

TOMEŠ, I.: *Úvod do teórie a metodologie sociální politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3

12 GLOBALIZUJÚCA SOCIÁLNA POLITIKA SÚDRŽNOSTI

Subjekty a nástroje globálnej sociálnej politiky

Svetový a európsky sociálny, hospodársky, politický, kultúrny a právny poriadok tvoria základ pre vymedzenie vzťahu sociálnej politiky a sociálnej súdržnosti. Vravelo sa „mysli globálne ale konaj lokálne“. Teda každý krok i či najmenší musí vziať v úvahu vzájomné súvzťažnosť a zodpovednosť. Sociálna práca a sociálna politika sú podmienené komplexom ľudských práv, sociálnych práv a hospodárskych (ekonomických) práv, ktorých základom je ľudská dôstojnosť.

Sociálna politika a aj sociálna práca sa v súčasnosti kreje, schvaľuje a implementuje na viacerých úrovniach. Tieto úrovne neexistujú a nepôsobia izolovane. Na každej úrovni nájdeme špecifické subjekty a objekty ich záujmu. Subjekty sociálnej politiky môžu byť často objektom pre iný, spravidla subjekt na vyššej úrovni.

- a) **Svet.** Z pohľadu globálneho (celosvetového) môžeme začať na úrovni svetovej sociálnej politiky. Hlavnými subjektmi sú medzinárodné organizácie so svetovou pôsobnosťou (hlavne OSN), svetové sociálne partnerstvo a nadnárodné korporácie.
- b) **Európa.** Európsku (kontinentálnu) sociálnu politiku tvoria európske organizácie, ktoré možno tiež označovať ako medzinárodné, ale pôsobia predovšetkým na európskom kontinente. Členský štát môže fungovať ako objekt európskej sociálnej politiky, ale zároveň je aj subjektom pre štátnu sociálnu politiku. Nie sú to iba organizácie v rámci EÚ. Európska únia sa automaticky nerovná Európa. Napr. Rada Európy má viacero členov ako EÚ.
- c) **Štát.** V rámci Európy môžeme ďalej vyčleňovať (národnú) úroveň štátov a pôsobenie centrálnych subjektov sociálnej politiky (štát, politické strany, zástupcovia zamestnancov – odbory, zástupcovia zamestnávateľov, mimovládne organizácie).

- d) **Región.** Regionálna úroveň (vyššie územné celky, regionálne a odvetvové tripartity, partnerstvá, odvetvové štruktúry). resp. odvetvová úroveň (ktorá však môže mať aj celoštátny, alebo aj európsky charakter).
- e) **Obec** (komunita). Sociálna politika sa realizuje tiež na lokálnej (miestnej) úrovni miest, obcí a komunit.
- f) **Jednotlivec (rodina).** Na individuálnej úrovni a rodinnej úrovni sa môže tiež tvoriť (napr. participáciou) aj realizovať sociálna politika.

Medzinárodné organizácie podľa svojej úrovne, rozsahu pôsobenia tvoria medzinárodné sociálne právo (medzinárodné dokumenty o ľudských právach, medzinárodné pracovné právo, medzinárodné právo sociálneho zabezpečenia atď.) vo forme paktov, chárt, dohovorov a pod. Rozsiahly systém medzinárodných právnych noriem, nástrojov vytvára štandardy pre sociálnu politiku. Vznikajú globálne sociálne normy a globálne etické normy. Tieto univerzálne celosvetové dokumenty majú dobrovoľný charakter. Niekedy sa môže vytvoriť požiadavka po univerzálnej akceptovaní. Subjekty, ktoré sa rozhodnú prijať medzinárodný právny nástroj ako svoj, ho podriadia ratifikačnému procesu. Dokument býva schválený národným parlamentom a následne je záväzok potvrdený hlavným predstaviteľom štátu. Spravidla medzinárodné právne nástroje môžu mať vyššiu právnu silu ako národná legislatíva. Vymáhateľnosť medzinárodných záväzkov je značne podriadená vôli toho ktorého štátu. Po vstupe medzinárodného dokumentu do účinnosti pôsobí kontrolný mechanizmus nad dodržiavaním medzinárodných právnych noriem. Účinnosť rozhodnutí kontrolných orgánov býva rôzna. Spravidla oblasť sociálnej politiky je ťažšie vymáhateľná ako otázka v Bezpečnostnej rade OSN. Spomedzi medzinárodných štruktúr môžeme vyčleniť európsky systém kontroly v rámci Európskej únie, ktorý má väčšie právomoci v oblasti vymáhania plnenia záväzkov až po trest vylúčenia zo spoločenstva. Medzinárodné multilaterálne zmluvy majú viacero zapojených subjektov (zmluvných strán).

Okrem viacstranných medzinárodných zmlúv pôsobia aj dvojstranné (bilaterálne) medzinárodné zmluvy, ktoré sú prameňom práva aj v systéme sociálnej práce a sú zamerané na otázky sociálneho zabezpečenia, zdravotníctva, vzájomného zamestnávania, na zabránenie dvojitého zdanenia, ochranu investícií, zmluvy v oblasti vzdelávania atď. Tieto zmluvy po vstupe Slovenska do EÚ stratili na svojom predošlom význame. Mnohé z dôvodu, že boli nahradené európskym právom. Zmluvné dokumenty SR uzatvára a uplatňuje s tzv. tretími krajinami (nečlenmi EÚ) v súlade so zahraničnou politikou Európskej únie. Podobne aj v oblasti multilaterálnych zmlúv SR spoločne postupuje s ostatnými členskými krajinami. Prvýkrát sa to uplatnilo pri Dohovore OSN o ochrane práv zdravotne postihnutých, ktorý najprv prijala samotná EÚ a následne jej členské krajiny zopakovali tento krok.

Základné globálne medzinárodné ľudsko-právne nástroje a subjekty

Sociálna práca ako ľudsko-právna profesia vychádza zo svojho „primárneho“ práva daného medzinárodnými nadnárodnými organizáciami. Medzinárodné právo poskytuje nadnárodné štandardy, limity, ktoré definujú svetový sociálny poriadok.

Medzinárodné právne nástroje poskytujúce všeobecnú ochranu

- a) **Charta Organizácie Spojených národov** je základný dokument Organizácie Spojených národov. Bola podpísaná v americkom meste San Francisco 26. júna 1945. Charta deklaruje základné práva v dôstojnosti a hodnote ľudskej osobnosti, rovnaké práva mužov a žien, potrebu sociálneho pokroku, zlepšovať životnú úroveň, väčšiu slobodu. Pre tento cieľ používa medzinárodný mechanizmus na podporu hospodárskeho a sociálneho povznesenia všetkých národov.
- b) **Všeobecná (univerzálna) deklarácia ľudských práv** (1948, OSN). je prvým medzinárodným dokumentom, ktorý chráni ľudské práva. Jej vznik a konečný tvar boli ovplyvnené

udalosťami 2. svetovej vojny a obrovským rozsahom nacistických zločinov. Ďalším dôvodom, pre ktorý Všeobecná deklarácia ľudských práv sa stala pre OSN prioritou bol fakt, že Charta Organizácie Spojených národov ustanovená v roku 1945 sa iba všeobecne dotýkala témy ľudských práv. Všeobecná deklarácia ustanovila prvý krát právo na sociálne zabezpečenie. Valné zhromaždenie OSN prijalo 10. XII. 1948 Všeobecnú deklaráciu ľudských práv. Článok 22 tejto deklarácie vyhlasuje, že každý človek ako člen spoločnosti má právo na sociálne zabezpečenie“. 10. decembra 1948 **vzniklo nové právo – právo na sociálne zabezpečenie**. Myšlienka sociálneho zabezpečenia ako univerzálneho práva bola vtedy veľmi nová. Prvýkrát tento termín použil v roku 1819 Simón Bolívar pre svoj program spravodlivej vlády pod ktorou budú ľudia šťastní, spokojní a s vysokou mierou „Securidad Social“.

Následne rýchlo po prijatí všeobecnej deklarácie aj krajiny so staršou tradíciou sociálneho poistenia prijali tento pojem. Článok 25 poskytuje určitú definíciu sociálneho zabezpečenia pomocou vymenovania sociálnych rizík („Každý má právo na takú životnú úroveň, ktorá by mohla zabezpečiť jeho zdravie a blahobyt, aj zdravie a blahobyt jeho rodiny, vrátane potravy, ošatenia, bývania, lekárskej starostlivosti a nevyhnutných sociálnych služieb; má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, v chorobe, pri pracovnej nespôsobilosti, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch straty zárobkových možností, ktoré nastali okolnosťami nezávislými od jeho vôle“).

Najväčším nedostatkom Deklarácie je to, že je rezolúciou, nemá teda právnu povahu. Všeobecná deklarácia ľudských práv obsahuje 30 článkov, ktoré sa týkajú rovnoprávnosti všetkých ľudí, ich nároku na život, na vlastníctvo, na vlastné názory a vyznania aj na účasti vo verejnom aj spoločenskom živote. Jeden z dôvodov preto, že deklarácia a medzinárodný pakt zostali vágne vo vzťahu k právu na sociálne zabezpečenie, je fakt že existuje špecializovaná inštitúcia v rámci systému OSN – Medzinárodná organizácia práce.

- c) **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach** (OSN, 1966), záväzok štátu rešpektovania práva na slobodu a občianskych slobôd. Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach sa delí na štyri časti, z ktorých každá určuje iné úlohy. Druhá časť prikazuje **rešpektovanie rovnosti pohlaví**, zakazuje diskrimináciu vzhľadom na pôvod a náboženstvo. Tretia časť zakazuje otroctvo a mučenie. Dáva ľuďom právo na zhromažďovanie, vytváranie odborových zväzov, ochranu súkromného života, vlastné názory a demokratické voľby v svojom štáte.
- d) **Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach** z 16. decembra 1966 formálne spresňuje Všeobecnú deklaráciu ľudských práv, avšak bez skutočného mechanizmu vymáhania, alebo jasnej formulácie práva na sociálne zabezpečenie. Článok 9 paktu opakuje právo každého na sociálne zabezpečenie, ale dodáva, aj vrátane sociálneho poistenia. Tento text jasne určuje, že sociálna pomoc a podmienené dávky môžu byť súčasťou štátom poskytovaného sociálneho zabezpečenia, ale to nemusí byť dostatočné. Právo na sociálne zabezpečenie zahŕňa právo na sociálne poistenie, to znamená k poisťnému typu dávok založených na príspevkoch. Takéto právo je podobné právu na majetok. I keď pakt je právne záväzným dokumentom, jeho aplikovanie je skôr morálnej povahy, pretože neexistuje mechanizmus na jeho vymáhanie.

Medzinárodné právne nástroje poskytujúce špecifickú ochranu

- a) **Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie** (OSN, 1966) je ľudsko-právnym nástrojom druhej generácie.
- b) **Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien** - CEDAW (OSN, 1979). Podľa Dohovoru sa za diskrimináciu žien považuje akékoľvek robenie rozdielu, vylúčenie alebo obmedzenie vykonané na základe pohlavia, ktorého dôsledkom alebo cieľom je narušiť alebo zrušiť uznanie, požívanie alebo uplatnenie zo strany žien, bez ohľadu na ich rodinný stav,

na základe rovnoprávnosti mužov a žien, ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti.

- c) **Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu** (OSN, 1984)
- d) **Dohovor o právach dieťaťa** (OSN, 1989). Obsah Dohovoru pozostáva z preambuly a 54 článkov, ktoré boli formulované na základe týchto princípov blaho dieťaťa, rovnosť (všetky deti sú rovné pred zákonom bez ohľadu na pôvod, pohlavie, národnosť atď.), rešpektovanie práv a zodpovednosť oboch rodičov (štát rešpektuje autonómiu rodiny a ingeruje iba v riadne zdôvodnených prípadoch podľa určitých procedúr), pomoc štátu (štát sa zaväzuje k všetkým legislatívno-administratívnym činnostiam pre realizáciu práv uznaných v dohovore). Dohovor určuje status dieťaťa založený na predpokladoch: dieťa je samostatný subjekt, ale pre svoju psychickú aj fyzickú nezrelosť vyžaduje zvláštnu starostlivosť a právnu ochranu, dieťa ako ľudská bytosť vyžaduje rešpektovanie jeho identity, dôstojnosti a súkromia, rodina je najlepšie prostredie na výchovu dieťaťa, štát by mal podporovať rodinu, a nie zastupovať ju vo funkciách. Články dohovoru sú zoznamom práv dieťaťa, zahrňujúcim práva a osobné slobody, sociálne, kultúrne, politické práva a iba v minimálnej miere zohľadňujúce ekonomické práva, keďže podľa predpokladu dieťa by sa malo učiť, a nie pracovať. Prijaté boli dva opčné protokoly v roku 2000 k detskej pornografii, prostitúcii a k účasti vo vojnových konfliktoch.
- e) **Dohovor o ochrane práv migrujúcich pracovníkov a ich rodinných príslušníkov** (OSN, 2003). Tento dohovor nebol akceptovaný európskymi štátmi okrem štátov západného Balkánu.
- f) **Dohovor o ochrane práv osôb so zdravotným postihnutím** (OSN, 2007). Niektoré inštrumenty ľudských práv aj oslovujú problémy zdravotného postihnutia (napríklad Štandardné pravidlá OSN o vyrovnávaní príležitostí pre osoby s postihnutím), ale nie sú právne záväzné. Účelom dohovoru je podporovať, chrániť a zabezpečovať plnohodnotné a rovnaké užívanie všetkých

ľudských práv a základných slobôd všetkými osobami so zdravotným postihnutím a podporovať úctu k ich dôstojnosti.

Vďaka svojmu špecifickému zameraniu má Dohovor vyplniť medzeru v systéme medzinárodných zmlúv na ochranu ľudských práv a odstrániť existujúce prekážky, ktoré bránia osobám so zdravotným postihnutím, či už ide o postihnutie telesné, duševné, mentálne, zapojiť sa do plnohodnotného života. Zároveň s textom dohovoru bol prijatý aj Opčný protokol, ktorý upravuje možnosť podávania sťažností a postup vyšetrovania porušení povinností štátu vyplývajúcich z dohovoru.

- g) **Dohovor OSN o ochrane práv starších ľudí** sa v súčasnosti pripravuje ako možný budúci. Zatiaľ hlavne mimovládne organizácie zaň lobujú. 20. decembra 2012 Valné zhromaždenie OSN prijalo rezolúciu 67/139 pod názvom „Smerom ku komplexnému a integrálnemu právnemu nástroju na podporu a ochranu práv a dôstojnosti starších osôb“.

Ešte potrvá nejaký čas kým sa odstráni skepticizmus členských krajín z Európy a Severnej Ameriky, k tomu že záväzný dokument je najlepšia cesta na riešenie problémov starnutia a starších ľudí. Je zaujímavé, že Európska únia chráni práva starších vo svojom právnom systéme, ale nemá pochopenie pre podobný krok na globálnej rovine. Nebolo by však vhodné ak by možný budúci dohovor sledoval osud Dohovoru OSN o ochrane práv migrujúcich pracovníkov, ktorý EÚ odmietla. Slovenská republika tu kopíruje názor niektorých krajín EÚ o neprijatí takéhoto záväzného dokumentu. (Hetteš, 2011)

Pravidlá väzby a zaobchádzania s odsúdenými

- a) **Medzinárodné minimálne pravidlá väzby a zaobchádzania s odsúdenými** (1955). Prvý kongres Organizácie Spojených národov, ktorý sa zaoberal prevenciou zločinu a zaobchádzaním s previnilcami prijal Štandardné minimálne pravidlá pre zaobchádzanie s väzňami.

- b) **Etické zásady v zdravotníctve** (1982) pripravené v spolupráci s WHO.
- c) **Minimálne štandardné pravidlá súdnictva nad mládežou** - „Pekinské pravidlá“ (OSN, 1985).

Špecializované agentúry (organizácie) OSN pôsobiace v sociálnej oblasti a tvoriace medzinárodné sociálne právo

- a) **Medzinárodná organizácia práce (MOP)** pôsobí ako najstaršia a najväčšia špecializovaná tripartitná organizácia v rámci Organizácie Spojených národov od roku 1919. Ako základné právne dokumenty vydáva dohovory a odporúčania. Z celkového počtu 188 prijatých dohovorov, ktoré vyjadrujú svetovú sociálnu a právnu normatívnu základňu pre sociálne práva a určujú minimálne sociálne a právne štandardy, ratifikovala Slovenská republika 71 dohovorov. Právne nástroje MOP tvoria spolu akýsi medzinárodný zákonník práce. MOP má jednoznačné poslanie na tvorbu medzinárodných štandardov aj v oblasti sociálneho zabezpečenia. MOP prijala 28. júna 1952 Dohovor č. 102 k minimálnym štandardom sociálneho zabezpečenia. Dohovor je kompromisom medzi „bismarckovským“ sociálnym poistením pre pracovníkov a „beveridgovským“ sociálnym zabezpečením pre všetkých. Dohovor umožňuje výber členským krajinám medzi pokrytím pracovníkov (obvykle 50%) alebo ekonomicky aktívnej populácie (obvykle 20%), alebo istým percentom celej populácie. Takto dohovor znamená ústup od práva každého človeka ako člena spoločnosti. Dohovor vymenúva 9 oblastí sociálneho zabezpečenia, ale dáva štátom možnosť vybrať si iba tri, z ktorých jedna musí byť spomedzi skupiny: nezamestnanosť, staroba, úraz z povolania, invalidita alebo pozostalostné. To znamená, že ratifikácia môže byť uskutočnená vo veľmi veľkej vzdialenosti od cieľov Všeobecnej deklarácie ľudských práv.

MOP prijala rad dohovorov o nútenej práci (1930), rovnosti odmeňovania (1951), zrušení nútenej práce (1957), diskriminácii (1958), politike zamestnanosti (1964), minimálnom veku pre zamestnanie (1973), organizáciách poľnohospodárskych

pracovníkov (1975), migrujúcich pracovníkov (1975), pracovníkov so záväzkom voči rodine (1981), pôvodnom a kmeňovom obyvateľstve (1989) a mnohé ďalšie.

Zmluvné záväzky voči MOP podliehajú ratifikačnému procesu. Záväzky sú pravidelne vyhodnocované. Vypovedanie povinnosti ich uplatňovať je dlhodobý proces. Preto takýto zmluvný záväzok je aj určitou garanciou demokracie a kontinuity pri relatívne rýchlych výmenách pravo-ľavých vlád. Na vypovedanie dohovoru je potrebný súhlas za sebou nastupujúcich vlád. Podarilo sa to iba u niektorých dohovorov, ktoré sa po rokoch zmenili na prežitok a príťaž. Napr. zákaz nočnej práce žien a iné.

- b) **Organizácia Spojených národov pre výchovu, vedu a kultúru (UNESCO)** je medzinárodná organizácia systému OSN, ktorá má mandát na rozvoj kultúrneho potenciálu svetového spoločenstva, kultúry, vedy a vzdelávania. Tieto oblasti rozvíja v zmysle Všeobecnej deklarácie o ľudských právach. Dohovor UNESCO o odstránení diskriminácie vo vzdelávaní (1960).
- c) **Svetová zdravotnícka organizácia, SZO alebo WHO (World Health Organisation)** je medzinárodná organizácia systému OSN, vystupujúca ako koordinačné centrum v medzinárodnom verejnom zdraví. Štatút SZO stanovuje, že jej cieľom „je dosiahnutie najvyššej možnej úrovne zdravia pre všetkých ľudí“. Štatút SZO definuje zdravie ako stav kompletnej fyzickej, mentálnej a sociálnej pohody, a nie iba ako absenciu chorôb alebo telesných chýb. Medzinárodné zmluvy prideliť SZO organizácii veľa zodpovednosti. Napr. Jednotná konvencia o narkotických drogách a Konvencia o psychotropných látkach žiadajú SZO vydať záväzné vedecké a medicínske ohodnotenie psychoaktívnych drog a odporučiť, ako majú byť regulované. Týmto spôsobom SZO vykonáva dohľad nad výkonom zákonodarnej Komisie pre narkotické drogy.

Organizácie v rámci OSN

- a) **Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva - OHCHR** (Office of the United Nations High Commissioner for Human

Rights), vznikol relatívne neskoro v roku 1993, reprezentuje svetový záväzok k univerzálnym ideálom ľudskej dôstojnosti. Vysoký komisár OSN pre ľudské práva predkladá problémy z oblasti ľudských práv vládam, snaží sa predchádzať porušovaniu ľudských práv, reaguje na ich zneužívanie a vyšetroje prípady ich porušenia v jednotlivých krajinách.

- b) **Úrad vysokého komisára OSN pre utečencov UNHCR** (United Nations High Commissioner for Refugees) je úrad OSN, ktorý poskytuje ochranu utečencom, ktorí ju nemajú vo vlastnej krajine, teda v podstate dohľad nad dodržiavaním Ženevského dohovoru z roku 1951 a Newyorského protokolu z roku 1967. Monitoruje a analyzuje situáciu v dodržiavaní ľudských práv vo svete a podáva návrhy na ich riešenie.
- c) **Detský fond Spojených národov**, UNICEF (United Nations Children's Fund) je fond/organizácia vytvorený Organizáciou Spojených národov 11. decembra 1946 zameraný na pomoc deťom. V roku 1965 získal UNICEF Nobelovu cenu. V spolupráci s vládami, mimovládnyimi organizáciami a ostatnými agentúrami OSN ochraňuje UNICEF práva detí, poskytuje im služby a zabezpečuje potrebné dodávky jedla, liekov, oblečenia, a pod. UNICEF ďalej publikuje údaje o stave detí a spracováva podklady pre rozhodnutia vlád jednotlivých krajín.
- d) **Program Spojených národov pre životné prostredie**, UNEP (United Nations Environment Programme) je špeciálna organizácia OSN, vytvorená v roku 1972 ako prostriedok globálnej ochrany životného prostredia. K hlavným prioritám UNEP patrí ochrana pôdy, klímy, oceánov a morí, zastavenie odlesňovania, zachovanie biologickej rozmanitosti, zabezpečenie dostatku pitnej vody.

Orgány OSN venujúce sa ľudským právam

- a) **Valné zhromaždenie OSN** a jeho orgány. Valné zhromaždenie, založené v roku 1945 na základe Charty OSN, zaujíma ústrednú pozíciu ako hlavný poradný, politicky koncepčný a reprezentatívny orgán OSN. Podľa Charty OSN môže Valné

zhromaždenie tiež dávať podnet k štúdiu a robiť odporúčania s cieľom podporiť medzinárodnú politickú spoluprácu, vývoj a kodifikáciu medzinárodného práva, presadzovanie ľudských práv a základných slobôd, spoluprácu v ekonomickej, sociálnej, humanitárnej, kultúrnej, vzdelávacej oblasti a v oblasti zdravia. Práca OSN do značnej miery čerpá z rozhodnutí Valného zhromaždenia a je vykonávaná výbormi (v tejto oblasti je to hlavne 3. výbor, ktorý rieši, sociálne, humanitárne a kultúrne otázky) a ďalšími orgánmi založenými Valným zhromaždením s cieľom preskúmať a podávať správy o špecifických otázkach ako je okrem iného ekonomický rozvoj, životné prostredie a ľudské práva.

- b) **Hospodárska a sociálna rada** - ECOSOC (Economic and Social Council) je orgán pre koordináciu hospodárskej a sociálnej činnosti OSN a pridružených odborných organizácií a inštitúcií. Rada slúži ako fórum pre diskusie o medzinárodných hospodárskych, sociálnych, kultúrnych, výchovných a zdravotníckych otázkach celosvetového alebo interdisciplinárneho charakteru. ECOSOC má rad komisií venujúcich sa sociálnym otázkam (komisie pre populáciu, sociálny rozvoj, status žien, trvalo udržateľný rozvoj) a expertných výborov (pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva).
- c) **Rada OSN pre ľudské práva**. Ochrana ľudských práv je jedným zo základných cieľov Miléniovej deklarácie Valného zhromaždenia (VZ) OSN, pričom tejto agende sa venuje niekoľko orgánov – Rada OSN pre ľudské práva (RĽP, resp. Rada), Úrad vysokého komisára OSN pre ľudské práva a 3. výbor VZ OSN. Vytvorenie Rady pre ľudské práva v roku 2006 bolo jedným z reformných opatrení uskutočnených v uplynulom období v rámci OSN. RĽP je pomocným (subsidiárnym) orgánom VZ OSN. Poslaním Rady je efektívne riešiť vzniknuté a dlhodobo pretrvávajúce krízové situácie v oblasti ľudských práv a hľadať inovatívne spôsoby ich riešenia. Rada sa okrem situácie v jednotlivých krajinách zaoberá mnohými tematickými otázkami,

ako je napríklad boj proti rasizmu a diskriminácii, ochrana práv žien, detí, príslušníkov menšín a mnohé iné.

Implementačný mechanizmus

OSN má rad implementačných výborov expertov ktoré sa zameriavajú na kontrolu záväzkov zmluvných strán medzinárodných nástrojov.

- a) **Výbor pre ľudské práva** (1977), je skupina 18 expertov, ktorí sa schádzajú trikrát do roka, aby posúdili periodické správy členských štátov o tom, ako splňujú záväzky Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach, uzavretého v roku 1966 a založeného na Všeobecnej deklarácii ľudských práv.
- b) **Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva** (1987) je výbor 18 expertov pre kontrolu plnenia Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach.
- c) **Výbor pre odstránenie rasovej diskriminácie**, podobne aj tu 18 expertov posudzuje plnenie Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie.
- d) **Výbor pre odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien** posudzuje plnenie príslušného dohovoru OSN. Skladá sa z 23 expertov, ktorí hodnotia odporúčajú.
- e) **Výbor proti mučeniu** sa skladá z 10 expertov. Posudzujú plnenie Dohovoru proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.
- f) **Výbor pre práva dieťaťa** je zložený z 10 expertov, ktorí začali svoju prácu s posudzovaním príslušného dohovoru OSN v roku 1991.
- g) **Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím** je najnovším takýmto výborom, ktorý má mať 18 členov, expertov pre ľudské práva v oblasti zdravotného postihnutia a má sledovať plnenie dohovoru.

Ostatné významné nástroje zamerané na ľudské práva

- a) **Deklarácia práva na rozvoj** (1986) bola prijatá VZ OSN rezolúciou 41/128. Právo na rozvoj je chápané ako kolektívne právo, ktoré stanovuje že centrálnym subjektom rozvoja je človek ako ľudská bytosť. Právo na rozvoj má ako mandát niekoľko inštitúcií a úradovní OSN.
- b) **Deklarácia na odstránenie všetkých foriem intolericie a diskriminácie na základe náboženstva, alebo viery** (1981) prijatá VZ OSN rezolúciou 36/55. a podporujúca **Rezolúcia 48/128 na odstránenie všetkých foriem náboženskej intolericie** (1993).
- c) **Deklarácia na ochranu žien a detí za mimoriadnych udalostí a vo vojnových konfliktoch** (1974) na ochranu životov žien a detí.
- d) **Deklarácia práv mentálne postihnutých** (1971) poskytuje rámec pre ochranu duševne retardovaných osôb. Nová Deklarácia práv postihnutých (1975) zdôrazňuje okrem základných práva slobôd, mieru, ľudskej dôstojnosti a hodnoty človeka a sociálneho zabezpečenia aj prevenciu, asistenciu a integráciu do spoločnosti. V roku 2001 prijala OSN Štandardné pravidlá pre rovnosť príležitostí pre ľudí s postihnutím.

Základné regionálne medzinárodné ľudsko-právne nástroje a subjekty

V oblasti sociálnej politiky sa odráža kultúrny regionalizmus oproti univerzalizmu globálnych (celosvetových) nástrojov. Niektoré regióny majú svoje nástroje vhodnejšie odrážajúce ich tradície, hodnoty, kultúru a možnosti daného regiónu. Tieto nástroje môžu dopĺňať svetové nástroje o regionálne špecifiká a potreby. Nemali by ísť nižšie pod globálne presadzované práva a môžu poskytovať viac práv ako globálne nástroje. Právne dokumenty OSN vznikajú na základe globálneho konsenzu napr. Paraguaju, Demokratickej republiky Kongo, Laosu, Kórejskej ľudovodemokratickej republiky, Sudánu, ale i Kórejskej republiky, Japonska, USA a aj Slovenska. Výsledný dokument môže byť veľmi tolerantný a nič neriešiaci. Európa môže istotne ponúknuť viac sociálnych práv ako subsaharská

Afrika, alebo zoskupenie najmenej rozvinutých štátov – LDC (Least Developed Countries), ktoré nemajú ani 905 US dolárov v HDP na obyvateľa ročne, ktorých je spolu 48 štátov.

Medzinárodné ľudsko-právne nástroje a subjekty v Afrike

- a) **Charta Organizácie Africkej jednoty** (1961) je prvý regionálny dokument. Vychádza zo všeobecnej charty. Ochrana ľudských práv na africkom kontinente sa sústreďuje na pôde Africkej únie, ktorá v roku 2002 nahradila Organizáciu africkej jednoty.
- b) **Africká charta ľudských práv a práv národov** (1981) je základným právnym nástrojom ochrany ľudských práv v Afrike.
- c) **Africká komisia pre ľudské práva a práva národov** (1986) zabezpečuje ochranu ľudských práv. Táto komisia je akoby súdnym orgánom, ktorý prešetruje individuálne sťažnosti pre porušenie charty a poskytuje výklad ustanovení charty. V roku 2004 formálne vznikol aj Africký súd pre ľudské práva a práva národov.

Medzinárodné ľudsko-právne nástroje a subjekty v Ázii

V Ázii nejstviuje jednotný inštitucionálny systém ochrany ľudských práv podobný európskemu, americkému alebo africkému systému. Pre Áziu sú typické značné historické, kultúrne, náboženské a politické rozdiely. Preto iniciatívy v oblasti ochrany ľudských práv zostávajú na nižšej úrovni. Významnými regionálnymi organizáciami sú najmä Ázijské fórum pre ľudské práva a rozvoj (1991) a Juhoázijské fórum pre ľudské práva (1990).

Ázijská komisia pre ľudské práva sa zaoberá ochranou ľudských práv v Ázii. Má sídlo v Hongkongu. Komisiu založili v roku 1986 právnici a aktivisti v oblasti ľudských práv. Ide o nezávislú mimovládnu organizáciu, ktorej cieľom je zvýšiť informovanosť o ľudských právach v Ázii, poukázať na ich porušovanie a zabezpečiť nápravu. Táto komisia sa podieľala na príprave Ázijskej charty ľudských práv, ktorá bola deklarovaná v roku 1998.

Ázijské centrum pre ľudské práva je ďalšou mimovládnu organizáciou, ktorá pôsobí v oblasti ochrany ľudských práv v Ázii. Toto centrum sa sústreďuje na oblasť Indie, Srí Lanky, Bangladéša, Nepálu a Filipín.

Medzinárodné ľudsko-právne nástroje a subjekty v Amerike

Ochrana ľudských práv v Severnej a Južnej Amerike sa sústreďuje na pôde Organizácie amerických štátov.

- a) **Charta Organizácie amerických štátov** (1948) a **Americká deklarácia práv a povinností človeka** (1948) tvoria právny rámec ľudsko-právnej ochrany na americkom kontinente. Obsahujú niektoré ľudské práva.
- b) **Americký dohovor o ľudských právach** (1969) obsahuje množstvo základných ľudských práv. Dodatočný protokol so San Salvadoru dopĺňa jeho hospodárske, sociálne a kultúrne práva (1988).
- c) **Medziamerická komisia pre ľudské práva** (1959) a **Medziamerický súd pre ľudské práva** (1979) predstavujú kontrolný systém. Komisia pre ľudské práva prešetruje individuálne sťažnosti pre porušenie ľudských práv a postupuje ich Medziamerickému súdu pre ľudské práva. Úlohou súdu je rozhodovať o sťažnostiach pre porušenie ľudských práv. Na rozdiel od európskeho systému ochrany ľudských práv nemožno adresovať individuálnu sťažnosť priamo súdu, ale len Medziamerickej komisii pre ľudské práva.

Medzinárodné ľudsko-právne nástroje a subjekty v Európe

Rada Európy

Základom európskeho systému ochrany ľudských práv je činnosť Rady Európy, ktorá vznikla v roku 1949.

a) **Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd** (Rada Európy, 1950) je najdôležitejšou medzinárodnou ľudsko-právnou zmluvou na európskom kontinente, ktorá zabezpečuje dodržiavanie najdôležitejších práv človeka a zároveň obsahuje inštitucionálny rámec, ktorý umožňuje jednotlivcom efektívne sa brániť proti štátu, ak im tieto práva upiera. Tento dohovor vytvoril štandard ochrany ľudských práv v štátoch, ktoré sú členmi Rady Európy. Rešpektovanie dohovoru zabezpečuje Európsky súd pre ľudské práva so sídlom v Štrasburgu, na ktorý sa môžu po vyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov nápravy obrátiť aj jednotlivci, ktorí namietajú porušenie svojich základných práv a slobôd garantovaných dohovorom. Všeobecná ochrana ľudských práv v Európe je v prvom rade doménou Rady Európy a Európskeho súdu pre ľudské práva. Každý člen Rady Európy je zmluvnou stranou dohovoru. Dohovor zaväzuje jednotlivé štáty, aby poskytovali ochranu práv a slobôd jednotlivcom, ale poskytuje jednotlivcom aj procesné nástroje na priame uplatnenie takto zaručených práv a slobôd voči štátu prostredníctvom Európskeho súdu pre ľudské práva. Z tohto hľadiska poskytuje Dohovor v porovnaní s ostatnými medzinárodnými zmluvami na ochranu ľudských práv najefektívnejšiu právnu ochranu práv a slobôd jednotlivca.

K Dohovoru bolo neskôr prijatých 14 dodatkových protokolov. Katalóg práv obsahuje napr. práva: (čl. 2) právo na život; (čl. 3) zákaz mučenia, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania; (čl. 4) zákaz otroctva a nútenej práce; (čl. 5) právo na slobodu a bezpečnosť, pripúšťajúce výnimky pokiaľ ide o výkon zákonného súdom nariadeného trestu väzenia alebo väzby, predvedenia pred súdny orgán, zákonné obmedzenie osobnej slobody osôb, ktoré by inak mohli šíriť nákazlivé choroby alebo ktoré sú duševne choré; (čl. 8) právo na rešpektovanie rodinného, súkromného života, obydlia a korešpondencie; (čl. 12) právo uzavrieť manželstvo; (čl. 14) zákaz diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, najmä na pohlaví, rase, farbe pleti, jazyku, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti

k národnostnej menšine, majetku, rodu alebo iného postavenia. Dohovor neobsahuje hospodárske a sociálne práva. Tie sú obsahom Európskej sociálnej charty.

- b) **Európska sociálna charta** - ESCH (Rada Európy, 1961, revidovaná v roku 1996). Kontrolu nad dodržiavaním hospodárskych a sociálnych práv zakotvených v Charte zabezpečuje nezávislý Výbor expertov, ktorý každé dva roky zabezpečuje správy zmluvných strán o realizácii Charty. Vzhľadom na rozdielnu ekonomickú úroveň jednotlivých európskych štátov, Charta obsahuje len minimálny záväzný štandard hospodárskych a sociálnych práv. Rozsah záväzkov môžu zmluvné strany postupne rozširovať. Charta je obdobou Európskeho dohovoru o ľudských právach., ibaže jej predmetom sú sociálne a ekonomické práva. Charta obsahuje právo na prácu, spravodlivé pracovné podmienky, bezpečné a zdravé pracovné podmienky, právo detí a mladistvých na ochranu, právo zamestnaných žien na ochranu, právo na ochranu zdravia, sociálne zabezpečenie, právo na sociálnu a lekársku pomoc, právo na sociálne služby, právo telesne alebo duševne postihnutých osôb na odbornú prípravu, právo rodina na sociálnu, právnu a ekonomickú ochranu, právo matky a dieťaťa na ekonomickú a sociálnu ochranu.

Z pohľadu sociálnej práce je potrebné upozorniť na článok 14 (Právo na prospech zo sociálnych služieb). V článku uvádza **potreba zabezpečenia účinného výkonu práva na sociálne služby** podporovaním alebo organizovaním služby **použitím metód sociálnej práce**, ktoré pomôžu jednotlivcom a skupinám v spoločenstve pri ich rozvoji a prispôbení sociálnemu prostrediu, podporovať účasť jednotlivcov a dobrovoľných alebo iných organizácií pri zriaďovaní alebo udržiavaní takýchto služieb.

Objavuje sa i úplne nová koncepcia garantujúca právo migrujúcich pracovníkov a rodín na ochranu a pomoc. Je zrejmé, že sociálna úroveň väčšiny členských štátov Rady Európy je síce podobná, ale systémy sú rôznorodé. Rozdielnosť jednotlivých platných systémov prinútilo autorov v počiatočnej fáze prijať

klauzulu, že v počiatočnej fáze nebudú musieť zmluvné štáty prijať všetky ustanovenia, ale len časť z nich. Presne podľa článku 20 musí každý zo zmluvných štátov vyjadriť súhlas so záväznosťou článkov druhej časti charty v rozsahu aspoň piatich z týchto práv. Okrem toho je zmluvná strana povinná vyjadriť súhlas so záväznosťou ustanovení týkajúcich sa aspoň piatich ďalších práv druhej časti Charty. Európska sociálna charta bola rozšírená o ďalšie protokoly. V roku 1988 bol prijatý k charte dodatkový protokol týkajúci sa práv na rovnaké príležitosti a rovnaké zaobchádzanie v oblasti povolania a zamestnanosti žien a mužov, právo pracovníkov na informácie a konzultácie v rámci podniku a právo podieľať sa na zlepšovaní pracovných podmienok. Revidovaná podoba charty sprísňuje kvantitatívnu výšku záruk ňou poskytovaných.

- c) **Európsky zákonník (kódex) sociálneho zabezpečenia EZSZ** (Rada Európy, 1964), upravuje právo na sociálne zabezpečenie. Na Slovensku vznikla paradoxná situácia, že ESCH (revidovaná), ktorá je už súčasťou slovenského právneho systému po jej ratifikácii, záväzne predpokladá plnenie noriem sociálneho zabezpečenia na minimálnej úrovni tohto zákonníka. Tento zákonník bol v roku 2010 iba podpísaný a pripravuje sa jeho formálna ratifikácia Slovenskom. Niekedy prípravný proces je veľmi dlhý. Ratifikácia Európskej sociálnej charty na Slovensku trvala 10 rokov od podpisu ministrom.

Obrázok: Podpis Európskeho zákonníka sociálneho zabezpečenia slovenskou ministerkou práce v Štrasburgu 24. februára 2010

Foto: M. Hetteš

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe

Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe - OBSE (Organization for Security and Co-operation in Europe) je medzinárodná bezpečnostná organizácia, ktorá vznikla transformáciou Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (KBSE) v roku 1995. Zahŕňa 56 účastníckych štátov Európy, Strednej Ázie a Severnej Ameriky. Ako vidieť nie je čisto „európskou“ ale pokrýva celý región Európskej hospodárskej komisie OSN (od Vancouveru po Vladivostok). Cieľom účastníckych krajín je okrem iného podpora a rozvoj demokratickej spoločnosti rešpektujúcej ľudské práva a základné slobody, zabezpečenie sociálnej spravodlivosti a ochrana životného prostredia. Základ bol daný v Záverečnom helsinskom akte Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe (1975), ktorý potvrdil rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd, vrátane slobody zmýšľania, svedomia, náboženstva, presvedčenia začal politiku uvoľňovania napätie medzi západom a východom.

Európska únia

Európska únia sa spočiatku sústredila na ekonomické integračné ciele, Súdny dvor Európskych spoločenstiev vo svojej judikatúre uznal základné práva a slobody za základné zásady komunitárneho práva, ktoré sú spoločné všetkým členským štátom. Zmluva o Európskom hospodárskom priestore ukladala povinnosť členským štátom prispievať svojou politikou zamestnanosti k zlučiteľnosti s hlavnými smermi hospodárskych politík členských štátov. V sociálnej oblasti využívali Európsku sociálnu chartu. Európske zjednocovanie sa opiera v značnej miere o ľudsko-právne dokumenty Rady Európy. Od vzniku EHS (1957) až po dnešnú Európsku úniu sa neustále prijímajú nové dokumenty v oblasti ľudských práv, ktoré zahŕňajú i práva sociálne.

- a) **Charta spoločenstva o základných sociálnych právach pracovníkov (1989)** priniesla vzrast významu sociálnej dimenzie. Bola prijatá Európskou úniou v Bruseli v roku 1989. Deklaruje sa v nej úmysel právne zakotviť záväzky minimálnych sociálnych štandardov pre zamestnancov v Európe.
- b) **Zmluva o Európskej únii (1992)** priniesla formálne vyjadrenie ľudských práv na pôde Európskej únie (označovaná je aj ako Maastrichtská zmluva). Časť zmluvy o sociálnej politike znamenala aj presun právomocí z členských štátov na orgány EÚ, najmä prijímať právne rozhodnutia v určitých oblastiach. Kompetencie sa týkali ochrany zdravia pri práci, pracovných podmienok a práv na informácie. Pre ostatné oblasti sociálnej politiky, ako sú regulácie v sociálnom zabezpečení, zmluva vyžadovala jednomyselný súhlas vládnych predstaviteľov, t.j., že každý členský štát mohol použiť právo veta na blokáciu akéhokoľvek rozhodnutia, upravujúceho hore uvedenú oblasť. Záväzne sú prijaté iba minimálne sociálne štandardy vo forme smernice, ktorú sú členské štáty povinné importovať do svojich legislatív.
- c) **Charta základných práv Európskej únie (2000)**, ktorá sa stala podľa Lisabonskej zmluvy súčasťou primárneho komunitárneho práva. Bola z tohto dôvodu zmenená v roku **2007**. Charta do jedného dokumentu spája práva, ktoré sa predtým uvádzali

v rôznych legislatívnych dokumentoch, ako napríklad vo vnútroštátnych zákonoch a v právnych predpisoch EÚ, ako aj v medzinárodných dohovoroch Rady Európy, Organizácie Spojených národov (OSN) a Medzinárodnej organizácie práce (MOP). Tým, že objasňuje a zviditeľňuje základné práva, vytvára právnu istotu v rámci EÚ. Charta základných práv obsahuje preambulu a 54 článkov zoskupených do siedmich kapitol:

○ **Dôstojnosť** (ľudská dôstojnosť, právo na život, právo na nedotknuteľnosť osoby, zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu, zákaz otroctva a nútených prác).

○ **Slobody** (právo na slobodu a bezpečnosť, rešpektovanie súkromného a rodinného života, ochrana osobných údajov, právo uzavrieť manželstvo a právo založiť rodinu, sloboda myslenia, svedomia a náboženského vyznania, sloboda prejavu a právo na informácie, sloboda zhromažďovania a združovania, sloboda umenia a vedeckého bádania, právo na vzdelanie, slobodná voľba povolania a právo na prácu, sloboda podnikania, vlastnícke právo, právo na azyl, ochrana v prípade vyst'ahovania, vyhostenia alebo extradície).

○ **Rovnosť** (rovnosť pred zákonom, nediskriminácia, kultúrna, náboženská a jazyková rozmanitosť, rovnosť medzi ženami a mužmi, práva dieťaťa, práva starších osôb, integrácia osôb so zdravotným postihnutím).

○ **Solidarita** (právo pracovníkov na informácie a konzultácie v rámci podniku, právo na kolektívne vyjednávanie a kolektívne akcie, právo na prístup k službám zamestnanosti, ochrana v prípade bezdôvodného prepustenia, spravodlivé a primerané pracovné podmienky, zákaz detskej práce a ochrana mladistvých pri práci, rodina a pracovný život, sociálne zabezpečenie a sociálna pomoc, zdravotná starostlivosť, prístup k službám všeobecného hospodárskeho záujmu, ochrana životného prostredia, ochrana spotrebiteľa).

○ **Občianstvo** (právo voliť a byť volený vo voľbách do Európskeho parlamentu a vo voľbách do orgánov samosprávy

obcí, právo na dobrú správu vecí verejných, právo na prístup k dokumentom, európsky ombudsman, petičné právo, sloboda pohybu a pobytu, diplomatická a konzulárna ochrana).

○ **Spravodlivosť** (právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces, prezumpcia nevinu a právo na obhajobu, zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov, právo nebyť stíhaný ani potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin).

○ **Všeobecné ustanovenia.**

Táto charta sa vzťahuje na európske inštitúcie na základe zásady solidarity. Táto charta sa vzťahuje aj na všetky členské štáty EÚ pri vykonávaní práva EÚ. Ak niektoré z práv zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ľudských právach (Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd Rady Európy), zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore.

- d) **Agentúra Európskej únie pre základné práva** bola založená v roku 2007 nariadením Rady (ES) č. 168/2007, kedy nahradila bývalé Európske monitorovacie centrum rasizmu a xenofóbie. Je nezávislým orgánom a spolupracuje s národnými a medzinárodnými orgánmi a organizáciami, obzvlášť s Radou Európy. Hlavným poslaním je poskytovanie odbornej pomoci a poradenstva o základných právach a legislatíve spoločenstva príslušným orgánom Spoločenstva a členským štátom. Pôsobnosť Agentúry sa vzťahuje na členské štáty EÚ, územie kandidátskych krajín a na krajiny, ktoré majú uzavretú s EÚ Stabilizačnú a asociačnú dohodu.
- e) **Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (2009).** Lisabonskou zmluvou sa zjednodušila celková štruktúra Európskej únie. Európska únia sa stala právnickou osobou a nástupcom Európskeho spoločenstva a nahradila ho. Presadilo sa väčšinové hlasovanie aj v sociálnej oblasti. Medzi ciele Európskej únie sú zaradené vysoko konkurencieschopné sociálne orientované trhové hospodárstvo, plná zamestnanosť a sociálny pokrok. Medzi právomoci Európskej únie patrí koordinácia

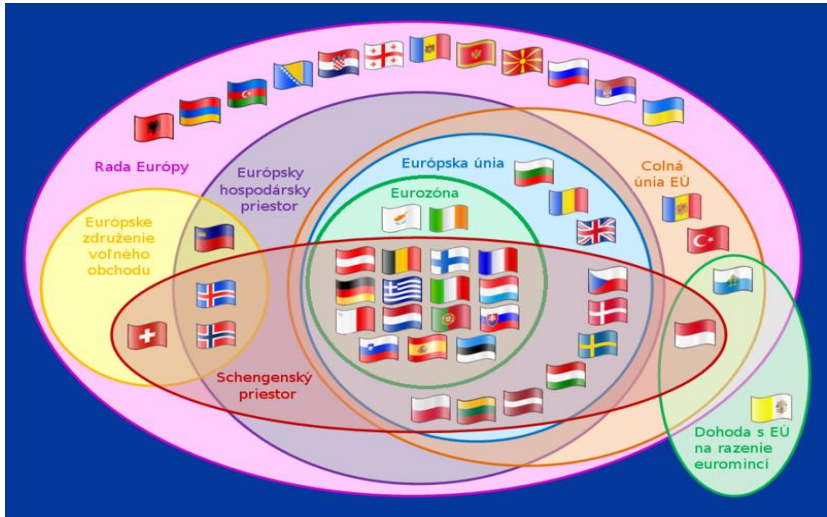

ekonomických politík a politík zamestnanosti členských štátov, čo pripúšťa možnú koordináciu sociálnych politík členských štátov. Lisabonská zmluva obsahuje „sociálnu doložku“, podľa ktorej sociálne záležitosti (podpora vysokej úrovne zamestnanosti, primeraná sociálna ochrana, boj proti sociálnemu vylúčeniu atď.) sa musia zohľadňovať pri tvorbe a uplatňovaní všetkých politík. Lisabonská zmluva uznáva aj základné práva začlenením právne záväznej odvolávky na Chartu základných práv. Obsahuje aj oddiel venovaný solidarite, v ktorej je uvedené množstvo práv a zásad priamo uplatniteľných v sociálnej oblasti, ako je napríklad právo na informovanosť a konzultácie v rámci podniku, právo vyjednávať kolektívne zmluvy a podnikat' kolektívne kroky, právo na prístup k bezplatným službám zamestnanosti a ochrane proti bezdôvodnému prepusteniu a právo na prístup k sociálnemu zabezpečeniu a sociálnej pomoci atď. Sociálny rozmer Európskej integrácie sa za posledné roky značne rozvinul a je dôležitým aspektom stratégie Európy do roku 2020.

Európske zoskupenia

Európske štáty sú zoskupené v rade regionálnych štruktúr, ktoré majú dopad na ich sociálnu politiku. Európsky zdravotný preukaz je už viac menej na Slovensku najvšeobecnejšie poznaným výsledkom členstva štátu v Európskej únii. Potom by sme mohli uviesť koordináciu systémov sociálneho zabezpečenia, ktorá chráni naše nadobudnuté práva v oblasti sociálneho zabezpečenia pri uplatňovaní práva voľného pohybu a našej práci v zahraničí. Mnohé s týchto pozitívnych práv sa neuplatňujú priamo iba na území riadnych členov EÚ.

Obrázok: Diagram znázorňujúci vzťahy medzi rôznymi mnohonárodnými európskymi zoskupeniami

- a) **Rada Európy** - RE (Council of Europe) je medzinárodná (medzivládna) organizácia európskych štátov, ktorej hlavným cieľom je ochrana ľudských práv a posilňovanie pluralitnej demokracie, prispievajúce k uvedomovaniu si a rozvoju európskej kultúrnej identity, harmonizácia práva európskych krajín, hľadanie riešenia problémov typu xenofóbia, menšiny, ochrana životného prostredia a podobne, a pomáhajúce východoeurópskym krajinám pri ich modernizačných a demokratizačných reformách. Organizácia vznikla 3. augusta 1949. Slovensko je členom v rokoch 1991-1992 ako Česko-Slovensko, od 30. 6. 1993 ako Slovensko. Dnes má Rada **47 členov**. Členom nie je Bielorusko, ktoré bolo vylúčené v roku 1997 pre nedemokratické pomery.
- b) **Európska únia** (EÚ) je integračné zoskupenie, ktoré od posledného rozšírenia v roku 2007 tvorí **27 členských štátov** predstavujúcich približne 8 % svetovej populácie. Právne súčasťou EÚ tvoria aj niektoré zámorské územia. Prvá organizácia, Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ, predchodkyňa dnešnej EÚ, bola založená Parížskou zmluvou z roku 1951. Samotná EÚ vznikla v roku 1993 na základe Zmluvy o Európskej únii, známej aj pod názvom Maastrichtská zmluva z roku 1992.

- c) **Európske združenie voľného obchodu** – EZVO (European Free Trade Association - EFTA) bolo založené ako alternatíva pre európske štáty, ktorým nebolo umožnené alebo nechceli vstúpiť do Európskych spoločenstiev. Dnes už bývalými členmi sú Veľká Británia, Švédsko, Dánsko, Fínsko, Rakúsko a Portugalsko. Na rozdiel od Európskej únie nemalo smerovať k integrácii cieľom bolo zlepšiť ekonomickú spoluprácu v Európe. Zmluva bola podpísaná v roku 1960 v Štokholme. V súčasnosti má EFTA už iba týchto štyroch členov: Island, Lichtenštajnsko, Nórsko a Švajčiarsko.
- d) **Európsky hospodársky priestor** - EHP (European Economic Area) je integračné zoskupenie Európskej únie, jej 27 členských štátov a 3 z členských štátov Európskeho združenia voľného obchodu (Nórsko, Island a Lichtenštajnsko). Teda má spolu **30 členských krajín**. EHP bol založený zmluvou z roku 1992. Cieľmi EHP je uplatňovanie štyroch slobôd medzi EÚ a EZVO: sloboda pohybu osôb, služieb, tovaru a kapitálu. Tieto sa uplatňujú aj v oblasti koordinácie systémov sociálneho zabezpečenia s cieľom použitia iba jedného právneho systému a nestratenia nadobudnutých nárokov. T.j. načítavania poistných dôb, export dávok do zahraničia a pod. Švajčiarsko pristúpilo ku koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia k 1. aprílu 2012. Inak zostáva mimo EHP. Koordinácia sa uplatňuje takto pre 31 štátov plus nezávislého systému sociálnej ochrany zamestnancov Európskej komisie a príbuzných európskych organizácií.
- e) **Colná únia Európskej únie** (European Union Customs Union) je colná únia, ktorá pozostáva zo všetkých členských štátov Európskej únie. Žiadne clo sa nevyberá na tovar v colnej únii a na rozdiel od združenia voľného obchodu členské štáty colnej únie uvaľujú spoločnú externú tarifu na všetok tovar dovážaný do únie. Jeden z dopadov existencie colnej únie je ten, že členské štáty EÚ musia jednať ako jedna entita v medzinárodnom obchode.
- f) **Schengenský priestor** (1985) je územie časti Európy a zopár zámorských území, v ktorom môžu osoby voľne prekračovať

hranice na ktoromkoľvek mieste zmluvných štátov bez toho, aby museli prejsť hraničnou kontrolou, funguje tu voľný pohyb osôb a tovaru v záujme dokonalejšej hospodárskej spolupráce. Členmi Schengenského priestoru je 22 členských štátov Európskej únie, všetky 4 členské krajiny EZVO a 4 mikroštáty bez hraníc (Andorra, Monako, San Maríno, Vatikán).

Obrázok: Štátna hranica medzi Holandskom (Baarle) a Belgickom (Baarle)

Foto: M. Hetteš

- g) **Eurozóna** je územie v rámci Európskej únie tvorené štátmi (EÚ17, teda 17 členských krajín), ktoré zaviedli euro. Ako mince a bankovky obieha od roku 2002 a na Slovensku od roku 2009. Za menovú politiku v eurozóne je zodpovedná Európska centrálna banka. Euromena sa užíva aj na zámorských územiach členských krajín Eurozóny. Euro oficiálne používajú aj nečlenské štáty ako Monako, San Maríno a Vatikán, ktorým bolo povolené aj raziť euromince. Neoficiálne sa používa v Andorre, ktorá nemala vlastnú menu a používala súbežne francúzske a španielske peniaze, teraz nahradené eurom. Balkánske štáty Čierna Hora a Kosovo používajú euromenu jednostranne bez schválenia zo strany EÚ. Kosovo nie je členom žiadnych európskych organizácií (okrem Európskej banky pre obnovu a rozvoj).

Ďalšia literatúra:

- Dohovor o právach dieťaťa* prijatý a otvorený na podpis, ratifikáciu a pristúpenie rezolúciou Valného zhromaždenia OSN z 20. novembra 1989
- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím* (s komentárom vybraných článkov), Bratislava, 56 s., 2006, ISBN-978-80-89344-24-4
- Európska sociálna charta (revidovaná)*, Štrasburg, 3. máj 1996, 33 s.
- Európsky dohovor o ľudských právach*, Dohovor v znení ustanovení Protokolu č. 14 (CETS No. 194), ktorý nadobudol platnosť 1. júna 2010, Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg, 51 s.
- Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia Rady Európy*, č. 48 zo 16. apríla 1964, Štrasburg, 37 s.
- Human Rights and Social Work. A Manual of Schools of Social Work and the Social Work Profession*, OSN, Ženeva, New York, 79 s., 1994, ISBN-92-1-154104-1
- Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora*, Informační centru OSN, Praha, 61 s.
- Charta základných práv Európskej únie*, 30.3.2010, Úradný vestník Európskej únie C 83, Brusel, 15 s.
- Konsolidované znenie zmluvy o fungovaní európskej únie*, 30.3.2010, Úradný vestník Európskej únie C 83/47, Brusel, 154 s.
- Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie*, 95/1974 Zb. Vyhláška ministra zahraničných vecí z 15. augusta 1974 o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, 11 s.
- Standards In Social Work Practice Meeting Economic, Social And Cultural Rights Project 2007-2009*, International Federation of Social Workers – Europe, Berlín, 2009, 66 s.
- Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights*, IFSW-Europe, Berlín, 48 s., ISBN-978-99932-0-878-5
- TKÁČ, V.: Sociálna politika a sociálne zabezpečenie. s. 57-81, In: Ondrušová, Z. a kol.: Základy sociálnej práce pre pomáhajúce profesie, Bratislava 2010, 190 s., ISBN 978-80-89392-21-6

M. Hetteš

Všeobecná deklarácia ľudských práv, Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia OSN, 217 A (III) z 10. decembra 1948, 5 s.

13 POLITIKY SOCIÁLNEJ OCHRANY

Vláda

Vláda je dôležitým výsledkom ľudského umu na zabezpečovanie ľudských túžob. Vláda má širokú paletu činností a možnosti na to:

- a) Vláda **vytvára pravidlá** podľa ktorých ona sama a iné organizácie (napr. firmy, mimovládne organizácie a iní) pôsobia.
- b) Vláda **môže donucovať**, napr. zákazom niektorej činnosti (napr. týrania žien), alebo nútením konať (ako je posielanie detí do školy).
- c) Vláda **môže poskytovať** služby priamo, alebo môže kupovať služby. Poskytovanie znamená, že štát vykonáva tieto služby priamo. Napr. sociálne bývanie, zdravotnícka služba, služby alebo základné vzdelávanie sú takéto príklady. Kupovanie služieb znamená, že štát uznáva zodpovednosť a právo zabezpečenia, ale služby sú zabezpečené cez iného poskytovateľa.
- d) Vláda **podporuje**, napr. v podobe finančných grantov, konanie určitým spôsobom, (napr. podpora na udržanie zamestnania), na kompenzovanie zvýšených nárokov (chránené dielne) a na pohnútky konať určitým smerom. Daň tu môže pôsobiť opačne, negatívne, aby odradila ľudí napr. od fajčenia.
- e) Vláda **môže ľudí presviedčať** pomocou školenia, vzdelávania, ale i propagandou o spoločensky užitočnom správaní.
- f) Vlády spravidla **plánujú a programujú** v európskom priestore, často za aktívnej participácie občanov.
- g) Vlády môžu aj priamo **vyrábať a poskytovať** svoje služby v poistení, bankovníctve aj v komerčnej výrobe. Neexistuje pravidlo, ktoré prikazuje že vládne aktivity majú byť založené na daniach alebo zisku.

Ideológia a sociálna ochrana

Politické názory na sociálnu ochranu môžeme veľmi stručne zhrnúť na ľavicový a pravicový náhľad.

Obrazok: Politické postoje k sociálnej ochrane

Ľavica je:	Za sociálnu ochranu	Za verejné poskytovanie	Kolektivistická	Za inštitucionalizáciu
Pravica je:	Proti sociálnej ochrane	Proti verejnému poskytovaniu	Individualistická	Za rezidualitu

Postoje, ktoré majú ľudia nie sú jednoznačné. Podobne aj smery a postoje sa menia v politických stranách. Stredol'avé strany sa môžu javiť už ako na pravo a stredopravé sa môžu posunúť vývojom doľava. Môžu byť individualistickí ľavičiarci a kolektivistickí pravičiarci. Ľavičiarci zvyknú podporovať sociálne zabezpečenie (ktoré umožňuje ľuďom kupovať potraviny na súkromnom trhu), skôr ako by dostávali polievku a jedlo vo vývarovniach (ktoré sú verejne prevádzkované). Mnohí pravičiarci akceptujú zásady inštitucionálnej starostlivosti, a mnohí ľavičiarci nemajú radi sociálne opatrenia.

Môžeme stručne uviesť základné ideologické hodnotenia a prístupy k sociálnemu zabezpečeniu:

- a) Marxizmus.
- b) Konzervativizmus.
- c) Liberálny individualizmus.
- d) Socializmus.
- e) Sociálna demokracia.
- f) Fašizmus.

Marxizmus

Marxisti nazerajú na spoločnosť očami konfliktu medzi ekonomickými triedami. Dominantná trieda (buržoázia, trieda kapitalistov) vlastní a kontroluje výrobné prostriedky, pracujúca trieda (proletariát) je nimi zneužívaná. Analýzy marxistov sa v sociálnej oblasti sústreďujú predovšetkým na možnosť využívať moc. Štát môže byť videný ako nástroj vládnucej triedy, alebo ako

komplexný systém, ktorý odráža rozpory spoločnosti. Často sa zdôrazňuje, že sociálne zabezpečenie vzniklo za pomoci sily odporu pracujúcej triedy proti jej vykorisťovaniu (exploatovaniu).

Marxizmus nepredstavuje jednotnú doktrínu, obsahuje množstvo názorov opretých o kritiku kapitalistickej spoločnosti. Neomarxisti argumentujú, že štát má predovšetkým dve funkcie. Po prvé ide o zlepšenie podmienok pre akumulovanie kapitálu, aby sa hromadil zisk. A po druhé je to z dôvodu legitimity kapitalistického systému zavádzaním opatrení (ako je politika sociálnej ochrany, dôchodkov, zdravotnej starostlivosti), ktoré pomáhajú akceptovať daný systém. Požiadavky akumulácie a legitimity môžu byť v protiklade, náklady na legitimitu môžu viesť ku kríze tejto legitimity.

Hlavné námietky voči marxistickým analýzám sú opreté na to, že definovanie kapitalizmu ním je nepravdivé, pretože moc v spoločnosti je rozdelená a nie je založená na vlastníctve a že štáty, ktoré podporujú sociálnu ochranu a sociálny model štátu na podporu svojich občanov nemajú zámer predstierať svoju existenciu vyššou legitimitou, oni sú vskutku viacej legitímne.

Socializmus

Socializmus je často zavádzajúco vysvetlený v mnohých brožúrach a informačných zdrojoch. V bývalých komunistických krajinách sa stále stotožňuje s komunizmom pre ich reálno-socialistické skúsenosti. Nemáme jednotný výklad, alebo dominantný prístup, ale veľa popri sebe existujúcich vysvetlení. Niektoré hlavné názory môžeme nájsť vo viacerých mutáciách ako chápu socializmus:

- a) hnutie za zlepšenie spoločnosti za pomoci spoločnej akcie (fabiánska spoločnosť)
- b) rad metód a prístupov spojených s kolektívnym postupom, ako sú družstvá, svojpomoc, plánovanie a poskytovanie sociálnych služieb (napr. družstevné hnutie);

- c) množstvo argumentov pre sociálnu a ekonomickú organizáciu založenú na vlastníctve a kontrolu spoločnosťou (napr. syndikalizmus, cechový socializmus)
- d) ideálny model spoločnosti založený na spolupráci a rovnosti (napr. owenizmus);
- e) kritika priemyselnej spoločnosti; ktorá je proti egoistickému individualizmu (napr. kresťanský socializmus,
- f) súbor hodnôt, skôr než osobitný názor na to ako spoločnosť funguje (napr. postoje Európskej socialistickej strany v Európskej únii).

Dôvod prečo je socializmus tak často nepresne interpretovaný, je z dôvodu vplyvu marxizmu. Marxisti tvrdili, že socializmus je iba iný názov pre marxizmus. Pravicoví kritici zasa chcú socializmus oznámkovať tak, že socializmus je vlastne iné meno pre komunizmus, kde štát riadi všetko. Marxizmus bol najznámejšou formou socializmu na počiatku dvadsiatych rokoch na počiatku 20. storočia. Socializmus ale nie je rovný marxizmu. Historicky dané je socializmus výrazne spojený s hnutiami pracujúcich a mnohé socialisticke otázky v Európe sú spojené s pracovnými vzťahmi. Marxistické hodnotenia nie sú relevantné pre hlavné smery európskeho socializmu, ktoré vyšli z rozmanitých cirkevných, zamestnaneckých a komunálnych skupín. Najväčšie socialisticke skupiny v Európskej únii stotožňujú svoje poslanie skôr hodnotami a zásadami, než ideálnymi modelmi spoločnosti.

Hlavné socialisticke hodnoty sú kolektivismus, pozdvihnutie a egalitarizmus podobne ako bola cenená sloboda, rovnosť a bratstvo počas francúzskej revolúcie. Niektorí socialisti pripájajú aj otázky práv a demokracie.

- a) Socializmus je kolektivistický: ľudia musia byť chápaní v sociálnom kontexte a nie iba ako jednotlivci. Socializmus je často v Európe definovaný výrazom solidarita, ktorý znamená nielen stáť bok po boku, ale aj tvorbu systémov vzájomnej pomoci.

- b) Socializmus žiada pre ľudí možnosť konať spoločne, zásada spojená so slobodou a oprávnením. Táto zásada bola rozhodujúca pre etapu cechového socializmu a odborové hnutia (sloboda združovania).
- c) Socializmus je rovnostársky, v tomto zmysle socialisti chcú znížiť alebo odstrániť znevýhodnenia, ktoré vynikajú v spoločnosti. Fabiánske reformné hnutie sa pokúšalo dosiahnuť väčšiu rovnosť pomocou výdavkov na sociálne služby.

Sociálna demokracia

Rozdiel medzi sociálnymi demokratmi a socialistami je nejasný, pretože ideály sú podobné v niektorých aspektoch a v iných nie, ale sú tu dva významné rozdiely. Po prvé mnohí sociálni demokrati sú skôr individualistami než kolektívne orientovaní, dokonca aj keď akceptujú argumenty pre vzájomnú pomoc, alebo zníženie nerovností, domnievajú sa, že dôležité je podporovať slobodu jednotlivca v jeho individuálnych právach (podobne ako u liberálov) a často sú za redukcii úlohy štátu. Po druhé mnohí sociálni demokrati nemajú záujem odstrániť nerovnosť, ale iba znížiť jej dopady pomocou sociálnych opatrení, ktoré ochránia ľudí od najhorších dôsledkov trhovej spoločnosti. Iní sociálni demokrati podporujú rovnosť príležitostí, čo však spôsobuje že rovnosť je nerovná (pozri potrebu pozitívnej diskriminácie).

Konzervativizmus a kresťanská demokracia

Konzervatívci veria vo význam sociálneho poriadku. To sa odráža v rešpekte ku tradíciám, v dôraze na význam náboženstva. Zdôrazňujú dôležitosť nerovností, ako sú napr. nerovnosti v sociálnych triedach a kastách, pre štruktúrované sociálne vzťahy. Sociálna ochrana je až druhotná otázka. Sociálna ochrana ich zaujíma iba v prípade, že má vplyv na zachovanie verejného poriadku. Napr. ako prevencia pred sociálnymi nepokojmi. Podobne aj Otto von Bismarck vykonal svoje reformy len z tejto príčiny.

V sociálnej ochrane presadzujú konzervatívci tradičné hodnoty práce, rodiny a národa.

Kresťansko-demokratické myslenie je blízke konzervativizmu. Má však svoje osobitné črty. Podobne ako konzervatívci dávajú vysoký dôraz na zachovanie rádu, ale tento rád musí byť dosiahnutý nie pomocou štátu, ale morálnymi zásadami. Tieto morálne zásady v Európe reflektujú vplyv katolíckej cirkvi. Katolícke sociálne učenie zdôrazňovalo limity pôsobenia štátu a zodpovednosť ľudí v rodinách, v komunitách jeden za druhého. Teda aj kresťanskí demokrati podporujú obmedzenie právomoci štátu a akceptujú morálne zásady spoluzodpovednosti za sociálnu ochranu.

Liberálny individualizmus

Liberalizmus vychádza z premisy (predstavy), že všetci sme individuálni jednotlivci a že jednotlivci majú svoje práva. Z politického pohľadu bol individualizmus dôležitý pri chránení ľudí pred zneužívaním v dôzraze na ochranu ich práv pred mocou. Individualizmus od 19. storočia sa usiluje brániť majetkové práva.

Centrálnou hodnotou pre liberalizmus je sloboda. Všetky slobody nie sú rovnocenne hodnotné, hlavné hodnoty pre liberálov sú predovšetkým sloboda združovania, sloboda vyjadrovania a sloboda náboženská.

Liberáli neveria štátu a argumentujú, že spoločnosť sa dokáže regulovať ak sa odstráni intervencie od štátu. Friedrich August von Hayek argumentoval, že všetky štátne aktivity, bez ohľadu na deklarovany úmysel, znižujú slobodu jednotlivca. Podľa neho sloboda je príliš komplikovaná aby mohla byť takto riadená a slobodný trh, ktorý je len sumárom aktivít množstva jednotlivcov, predstavuje najlepšiu ochranu práv individuálnych jednotlivcov.

Libertariáni predstavujú extrémnu odnož liberalizmus. Idú ešte ďalej než A. von Hayek. Otvorene sa hlásia proti sociálnemu štátu, altruizmu a solidarite, čo všetko vraj škodí spoločnosti. Podporujú súkromné usporiadanie a individuálnu zodpovednosť v sociálnej ochrane, zdravotníctve bezpečnosti, v školstve apod. Akákoľvek sociálna politika ničí podľa libertariánov ľudskú iniciatívu. Majú

silnú podporu najbohatšej časti obyvateľstva (čo do počtu malá menšina) a reprezentujú jej záujmy.

Fašizmus

Fašizmus je často prezentovaný v odbornej literatúre ako pseudoideológia, bez vnútorného systému. Bolo to z dôvodu pokúsiť sa zbaviť akejkolvek reminiscencie na fašistické myslenie v povojnových rokoch. Fašistická ideológia je postavená na autoritatívnom kolektivismu. Nech to znie neuveriteľné ale stalinský komunizmus (skôr teror) mu bol veľmi blízky a mali veľa spoločného. Jeho ideológia nachádza svojich obdivovateľov i v súčasnosti a niektoré politické subjekty sa mu populisticky podriaďujú. Jednotlivec nič neznamená, kolektív (štát, národ, rasa, my) je všetko. V tom je blízky fašizmus s rozmanitými nacionalistickými skupinami. Fašizmus bol charakterizovaný rozsiahlym sociálnym programom výrazne paternalistického zamerania. Boli známe spoločné dovolenky, pomoc rodinám z vyššej rasy a podobne. V nacistickom Nemecku túžba po presadení rasovej nadvlády zahrňovala rozsiahlu štátnu intervenciu v spoločnosti, v ekonomike, s dôrazom na socializáciu (cez školu, cez mládežnícke hnutia) a politiku eugeniky.

Eugenické ideológie boli už pred fašizmom (napr. aj v USA). Nacistické Nemecko realizovalo predstavy amerických eugenikov. I keď to bolo po vojne označené ako vraždy spojené s holokaustom, tieto myšlienky sa objavili i v súčasnosti. Eugenika vznikla na podklade presvedčenia v 19. storočí, že sociálne charakteristiky ako je chudoba, kriminalita alebo sexualita sú vrodené a preto je nevyhnutné zaviesť reguláciu a riadený „chov“ ľudí. V sociálnych vedách sa však nenašli dôkazy pre opodstatnenie týchto tvrdení.

Fašizmus sa vyskytoval a vyskytuje vo svojich variáciách v mnohých častiach sveta. Často vychádza z extrémneho nacionalizmu a umelo vytvorenej nenávisť. Srbsko – chorvátsky konflikt sem môžeme zaradiť. Nenávisť väčšinových mulatov v Dominikánskej republike voči prevažne čiernym Haitanom mal/má rasový podtón, konflikt v Darfúre, Blízky východ, genocída

voči vlastnému národu v mene utopického komunizmu (Kambodža), boj s komunizmom, boj za národné oslobodenie, boj za pravú vieru, boj proti nepravej viere, intolerancia a stovky iných dôvodov majú zväčša veľmi blízko k totalitnému fašizmu. A nachádzame o tom žiaľ ďalšie príklady v dennej tlači i dnes.

Ani vyspelá, demokratická, kresťanská Európa bez hladu nie je bez hany. Súčasná extrémna pravica v Európe je rasovo a nacionalisticky založená a už nie je až tak kolektivistická, i keď podriadenie „vodcovi“ tu hrá významnú rolu. Časté sú heslá Čechy Čechom, alebo za biele Slovensko.

Ekonomika sociálneho štátu

Dôležité je odpovedať si na otázku vzťahu sociálnej politiky a ekonomiky. Sociálna politika z veľkej časti je ovplyvnená ekonomickou politikou. Ekonomická politika determinuje množstvo prostriedkov, ktoré si vláda môže dovoliť použiť. Európska únia v súčasnosti však kladie dôraz na harmóniu oboch a uznáva význam sociálneho rozvoja ako podmienky a predpoklad hospodárskeho rastu. Na verejnú spotrebu a výdavky s ňou spojené môžeme nahliadať dvoma spôsobmi – monetaristicky a keynesiánsky.

- a) **Monetarizmus** je ekonomická teória zdôrazňujúca význam peňazí a odmietajúca zásahy štátu je založený na pohľade na ekonomiku ako na samostabilizujúcu. V ťažkých časoch stačí obmedziť výdavky a zvýšené úspory povedú neskôr k rastu. Pokiaľ vláda nedostane rozpočet do vyrovnanej polohy, bude rásť inflácia (peniaze stratia svoju hodnotu) a následne bude menej prostriedkov pre súkromný sektor na to aby mohol expandovať a riešiť krízu.
- b) **Keynesianizmus** nahliada na štátne intervencie v ekonomike ako nutné pre jej stabilitu. Verejné výdavky sú významným regulátorom, pretože stimulujú ekonomiku v čase úpadku a vytvárajú potrebnú spotrebu. Počas veľkej krízy v tridsiatych rokoch nastúpil po liberalizme keynesianizmus. John Maynard Keynes vtedy tvrdil, áno trh sa sám navráti do normálu, ale bez

zásahu, my tu už nebudeme, nedožijeme sa toho, preto je potrebná aktívna štátna politika.

Nedávno boli obidva prístupy nahradené novou finančnou doktrínou. Tento nový prístup kombinuje vládne regulovanie s trhovou orientáciou, s adresne definovanými výdavkami a s vyrovnaným rozpočtom, čo nemusí zastaviť prehlbovanie rozdielov a výpadok mnohých obyvateľov z okruhu ľudí s primeraným životným štandardom a dôstojným životom.

Sociálny štát a hospodárska účinnosť

Existuje rozdielnosť v pohľadoch na význam a vplyv sociálnej politiky na ekonomiku. Jeden názor nazerá na sociálnu politiku ako pomocnú (obslužnú), doplnkovú pre ekonomický rozvoj, pretože pomáha pracovnej sile, poskytuje služby a poskytuje zázemie pre pokojný rozvoj. Tento názor prevažoval v Nemecku. Keynesiánski ekonómovia pokladajú výdavky na sociálnu ochranu za užitočný ekonomický regulátor, ktorý pomáha dosiahnuť vyrovnanosť ekonomiky v období recesie. Je zvláštne, že neoliberalí aj marxisti nazerajú na štátnu sociálnu ochranu ako na hlavné bremeno pre fungovanie ekonomiky. Verejné výdavky podľa nich brzdia ekonomický rast.

Vzťah sociálnej politiky a hospodárskej politiky bol na Slovensku zaťažovaný vnímaním z dôb minulého režimu, v ktorom bola priorita hospodárskej politiky ako základ rozvoja. Sociálne práva a hospodárske práva boli, aj napriek proklamovanej preferencii deštruované. Sociálna politika nemôže byť chápaná ako príviesok alebo subsystém ekonomickej politiky. V minulosti sa ako podsystém hospodárskej socialistickej politiky presadzovala štátna sociálna politika v reziduálnej podobe („ako budeme dnes pracovať, tak budeme zajtra žiť“, „rozdeliť možno len to, čo sa vyprodukuje“ atď.).

Európska únia podporuje vo svojom programe 2020 vyrovnaný inkluzívny rozvoj a model postavený na rovnovážnom sociálnom a hospodárskom rozvoji. Vzájomný vzťah ekonomiky a sociálnej

politiky je komplikovaný. Spravidla rozvinutejšie krajiny investujú viac a väčší podiel z HDP do sociálneho rozvoja ako chudobnejšie.

Kríza sociálneho štátu

Termín kríza je často používaný ako prívržencami ľavice, tak i pravice. Podľa pravičiarov sociálna ochrana nie je nutná a je ekonomiku poškodzujúca. Pre marxistov je sociálna ochrana často chápaná ako neudržateľná. Ani jedna z pozícií nie je plne podložená faktami.

Ako dva hlavné významy pre krízu môžeme uviesť:

- a) Kríza je bod zlomu, bod zmeny, je to čas keď trvalo trvajúce problémy sa stávajú výrazne evidentné (napr. trvalý pokles výberu daní a postupne rastúca strata zdrojov pre sociálny štát).
- b) Kríza môže mať externý pôvod z dôvodu napr. vojny, medzinárodná kríza (ropná kríza) a pod.

Kríza predstavuje príležitosť pre zmenu a nápravu. Kríza môže byť náhla alebo postupne narastajúca. Hlavný dôvod zhoršujúceho postavenia sociálneho štátu je všeobecný pokles výberu daní, znižovanie príjmu štátu a neriešené problémy podružných problémov, ktoré sú riešiteľné ako je napr. zmenená štruktúra spoločnosti z dôvodu straty práce, zmeny vekovej skladby a pod.

Sociálny štát funguje na základe redistribúcie. Aby mohol redistribuovať, musí najprv vybrať prostriedky pomocou daní, odvodov a inak. Pokiaľ prestáva dostávať dostatok peňazí do rozpočtu, tak má problémy ako udržať danú sociálnu úroveň a ako zachovať štandardy sociálneho štátu. Jestvuje mýtus o neprimerane vysokej dani a odvodoch na Slovensku. V roku 2011 bol výber daní (spolu s odvodmi do sociálneho systému) v EÚ27 okolo 40,1 % a predstavoval 91 % všetkých vládnych príjmov. Eurozóna (krajiny používajúce €) mala úroveň až 40,8 %. Najvyššie daňové zaťaženie v EÚ malo Dánsko (48,6 %), Belgicko (46,7 %) a Francúzsko (45,9 %). Najnižší výber mali krajiny nedávno vstúpia

do Európskej únie a to menej ako polovicu priemeru Únie. Slovensko bola na piatom mieste zdola (28,8 %). Čiže Slovensko má nízke daňové zaťaženie a žiaľ nízke ohodnotenie pracovnej sily. Z nízkej mzdy, ktorá sotva umožní základné prežitie, ťažko odvádzať akékoľvek percento na sociálne odvody a dane.

Navyše kríza sociálneho štátu sa musí vytvoriť ak sa slovenský sociálny štát rozhodne vyberať z roka na rok menej. Pôvodná európska 15 členských krajín si zachováva vyrovnaný podiel výberu daní voči ekonomike na úrovni približne 40 %. Česká republika si celé obdobie udržiava úroveň okolo 34 %. Slovensko naopak od roku 1999 si znížilo svoj podiel výberu daní o 7 %. V roku 1999 to bolo 35,4 % a v roku 2010 to bolo už iba 28,3 %. Je pochopiteľné, že táto fiškálna politika má dopad na tvorbu štátneho rozpočtu. Slovensko dlhodobo vydeľuje na sociálnu politiku, zdravotníctvo a školstvo nižšie percento ako je v Európe obvyklé. Pri nízkej tvorbe štátneho rozpočtu a pri podhodnotení významu sociálnej oblasti nemožno udržiavať sociálny štát a vzniká jeho kríza. (Wahrig, 2012)

Výdavky na sociálne zabezpečenie v porovnaní s vývojom HDP na Slovensku klesajú. Európska únia má približne vyrovnaný podiel v rokoch 2001 až 2008 to je asi 26 % z HDP. Slovensko naopak zaznamenáva pokles z 19 % na 16 % z HDP v roku 2008. Česká republika si opäť ponecháva v sledovanom období v podstate rovnaký podiel okolo 19%. Je prirodzené ak štát nemá príjem, tak nedá na výdavky, ak sa nechce zadlžiť. Jedna z príčin negatívnych dopadov na Slovensku realizovanej sociálnej politiky je v jej finančnom ochudobňovaní. Slovensko je jedna z mála krajín, kde životná úroveň nezodpovedá jej ekonomickej sile ako sme už uviedli v predošlom.

Krízu v slovenskom štáte je možné riešiť lepšou redistribúciou národného bohatstva, aby sa zlepšila kúpna sila obyvateľstva. Mzdy na hranici sociálnej pomoci poškodzujú záujmy spoločnosti. Zvýšenie miezd na úroveň ekonomickej sily štátu by umožnili vyššie dane a odvody bez ohrozenia životnej podstaty ľudí. Lepšie hospodárenie, zníženie korupcie a odstránenie stotožnenia záujmu štátnej administratívy so záujmami oligarchie by prinieslo všeobecné úspory. Nie je dôveryhodné že nie sú na najzákladnejšie funkcie štátu

peniaze. Obdobne konajú aj miestne zastupiteľstvá. Štát potrebuje viac investovať do sociálnej oblasti a obmedziť niektoré prežité výdavky. Po vstupe do EÚ napr. stratili opodstatnenosť zastupiteľské úrady Slovenskej republiky. So stratou suverenity nemôžu mať viac práce. Štát potrebuje opravu svojej zastupiteľskej formy demokracie, ktorá nezastupuje voličov ale finančné skupiny. Výskumy dokázali vyššiu spokojnosť občanov so životom v štátoch, kde je vyššia miera priamej demokracie a vyššia dôvera v štát.

Ďalšia literatúra:

- BLAHA, L.: *Späť k Marxovi? (sociálny štát, ekonomická demokracia a teória spravodlivosti)*, Bratislava, 526 s., ISBN 978-80224-1077-9
- KREBS, V. a kol. : *Sociální politika*. Praha, 2007 504 s., ISBN-978-80-7357-276-1
- SPICKER, P.: *An Introduction to Social Policy*, Aberdeen, The Robert Gordon University, 2010
- State and New Social Responsibilities in a Globalising World*, Trends in Social Cohesion No. 6, Council of Europe, Štrasburg, jún, 2003, ISBN 92-871-5168-7
- TOMEŠ, I.: *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3

14 SOCIÁLNA EURÓPA

Podstata a štruktúra EÚ

Európska únia vznikla pôvodne čisto ako hospodársky celok neskôr pod názvom Európske hospodárske spoločenstvo. Pôvodne neuvažovala o sociálnej dimenzii. Uviedli sme slová nemeckého ministra práce, ktorý to najlepšie charakterizoval („*Chceli sme pracovníkov a prišli ľudia*“). V sociálnej sfére Európska únia vychádza z prameňov sociálneho práva Rady Európy (Európska sociálna charta, 1961) a z vlastnej Charty základných práv Európskej únie (2000). V ľudsko-právnej oblasti Európska únia prebrala dosiahnuté výsledky Rady Európy a ďalej ich aj sama rozvíja.

Základnými právnymi dokumentom je Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva z 1. decembra 2009. Lisabonská zmluva bola úspešne presadená namiesto pôvodného projektu Ústava pre Európe. Lisabonská zmluva v podstatnej miere zachoval pôvodný návrh ústavy.

Európska únia je tvorená množstvom inštitúcií:

- a) **Európsky parlament**, jeho členovia teoreticky predstavujú jednotlivé politické zoskupenie a nie svoje volebné obvody (krajiny). Nemá rovnocenné postavenie národných zákonodarných zborov. Sídлом je Štrasburg.
- b) **Európska rada**, neformálne nazývaná aj Summit EÚ, je vrcholným orgánom zložený z výkonných predstaviteľov členských krajín.
- c) **Rada ministrov** je zhromaždením rezortných ministrov. V sociálnej oblasti pôsobí ako variant Rady (ministrov) Rada pre zamestnanosť, sociálne veci, zdravie a ochranu spotrebiteľa (EPSCO). Zasadá v Bruseli, Luxemburgu a v predsedajúcej krajine.
- d) **Európska komisia** (EK) je najvyšší výkonný orgán Európskej únie (EÚ), ktorý má v mnohých otázkach rozhodovaciu

právomoc. Navrhuje legislatívu EÚ, kontroluje dodržiavanie tejto legislatívy v členských krajinách EÚ a zastupuje EÚ voči členským štátom aj navonok. Z prevažnej časti spravuje rozpočet EÚ Európska komisia je s množstvom ďalších jej podriadených subjektov (napr. Generálne riaditeľstvo pre zamestnanosť, sociálne veci a inklúziu).

- e) **Súdny dvor Európskej únie** poskytuje výklad právnych predpisov EÚ, aby sa zabezpečilo ich rovnaké uplatňovanie vo všetkých členských štátoch EÚ. Takisto rozhoduje právne spory medzi vládami členských štátov a inštitúciami EÚ. Aj jednotlivci, spoločnosti alebo organizácie sa môžu obrátiť na súd so žalobou, keď majú pocit, že inštitúcia EÚ porušila ich práva.
- f) **Európska centrálna banka** zodpovedá za riadenie eura – spoločnej meny EÚ – a zabezpečovanie cenovej stability v EÚ. Sídli v nemeckom Frankfurtu. ECB je zodpovedná aj za vytváranie a implementáciu hospodárskej a menovej politiky EÚ.
- g) **Európsky dvor audítorov** (v niektorých oficiálnych textoch prekladané ako Európsky účtovný dvor) sídli v Luxemburgu. Úlohou Dvora audítorov je kontrolovať, či finančné prostriedky EÚ, ktoré pochádzajú od daňových poplatníkov, sú riadne vyberané a vynakladané zákonným a hospodárnym spôsobom na určený účel. Má právo kontrolovať akúkoľvek osobu alebo organizáciu, ktorá nakladá s finančnými prostriedkami EÚ.
- h) **Európsky hospodársky a sociálny výbor** je poradným orgánom EÚ reprezentujúcim zamestnávateľov, odborové zväzy, poľnohospodárov, spotrebiteľov a ďalšie záujmové skupiny, ktoré kolektívne tvoria organizovanú občiansku spoločnosť.
- i) **Výbor regiónov** je poradný orgán EÚ zložený zo zástupcov európskych orgánov na regionálnej a miestnej úrovni. S Výborom regiónov je potrebné poradiť sa pred prijatím rozhodnutí EÚ o takých záležitostiach, ako sú regionálna politika, životné prostredie, vzdelávanie a doprava - z ktorých sa všetky týkajú miestnej a regionálnej samosprávy.

Od roku 2000 sa v rámci Európskej únie realizuje tzv. **otvorená metóda koordinácie**, ktorá ako dobrovoľný systém určuje spoločné plány a ciele Európskej únie, obsahuje spoločné indikátory na porovnanie praxe, prenos stratégií do národných alebo regionálnych politík a vyhodnocovanie na základe monitoringu a analýz. Po určení predmetu je vecou členského štátu dôjsť k spoločne vymedzenému cieľu. V minulosti sa realizovali otvorené koordinačné metódy v Európskej stratégii zamestnanosti, v oblasti sociálnej ochrany prostredníctvom Výboru pre sociálnu ochranu (boj proti chudobe, sociálnemu vylúčeniu, dôchodkové systémy a migrácia).

Reformy Európskej únie sa v tejto dekáde realizujú prostredníctvom „Stratégie pre zamestnanosť a rast Európa 2020“. Európa 2020 je stratégiou EÚ na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu. Z hľadiska aktuálnej sociálnej politiky je Stratégia Európa 2020 najaktuálnejším sociálnym a politickým dokumentom v súčasnosti. Táto stratégia nahradila predošlú tzv. Lisabonskú stratégiu (2000 - 2010). Stratégia Európa 2020 obsahuje niekoľko desiatok opakovaní slova hospodársky rast, ale ani jedenkrát sa tam nevyskytuje trvalo udržateľný dôstojný život. Pozitívom je výskyt hesla inklúzia. Inkluzívny rast znamená podľa stratégie podporovanie hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí sociálnu a územnú súdržnosť. Vo zvyšovaní zamestnanosti vidí **východisko pre kohéziu**.

Rozširovanie EÚ

Európa od svojich členov požaduje aby boli modernými a dobre fungujúce demokraciami. Všetci občania EÚ majú prospech z toho keď majú stabilných členov s fungujúcou trhovou ekonomikou. Rozširovanie EÚ je starostlivo riadený proces, ktorý pomáha transformovať dotknuté krajiny, rozširuje mier, stabilitu, prosperitu, demokraciu, ľudské práva a vymáhateľnosť práva v Európe.

Podľa Zmluvy o EÚ, každá európska krajina, môže sa stať členom, ak rešpektuje zásady slobody, demokracie, rešpektuje ľudské práva a základné slobody a fungujúci právny systém. Prijatie

však môže byť uskutočnené, iba ak krajina splnila prístupové kritéria známe ako Kodanské kritéria z roku 1993:

- a) **Politické:** stabilné inštitúcie garantujúce demokraciu, fungujúci právny systém, ľudské práva a ochrany menšín.
- b) **Ekonomické:** trhové hospodárstvo, schopné fungovať a súťažiť na trhu EÚ.
- c) **Kapacitné:** mať predpoklady pre plnenie povinností členstva, vrátane napĺňania cieľov politickej, hospodárskej a monetárnej EÚ.

Nie sú tu explicitne uvedené žiadne sociálne podmienky. Kodanské kritéria boli rozšírené v Madride v roku 1995:

- a) **Prijatie *acquis communautaire*** a jej efektívna implementácia pomocou vhodnej administratívnej a právnej štruktúry.
- b) **EÚ musí byť pripravená** prijať nových členov a tak si vyhradzuje právo rozhodovať, kedy je pripravená ich prijať.

Pôsobenie Slovenska v sociálnej oblasti EÚ

EÚ sa zaoberá predovšetkým aspektmi pracovného práva, ako sú ochrana zamestnancov, ich práva a podmienky vyplývajúce z pracovnej zmluvy, organizácia pracovného času, bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci. Ustanovuje rovnosť zaobchádzania s mužmi a ženami, zákaz diskriminácie na základe pohlavia, rasy alebo etnického pôvodu, náboženstva, veku alebo sexuálnej orientácie. Okrem toho koordinuje politiku zamestnanosti, Európskeho sociálneho fondu, sociálnej ochrany a podporuje funkciu sociálneho dialógu. Súčasťou je i problematika verejného zdravia. Na vnútroštátnej úrovni koordináciu problematiky z prevažnej miery zabezpečuje MPSVR SR.

Na úrovni EÚ problematika zamestnanosti a sociálnej politiky je prerokovaná v pracovnej skupine Rady pre sociálne otázky a na Rade EPSCO (zamestnanosť, sociálna politika, zdravie a spotrebiteľské záležitosti) – v SR gestorom je MPSVR SR. Slovensko je na EÚ

úrovni zastúpené najmä vo Výbore pre zamestnanosť (EMCO), Výbore pre sociálnu ochranu (SPC), ktoré sú zriadené na základe Zmluvy o ES a príslušným rozhodnutím.

Slovensko je zastúpené v Poradnom výbore pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, v Poradnom výbore pre rovnaké príležitosti pre mužov a ženy, v programových výboroch 4 programov Spoločenstva (zriadené na boj proti sociálnemu vylúčeniu, na boj proti diskriminácii, programu pre rodovú rovnosť, podporu zamestnanosti), vo Výbore Európskeho sociálneho fondu a v ďalších výboroch a pracovných skupinách vytvorených EK ako i v správnych radách Európskej nadácie pre zlepšovanie životných a pracovných podmienok (v Dublini) a Európskej agentúry pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci (v Bilbao).

Pri hodnotení dopadu členstva v EÚ na Slovensko je potrebné akceptovať, že EÚ má svoje pozitíva, ale aj negatíva, výhody aj nevýhody, je nutné to poznať a využiť. Obyvateľstvo ani exekutíva doposiaľ plne nepozná a nevyužíva možnosti, ktoré poskytuje členstvo v EÚ. Sociálna dimenzia nie je stále určujúcou a oblasť sociálneho zabezpečenia nepodlieha zatiaľ harmonizácii. Je potrebné pochopiť, že európska integrácia sa začala na bezpečnostný a hospodársky podnet. Neznalosť a neexistencia zákona, systémov, nedáva šancu na výnimku. Česká republika odmietala európsku smernicu o zamestnaneckých dôchodkových systémoch („*smernica IORP*“), pretože takéto dôchodkové zabezpečenie, jej systém nemá takýto systém v zákone.). Nepochodila. Všetky európske zákony sú uplatniteľné v každom členskom štáte. Okrem aproximácie európskeho práva je nutné budovanie ľudského potenciálu („*Capacity Building*“) na jeho uplatňovanie a aj navrhovanie a novelizovanie. Slovensko bude predsedajúcou krajinou EÚ v roku 2016. Je to ešte ďaleko, ale aj možno blízko. Slovensko bude navrhovať program pre Európsku úniu a Slováci budú riadiť a pripravovať stovky podujatí a na to treba mať pripravenú personálnu kapacitu.

Sociálna dimenzia a aktuálne problémy EÚ

Európska únia hľadá nové paradigmy na naplnenie svojich ambiciózných cieľov. Lisabonskú stratégiu z rokov 2000 – 2010 sa nepodarilo splniť. V celosvetovej súťaži sú to otázky či zostane Európa významným hráčom. Jednotlivé ideologické smery jej ponúkajú svoje spôsoby riešenia. Európa má výzvy, problémy a krízy. Nie je ním však starnutie populácie.

Otvorenou otázkou je či sa podarí udržať európsky sociálny model ako hlavný prínos Európy. Sú názory, že je brzda, sú názory, že prináša dynamiku a rozvoj. Bude sa naďalej posilňovať sociálna dimenzia, alebo iba hospodársky rast? Je možný trvalo udržateľný rast, rozvoj a dôstojný život spoločne?

Bude Európa voľný zväzok štátov, alebo federáciou? Na to nadväzuje otázka jednotnej meny, možnosť jednotnej fiškálnej politiky a zrejme aj zjednocovanie európskej sociálnej politiky.

Aká bude pozícia Európy vo vzťahu k rozvojovému svetu? Aký bude vzťah k tretím krajinám?

Je stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu Európa 2020 tou správnou odpoveďou? Prvé signály naznačujú, že sa zatiaľ neplnia jej ciele.

Aktuálna sociálna politika Európskej únie rieši v súčasnosti tieto hlavné témy:

- a) **Podpora inklúzie a znižovanie chudoby** (*Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu – Stratégia Európa 2020*).
- b) **Starobné dôchodky** (*Program pre primerané, trvalo udržateľné a bezpečné európske dôchodkové systémy (2012, tzv. „Biela kniha,,)*).
- c) **Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb** (*Dobrovoľný*).
- d) **Sociálne dopady krízy** (*Trendy, dôsledky, zmeny, reformy*).

Podpora inklúzie a znižovanie chudoby

Základom stratégie na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu Európa 2020 sú tri vzájomne sa dopĺňajúce priority (rasty):

- a) **Inteligentný rast:** vytvorenie hospodárstva založeného na znalostiach a inovácii.
- b) **Udržateľný rast:** podporovanie ekologickejšieho a konkurencieschopnejšieho hospodárstva, ktoré efektívnejšie využíva zdroje.
- c) **Inkluzívny rast:** podporovanie hospodárstva s vysokou mierou zamestnanosti, ktoré zabezpečí sociálnu a územnú súdržnosť (*inklúzia, solidarita, kohézia*).

EÚ si stanovila aký pokrok chce dosiahnuť do roku 2020. Na tento účel si zvolila spoločné hlavné ciele. Keďže sociálna politika nepodlieha harmonizácii a národné štáty majú stále výraznú mieru ingerencie, mohli si tieto uplatniť inú úroveň cieľov. Slovensko v súlade s už skôr uvedeným si logicky vybralo nižšiu hladinu cieľov:

- a) **Práca:** Miera zamestnanosti obyvateľov vo veku 20-64 rokov by mala dosiahnuť 75 %. **Slovensko 71-73 %.**
- b) **Veda:** Úroveň investícií do výskumu a vývoja by mala dosiahnuť 3 % HDP EÚ. **Slovensko 0,9-1,1 %.**
- c) **Životné prostredie:** Je potrebné dosiahnuť ciele „20/20/20“ v oblasti klímy/energie (vrátane zvýšenia záväzku, pokiaľ ide o zníženie emisií na 30 %, ak budú vhodné podmienky). **Slovensko 13/14/11.**
- d) **Vzdelanie:** Podiel ľudí, ktorí predčasne ukončia školskú dochádzku, by sa mal znížiť pod 10 % a minimálne 40 % mladých ľudí by malo mať vysokoškolské vzdelanie. **Slovensko 30%.**
- e) **Chudoba:** O 20 miliónov menej ľudí by malo byť ohrozených chudobou. **Slovensko 170 tis.**

Zo stratégie na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu Európa 2020 môžeme uviesť desať hlavných sociálnych úloh pre európske spoločenstvo:

- a) Oslobodiť najmenej 20 miliónov ľudí od chudoby a sociálneho vylúčenia v najbližšej dekáde.
- b) Reformovať systémy sociálnej ochrany.
- c) Aktívne stratégie sociálneho začlenenia (inklúzie) na zabránenie dlhodobej exklúzie.
- d) Zrušiť medzigeneračný prenos chudoby.
- e) Na riešenie chudoby použiť univerzálne aj špecifické prostriedky.
- f) Primerané a trvalo udržateľné dôchodkové systémy.
- g) Zvýšená efektívnosť, udržateľnosť a primeranosť zdravotnej a dlhodobej starostlivosti.
- h) Úspech stratégie EÚ 2020 potrebuje integrovaný prístup.
- i) Vyhodnocovať sociálne dopady.
- j) Zosúladiť otvorenú metódu koordinácie s kontextom stratégie.

Chudoba

Pri hodnotení chudoby v Európe je potrebné poznať že jeden z piatich ľudí v EÚ je ohrozený chudobou alebo sociálnym vylúčením. Až 40 miliónov ľudí žije v ťažkom nedostatku. Hlavy štátov a vlád sa zaviazali v stratégii Európa 2020 dostať aspoň 20 milión ľudí z chudoby a sociálnej exklúzie.

Splnenie tohto si žiada mať dobre stanovené národné ciele a opatrenia na dosiahnutie cieľa, tak aby sa boj s chudobou stal súčasťou celkovej stratégie obnovy. Je potrebné aby všetky subjekty (všetci hlavní hráči) boli zapojení do riešenia.

Systémy sociálnej ochrany

Na riešenie dopadov krízy je potrebný urýchlený návrat k primeranej miere zamestnanosti. Zvýšená úroveň vzdelania k tomu napomôže. Odstránenie nezamestnanosti je fundamentálne pre zníženie chudoby a sociálnej exklúzie.

Potrebná je obnova náležitých verejných financií a reformy systémov sociálnej ochrany, ktoré umožnia aby tieto systémy boli udržateľné a primerané. Členské štáty EÚ by sa mali zamerať na ich efektívnosť a spravodlivosť.

Tieto reformy systémov sociálnej ochrany musia rešpektovať aby najviac postihnutelní (marginalizované skupiny obyvateľstva) boli ochránení od bremena konsolidačných opatrení.

Stratégie aktívnej inklúzie

V spoločnom úsilí členských krajín EÚ sú potrebné stratégie aktívnej inklúzie spojené s podporou príjmu, so zlepšením prístupu k trhu práce, prístupu k zdravotným a sociálnym službám, so zameraním na zabránenie dlhodobého vylúčenia a spojené s nárastom účinnosti sociálnych výdavkov.

Toto spoločné úsilie aktívnej stratégie zlepši prístup na trh práce všetkých, osobitne však žien a mládeže; prepojí sociálnu pomoc s aktivačnými opatreniami, zlepši prístup k relevantným službám; zlepši rozsah pokrytia sociálnych systémov a zlepši primeranosť sociálnej siete tam kde je to potrebné.

V tomto úsilí osobitne treba upozorniť na dôležitosť **zabezpečiť udržateľné financovanie vysoko kvalitných sociálnych služieb.**

„Dedenie“ chudoby

25 miliónov európskych detí žije v riziku chudoby vylúčenia. Chudoba detí sa v období krízy zhoršila. Aj Slovensko zaznamenalo neblahý posun. Aby sa predišlo aj medzigeneračnému odovzdávaniu chudoby, členské štáty potrebujú vykonať uprednostniť zásahy pre zlepšenie postavenia detí v oblastiach:

- a) zdravie a vzdelávanie,
- b) zlepšiť dostupnosť kvalitnej detskej starostlivosti a služieb,
- c) podporiť zamestnávanie rodičov,
- d) zaručiť primeranú podporu príjmu pre rodiny s deťmi pomocou kombinácie vhodných univerzálnych dávok a cielenej pomoci.

Univerzalita a adresnosť

Politiky na riešenie najviac odolných a ťažkých foriem chudoby si vyžadujú kombináciu univerzálnych (nárokovaných zo zákona) a cieľných prístupov (na základe potrebnosti). Teda je potrebné využiť vhodne obidva prístupy. Osobitná pozornosť by pritom mala byť daná prevencii a riešeniu bezdomovectva a aj iným formám vylúčenia; konkrétne je potrebné riešiť nedostatok prostriedkov na palivo a finančné vylúčenie. Priestor je pre riešenie fiškálnej gramotnosti marginalizovaných skupín v sociálnej práci. Pri uplatňovaní adresnosti je potrebné riešiť možnosti vzniku diskriminácie rizikových skupín.

Starobné dôchodky

Je potrebné predlžovať doby zamestnania (predlžiť dobu prispievania do dôchodkových systémov) a znižovanie vplyvov prerušení v práci (pomocou náhradných dôb poistenia, kreditovania, znižovania dôb nezamestnanosti) aby bola zabezpečená primeranosť dôchodkov a ich dlhodobá finančná udržateľnosť.

Z toho vyplýva úloha zvyšovania miery zamestnania a zlepšenie miery zapojenosti do dôchodkových systémov, osobitne u mladých ľudí a žien, pomocou napr.:

- a) Kreditovania (poskytovať náhradné doby poistenia) nedobrovoľných prerušení pracovného pomeru.
- b) Zvyšovanie reálneho veku odchodu do starobného dôchodku.
- c) Sprísnenie možnosti odchodu do predčasného dôchodku.
- d) Zlepšovanie podmienok a pohnútok pre starších pracovníkov pracovať dlhšie.
- e) Hľadania postupov pre prispôsobovanie dôchodkových práv zmenám v dĺžke očakávaného dožitia.

Úlohy a), b), c) a d) sú významne aktuálne pre Slovensko. Výrazne sa znížil počet poistencov. Došlo k výraznému zníženiu náhradných dôb na Slovensku. Reálny odchod z trhu práce je na Slovensku najskorší. Predčasné dôchodky majú za účel skorý

odchod do dôchodku a nič nerieši smerom zotrvania na trhu práce ani pre tých čo potom túžia.

Zdravotná a dlhodobá starostlivosť

Zabezpečenie univerzálnej dostupnosti ku kvalitnej starostlivosti pre všetkých si vyžiada obnovené úsilie európskych krajín na udržanie účinného zdravotníctva. Výrazne negatívny vplyv má znížená kúpna sila obyvateľov. Nárast účinnosti, efektivity a udržateľnosti zdravotnej a dlhodobej starostlivosti v súvislosti s požadovaným šetrením vlád, finančnou racionalizáciou a starnutím obyvateľstva je nutný, aj pomocou inovatívneho a koordinovaného poskytovania zdravotnej a sociálnej starostlivosti, ako aj v liečení chronických chorôb.

Investovanie do podpory zdravia a prevencie chorôb (vrátane mentálnych zdravotných problémov) prinesie vysoké úspory ako v sociálnom, tak i v ekonomickom zmysle.

Koherentná politika

Úspech stratégie na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu Európa 2020 závisí na:

- a) integrovanom a koherentnom prístupe všetkých oblastí politiky, osobitne však sociálnej, prístupov k zamestnanosti a ekonomiky;
- b) na úzkej spolupráci medzi všetkými úrovňami vlády, sociálnych partnerov a občianskej spoločnosti (všetkých hlavných hráčov).

Za tým účelom je potrebné prepojiť finančné nástroje najmä fondy EÚ s prioritami stratégie Európa 2020 a s podpornými inováciami zlepšiť jej účinnosť.

Sociálne dopady

Európska komisia a členské štáty EÚ zväžia potrebu posilnenia kapacít na posudzovanie sociálnych dopadov ich politík

a rozpočtových rozhodnutí ako časti celkového hodnotenia dopadov v súlade s čl. 9 „Zmluvy o fungovaní EÚ“ a v kontexte s Európskou platformou proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu.

Pri vymedzovaní a uskutočňovaní svojich politík a činností Európska únia prihliada na požiadavky spojené s podporou vysokej úrovne zamestnanosti, so zárukou primeranej sociálnej ochrany, s bojom proti sociálnemu vylúčeniu a s vysokou úrovňou vzdelávania, odbornej prípravy a ochrany ľudského zdravia. (čl. 9 Zmluvy o fungovaní EÚ). Za účelom objektívneho hodnotenia je potrebné zlepšiť časové rady sociálnej štatistiky a zlepšiť analytické možnosti Európskej komisie a členských krajín EÚ.

Otvorená metóda koordinácie

Európska únia bude využívať najlepšie skúsenosti a postupy používané členskými krajinami a Európskou komisiou za účelom ich šírenia pomocou otvorenej metódy koordinácie. Európska únia (hlavne jej Výbor pre sociálnu ochranu) prispeje k zabezpečeniu koherencie medzi cieľmi a pracovnými postupmi sociálnej otvorenej metódy koordinácie s novým kontextom a postupmi stratégie Európa 2020, na základe postupne získavaných skúseností členských krajín, k čomu využije potrebný mechanizmus.

Starobné dôchodky

Európska komisia sa intenzívne venuje starobným dôchodkom. Po spoločnej správe o pokroku a hlavných výzvach pri poskytovaní primeraných a udržateľných dôchodkov v EÚ predložila v novembri 2010 tzv. Zelenú knihu k snahe o primerané, trvalo udržateľné a bezpečné európske dôchodkové systémy. V roku 2012 predložila Bielu knihu s programom pre primerané, bezpečné a udržateľné dôchodky.

V oblasti starobných dôchodkov bol dosiahnutý určitý pokrok, pretože pod vplyvom rastu miery závislosti (pomer ekonomicky aktívneho obyvateľstva k neaktívnemu) a starnutia populácie väčšina členských štátov EÚ zreformovala svoje dôchodkové systémy

s cieľom udržateľnosti, primeranosti a spravodlivosti aj v rámci aj medzi generáciami a medzi rodmi.

Reformy priniesli dôležité zmeny v oblasti udržateľnosti verejných systémov a do určitej miery v niektorých aspektoch aj primeranosti dávok a osobitne poskytnutia minimálneho príjmu pre starších. Prijaté reformy značne obmedzili rast výdavkov vo verejnom systéme. Reformy výrazne zlepšili schopnosť verejného systému i naďalej poskytovať primerané dôchodky.

Pred európsku spoločnosť vystali nové výzvy a riziká. Prebiehajúce reformy môžu totiž priniesť značné riziká v primeranosti a udržateľnosti poskytovaných dávok. V mnohých členských štátoch EÚ sa mení systém starobného zabezpečenia z prevažne jedného stupňa na viacej stupňový (viac pilierový).

Keďže zmeny silnejšie prepájajú výšku dávok s vývojom na trhu práce a na finančných trhoch, vzniká silné riziko v prípade málo sa rozvíjajúceho trhu práce, pri problémoch na finančných trhoch a ich turbulenciách, ktoré môžu byť iné oproti sľubom a predpokladom. Teda sú rizikovejšie. Kríza vyvolala potrebu **prehodnotiť vplyv finančných trhov** na veľkosť rizika v kapitalizačných dôchodkových systémoch, ktoré boli vo väčšej miere implementované v nových členských krajinách EÚ.

Preto je potrebné vykonať úpravy za účelom zlepšenia bezpečnosti (záruky) zhodnocovania úspor, znížiť riziká, znížiť dopad kríz a lepšej informácie o rizikách rôznych investičných možností a v prospech lepšej správy fondov. V tejto súvislosti je veľká medzera v investičnom a fiškálnom vzdelávaní potrebnom pre úspešné orientovanie sa v privátnych dôchodkových systémoch.

Z pohľadu výberu rozhodnutia sa dá uviesť, že všetky dôchodkové systémy majú svoje pre a proti. Každý z nich sa musí prispôbiť dlhodobým demografickým a ekonomickým trendom. Ich spoločným problémom je zabezpečiť vhodnú rovnováhu medzi udržateľnosťou a primeranosťou.

Dôchodkové systémy a dôchodková politika sa značne odlišuje medzi jednotlivými členskými krajinami EÚ. Dôchodková politika musí zabezpečiť, že príjmy v starobe sú primerané na zachovanie

určitých životných štandardov a že sa zabráni chudobe v starobe dnes aj v budúcnosti.

V oblasti starobného dôchodkového zabezpečenia je potrebné zosúladiť penzijnú a zamestnaneckú politiku pomocou zohľadnenia príjmov a poisťných dôb do výšok dávok. Je potrebný mechanizmus, ktorý bude odmeňovať dlhšiu zamestnanosť a znižujúci dávky v prípade predčasného odchodu do dôchodku. V súvislosti s predlžovaním ľudského života je potrebné zaviesť primeranosť medzi rokmi odpracovanými a rokmi v penzii.

Navyše je nutné zabezpečiť optimálnu komplementaritu (prepojenosť) verejných a súkromných systémov sociálneho zabezpečenia, pri zohľadnení národných špecifik. Je potrebné akceptovať stabilizačnú úlohu verejného systému sociálnej ochrany pri jeho adekvátnom financovaní. Naďalej je potrebné popri základnom systéme podporovať doplnkové zamestnanecké a osobné dôchodkové systémy. Pre zabezpečenie primeraného príjmu v starobe je potrebné podľa potreby podmienky minimálneho príjmu starších. Za účelom stability a bezpečnosti príjmov v starobe je nutné skúmať a hodnotiť dopad rizika. Biela kniha z roku 2012 poskytla ďalšie možné návrhy v podobe programu pre primerané, bezpečné a udržateľné dôchodky.

Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb

Dobrovoľný Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb, ktorý bol prijatý Výborom pre sociálnu ochranu („Social Protection Committee“) 6. októbra 2010, sa usiluje o spoločný jazyk v kvalite sociálnych služieb v EÚ. Rámec identifikuje niektoré zásady vo vzťahu k vlastnostiam, ktoré by sociálne služby mali mať na plnenie rôznych potrieb a očakávaní:

- a) disponibilnosť (existencia),
- b) prístupnosť,
- c) finančná dostupnosť,
- d) orientácia na užívateľa,
- e) komplexnosť,

- f) kontinualita,
- g) orientácia na výsledky.

Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb zdôrazňuje aj zásady vo vzťahu k trom dimenziám poskytovania služieb:

- a) Vzťah medzi poskytovateľom a užívateľom (rešpektovanie užívateľských práv, participácia).
- b) Vzťah medzi poskytovateľom, verejným orgánom a inými zainteresovanými (partnerstvo, dobrá správa).
- c) Ľudský a materiálny kapitál (dobré pracovné podmienky a prostredie, investovanie do ľudského kapitálu, primerané materiálne vybavenie a infraštruktúra).

Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb zahŕňa aj niektoré prvky metodiky tvorby nástrojov kvality (štandardov alebo indikátorov) na národnej alebo miestnej úrovni. Tieto prvky pokrývajú šesť aspektov nástrojov kvality:

- a) definícia,
- b) rozsah,
- c) oprávnenosť,
- d) porovnateľnosť,
- e) dostupnosť dát
- f) primeranosť.

Tieto prvky Európskeho rámca pre kvalitu sociálnych služieb môžu pomôcť verejným orgánom pri tvorbe osobitných nástrojov na definovanie, určovanie a hodnotenie kvality sociálnych služieb. Implementácia tohto nástroja je podporená výmenou dobrej praxe a nadnárodnými finančnými projektmi.

Európska platforma boja proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu 17. decembra 2010, odporučila rozpracovať tento rámec na odvetvovú úroveň, vrátane dlhodobej starostlivosti a bezdomovectva.

Sociálne dopady krízy

Prebiehajúca kríza núti členské štáty EÚ prehodnocovať svoju politiku a zavádzať úsporné opatrenia. Zmeny následne vykonané členskými krajinami EÚ v dôsledku krízy značne znížili počet osôb s nárokom na dávky, znížili výšku dávok a skrátili doby ich poberania.

Sú dôkazy, že schémy sociálneho zabezpečenia založené na zisťovaní potrebnosti (adresnosti) sa stávajú čoraz viac významnými voči nezamestnaneckým poisťným schémam, keďže čoraz viac ľudí prechádza od časovo obmedzených dávok v nezamestnanosti k sociálnej dávke na základe potrebnosti. Prispeli k tomu aj sprísnené podmienky nároku na dávky v nezamestnanosti ako dlhotrvajúca nezamestnanosť.

Okrem toho niektoré skupiny ľudí majú problémy, pretože nezískajú nárok na poisťne definované dávky, osobitne mladí zamestnanci, ktorí nesplnia podmienku minimálnej poisťnej doby a tí ľudia čo pracujú v prekarizovanom (neplnohodnotnom) zamestnaní. Následne sú odkázaní iba na neisté sociálne dávky, ktoré sa posudzujú na základe stále sa sprísňujúcich podmienok.

Medzi vážne dôsledky krízy je treba zaradiť to že niektoré štáty znížili počet zamestnancov vo verejných službách. Aj bývanie a súvisiace služby boli výrazne postihnuté krízou v niektorých krajinách. Toto je spojené s rastom nútených vystaňovaní (exekúcií), rastom bezdomovectva, predlžovaním čakania na sociálne bývanie a nárastom zadlženia voči základným potrebám ako je teplo a voda z dôvodu osobnej insolventnosti. V niektorých krajinách došlo k znižovaniu výdavkov na zdravotnícke služby a k znižovaniu stavu ich personálu. Základné vzdelávanie zatiaľ nebolo postihnuté. Avšak dodatočné služby, významné pre deti zo znevýhodneného prostredia, sú žiaľ obmedzované.

Ako ďalšie zmeny vyvolané krízou môžeme uviesť to že je zvýšený dopyt po dobrovoľníckom sektore z dôvodu zníženia kapacity verejného systému. Avšak dobrovoľnícky sektor má svoje limity, ktoré sú tiež krízou obmedzované.

Opatrenie v oblasti politiky zamestnanosti, ktoré boli prijaté počas krízy spôsobili pokles nákladov práce (nižšie mzdy, zmrazenie miezd

pri pokračujúcej inflácii). Nad'alej sa podporovala flexibilita pracovnej doby.

Niektoré členské štáty zavádzajú reformy za účelom racionalizácie (predovšetkým úspor) výdavkov sociálneho zabezpečenia. Deinštitucionalizácia sa ukazuje ako cesta k zníženiu nákladov. V oblasti sociálnej inklúzie členské štáty EÚ sa zatiaľ usilujú o udržanie stratégií aktívnej inklúzie. Niektoré štáty podporujú aktivitu systémov sociálnej ochrany, za účelom zníženia dlhodobej závislosti na sociálnych dávkach, iné sa sústreďujú na udržanie a posilnenie primeranej ochrany a na zabezpečenie schopnosti jednotlivcov aktívne participovať v spoločnosti a v ekonomike.

Nástroje európskej sociálnej kohézie a inklúzie

Nástrojom hospodárskej a sociálnej súdržnosti EÚ je tzv. štrukturálna politika, respektíve politika hospodárskej a sociálnej súdržnosti. Táto politika EÚ bola definovaná v roku 1988 na základe rozhodnutia spojiť regionálnu politiku s časťou sociálnej politiky EÚ a s poľnohospodárskou politikou EÚ do jedinej. Štrukturálna politika je koncipovaná ako komunitárna (koordinovaná) politika. Jej realizácia spočíva na členských štátoch únie, kým koordinácia a harmonizácia spadá do nadnárodnej pôsobnosti (do pôsobnosti orgánov Európskej únie).

Kohézna politika EÚ (politika súdržnosti) využíva európsku regionálnu politiku, ktorá je založená na finančnej solidarite medzi regiónmi. Európska únia na ňu vynakladá viac ako tretinu zo svojho rozpočtu (približne 35,7% rozpočtu). V centre jej podpory sú predovšetkým znevýhodnené regióny, nazývané sú aj ako „konvergenčné“. Sú to regióny, ktorým má zámer pomôcť aby sa priblížili k ostatným regiónom. Na to používa viaceré nástroje označované ako štrukturálne fondy. K štrukturálnym fondom v programovom období 2007-2013 patria tieto fondy:

- a) Európsky fond regionálneho rozvoja (EFRR),
- b) Kohézny fond (KF),

c) Európsky sociálny fond (ESF).

Európsky fond regionálneho rozvoja je finančný nástroj štrukturálnej a regionálnej politiky EÚ, ktorý prispieva k financovaniu pomoci na posilnenie ekonomickej a sociálnej súdržnosti odstraňovaním regionálnych rozdielov cestou podpory rozvoja a štrukturálneho prispôsobenia regionálnych ekonomík. Zahŕňa aj adaptáciu upadajúcich priemyselných regiónov a zaostávajúcich regiónov a podporu cezhraničnej, nadnárodnej a medziregionálnej spolupráce (článok 2 Nariadenia o EFRR).

Kohézny fond je jedným z mladších eurofondov a vznikol až v 90. rokoch 20. storočia ako mimoriadny fond solidarity pre štyri najmenej prosperujúce členské štáty: Grécko, Portugalsko, Írsko a Španielsko. Je to finančný nástroj kohéznej politiky EÚ na účely posilnenia hospodárskej a sociálnej súdržnosti v záujme podpory trvalo udržateľného rozvoja (čl. 1 Nariadenia o Kohéznom fonde). Oprávnené na financovanie z KF sú tie členské štáty, ktorých HDP na obyvateľa vypočítaný na základe údajov EÚ za posledné tri dostupné roky je nižší ako 90 % priemeru EÚ (čl. 5 všeobecného nariadenia).

Európsky sociálny fond je hlavným finančným nástrojom Európskej únie na podporu zamestnanosti v členských štátoch a na propagáciu hospodárskej a sociálnej súdržnosti. Výdavky ESF predstavujú okolo 10 % celkového rozpočtu EÚ.

Európsky sociálny fond bol zriadený zakladajúcou Rímskou zmluvou v roku 1957 a je najstarším štrukturálnym fondom. Cieľom Európskeho sociálneho fondu vždy bolo zvýšenie zamestnanosti a postupne sa začal zameriavať na riešenie aktuálnych problémov. V povojnových rokoch sa venoval riadeniu migrácie pracovníkov po Európe; neskôr sa zameril na riešenie problému nezamestnanosti medzi mladými ľuďmi a ľuďmi s nižším vzdelaním. V aktuálnom období financovania 2007 – 2013 sa Európsky sociálny fond nielen snaží pomôcť ľuďom, ktorí majú problémy pri hľadaní zamestnania, napr. ženy, mladí ľudia, starší pracovníci, migrujúci pracovníci a zdravotne postihnuté osoby, ale pomáha tiež podnikom a pracovníkom prispôbiť sa zmenám. Za týmto účelom podporuje

inovácie na pracovisku, celoživotné vzdelávanie a mobilitu pracovníkov.

Európsky sociálny fond je finančný nástroj štrukturálnej a regionálnej politiky EÚ prispievajúci k napĺňaniu priorít EÚ, ako je posilňovanie ekonomickej a sociálnej súdržnosti, zlepšovaním podmienok pre zamestnanosť a tvorbu pracovných príležitostí, podporou vyššej úrovne zamestnanosti a väčšieho počtu a lepších pracovných miest.

Európsky sociálny fond uplatňuje postup podpory politik členských krajín s cieľom dosiahnuť plnú zamestnanosť, kvalitu a produktivitu práce, propagovať sociálne začleňovanie (inklúziu) vrátane prístupu znevýhodnených ľudí k práci, a znižovať národné, regionálne a miestne rozdiely (článok 2 Nariadenia o EFRR).

Operačný program ESF „Zamestnanosť a sociálna inklúzia“ uplatňovaný na Slovensku je zameraný na podporu v oblasti rozvoja ľudských zdrojov:

- a) Zvyšovanie zamestnanosti.
- b) Zvyšovanie sociálnej inklúzie.
- c) Budovanie kapacít.

Cieľmi operačného programu „Zamestnanosť a sociálna inklúzia“ sú:

- a) Konvergencia vzťahujúca sa na sedem samosprávnych krajov SR s výnimkou Bratislavského samosprávneho kraja, ktorý nemá z dôvodu svojho dobrého ekonomického postavenia nárok. Objem prostriedkov na tento cieľ je rozhodujúci oproti druhému cieľu.
- b) Regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť, ktorý je určený na doplnkový rozvoj bohatších regiónov. Tento pokrýva iba Bratislavský samosprávny kraj.

Príjemcami pomoci a podiel na operačnom programe v tomto programovom období mohli uplatňovať viaceré subjekty. Mohol to byť štát reprezentovaný úradmi práce, rozmanité verejné inštitúcie, súkromný sektor, malé a stredné podniky ale aj rozmanité

mimovládne organizácie. Tento fond mohli využívať aj na dobudovanie kapacít samotných príjemcov pomoci.

Ďalšia literatúra:

Biela kniha. Program pre primerané, bezpečné a udržateľné dôchodky, Brusel, 2012, 44 s.

Európa 2020, Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu, Oznámenie komisie, Brusel, 3.3.2010, KOM(2010) 2020, v konečnom znení, 36 s.

Ročný prieskum rastu 2012, Rada Európskej únie, Brusel, 25. november 2011, 17229/11, 19 s.

Second Biennial Report on Social Services of General Interest, Brusel, 22.10.2010 SEC(2010) 1284 final, 124 s.

Services of General Interest, Including Social Services of General Interest: A New European Commitment, COM (2007) 725 Final, Brusel, 2007, 27 s.

Social Dimension of the Europe 2020 Strategy, A Report of the Social Protection Committee“, Brusel, 2011, 60 s., ISBN 978-92-79-19802-1

Sociálny rozmer stratégie Európa 2020. Správa výboru pre sociálnu ochranu na rok 2011. Súhrn. Brusel, 24 s., ISBN 978-92-79-20392-3

Voluntary European Quality Framework for Social Services, Brusel, 2010

15 SOCIÁLNA PRÁCA V ÚSILÍ ZA GLOBÁLNU SOCIÁLNU SÚDRŽNOSŤ

Obrázok: Plagát medzinárodného dňa sociálnej práce 2012

Spoločné úsilie

Svetový deň sociálnej práce sa koná každoročne tretí utorok v marci. Svetový deň sociálnej práce má za cieľ poukázať na prínos sociálnej práce pre spoločnosť. Tento deň má pomôcť k dialógu so všetkými partnermi k tomu, ako čo najlepšie riešiť sociálne problémy. Sociálna práca prispela a prispieva v oblasti dosahov hospodárskych a sociálnych zmien, pomáha v podpore marginalizovaných skupín a sociálne ohrozených komunit. Sociálna práca prispieva k sociálnemu rozvoju jednotlivcov, skupín a komunit, uľahčuje sociálnu kohéziu v ťažkých obdobiach, podporuje a chráni sociálne exkludovaných členov spoločností, pracuje v partnerstve s užívateľmi sociálnych služieb, komunitami a s inými profesiami. Sociálni pracovníci pomáhajú jednotlivcom, rodinám a komunitám, ktorí sú znevýhodnení pri riešení vplyvu negatívnych zmien a pozitívne vplývajú na ich život. Sociálni pracovníci zásadne prispievajú k podpore sociálnej súdržnosti, ako svojou preventívnou prácou, tak i prácou na riešenie už vzniknutých sociálnych problémov. Sociálna práca je preto investíciou do súčasného a budúceho blahobytu a šťastia našich komunit.

Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce (IASSW), Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj (ICSW) a Medzinárodná

federácia sociálnych pracovníkov (IFSW), tri najväčšie globálne organizácie pre sociálnu prácu, vzdelávanie a sociálny rozvoj sa spojili na uskutočnenie celosvetovej pozitívnej zmeny v sociálnej oblasti. Organizácie spojili svoje úsilie pre tvorbu všeobecného rámcového programu pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj. Tieto tri medzinárodné organizácie spolupracujú s Organizáciou Spojených národov pri riešení pretrvávajúceho problému chudoby, nerovnosti a trvalo neudržateľného priaznivého sociálneho prostredia. Všetky tri majú spoločné rodisko v Paríži v roku 1928 na medzinárodnej konferencii sociálnej práce.

Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov - IFSW (<http://ifsw.org>) je globálnou federáciou národných organizácií sociálnej práce z 90 krajín sveta, reprezentujúc vyše 750-tisíc sociálnych pracovníkov. Medzi zakladateľmi bola Alica Masaryková. V rámci spoločnej IFSW pôsobí jej regionálna európska zložka. Slovensko, žiaľ, nie je aktívnym a plnoprávnym členom IFSW. Všetky naše susedné krajiny sú zapojené do jej činnosti. Slovenskí sociálni pracovníci sa môžu individuálne pripojiť ako osobitný člen, takzvaný priateľ IFSW. Bolo by dobré a správne, aby sa Slovensko stalo veľmi skoro riadnym členom a aby si naši sociálni pracovníci vytvorili svoju vlastnú plnokrvnú reprezentatívnu a stavovskú organizáciu.

Medzinárodná asociácia (združenie) škôl sociálnej práce - IASSW (<http://www.iassw-aiets.org>) je medzinárodné spoločenstvo škôl a vzdelávateľov sociálnej práce, ktoré podporuje zlepšenie kvality vzdelávania, školení a výskumu teórie a praxe sociálnej práce, administratívy sociálnych služieb a tvorenie sociálnych politík. IASSW zastupuje 2000 škôl sociálnej práce s okolo 500-tisíc študentmi. V rámci globálnej asociácie škôl pôsobí samostatná Európska asociácia škôl sociálnej práce (<http://www.eassw.org/>). Poznáme aj východoeurópsku pobočku škôl sociálnej práce v Ľublani (<http://www.eessrassw.net/>). Niektoré slovenské školy sociálnej práce sú ich členmi.

IFSW je spolu s IASSW autorom aktuálneho medzinárodného etického kódexu Etika v sociálnej práci – vyhlásené princípy, z roku 2004. V dokumente sú stručne formulované etické princípy

s krátkym komentárom. Tieto by mali byť detailnejšie a adresnejšie formulované národnými asociáciami sociálnej práce v jednotlivých krajinách prihliadajúc na miestnu kultúru, legislatívu a ďalšie špecifiká. Od týchto medzinárodných organizácií pochádza aj „medzinárodná definícia sociálnej práce“ (Montreal, 2000): „Profesia sociálna práca presadzuje sociálnu zmenu, riešenie problémov v ľudských vzťahoch, ako aj zmocnenie a oslobodenie ľudí na zlepšenie ich prosperity. Využívajúc teórie ľudského správania a sociálnych systémov, zasahuje sociálna práca v oblastiach, v ktorých dochádza k interakcii ľudí s ich prostredím. Princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti sú pre sociálnu prácu zásadnými.“

Medzinárodná rada sociálneho rozvoja - ICSW (<http://www.icsw.org/>) je globálnou mimovládnu organizáciou, ktorá reprezentuje desaťtisíce organizácií zo 70 krajín z celého sveta, ktoré sa venujú aktívne podpore sociálneho rozvoja, sociálnemu zabezpečeniu a sociálnej spravodlivosti. Členmi sa môžu stať iba celoštátne najreprezentatívnejšie organizácie. Za každý štát iba jedna. Slovensko je od roku 2012 reprezentované Stálou konferenciou organizácii tretieho sektoru.

Asociácia (IASSW), rada (ICSW) a federácia (IFSW) vytvorili spoločný dokument Globálna agenda: záväzok konať pre sociálnu prácu a pre sociálny rozvoj, ktorý bol predložený OSN v 26. marca v roku 2012.

Obrázok: Plagát ku globálnej sociálnej agende.

Globálna sociálna agenda zaväzuje tri organizácie bojovať so základnými príčinami útlaku, nerovnosti a k úsiliu o zabezpečenie

toho, aby ľudia mali moc nad svojimi životmi. Zaviazali sa, že budú viesť hnutie, ktoré vytvorí viac sociálne spravodlivý a rovný svet. Všetky iniciátorské mimovládne organizácie vznikli ešte v roku 1928. IASSW, ICSW a IFSW majú poradný status v Hospodárskej a sociálnej rade OSN už dlhšie ako 60 rokov.

Vyššie tritisíc sociálnych pracovníkov, aktivistov sociálneho rozvoja a vzdelávateľov sa stretlo v Hongkongu v júni 2010 a dohodli sa na vytvorení globálneho hnutia, ktoré pomenuje hlavné výzvy a problémy našej spoločnosti (<http://www.globalsocialagenda.org>). Delegáti troch organizácií sa dohodli na spoločnom postupe konania s využitím svojich skúseností, ktoré nadobudli s prácou s rozmanitými komunitami. Delegáti sa dohodli na sústredení sa na otázky, ktoré sa najviac dotýkajú sociálnych problémov riešených v súvislosti so zameraním ich organizácií.

Na základe rozhodnutí a konsenzu dosiahnutého v Hongkongu, vedúci predstavitelia troch medzinárodných organizácií (IFSW, IASSW, ICSW), ktorí zastupujú celé globálne spektrum sociálnych pracovníkov (prax), vzdelávateľov sociálnej práce (pedagógovia) a aktivistov sociálneho rozvoja (občianska spoločnosť), sa dohodli na stanovení cieľov, ktoré poslúžia pre dosiahnutie sociálnej spravodlivosti a pre sociálny rozvoj. V júli v roku 2012 sa v Štokholme uskutočnilo pokračovanie a zhodnotenie práce na spoločnej konferencii troch organizácií pod názvom Sociálna práca a sociálny rozvoj.

Globálna sociálna agenda

Obrázok: Globálna agenda

„Globálna agenda: záväzok konať pre sociálnu prácu a pre sociálny rozvoj“ (zo 6. januára 2012) zaväzuje sociálnych pracovníkov, vzdelávateľov a pracovníkov v oblasti sociálneho rozvoja ako svedkov denných problémov jednotlivcov, komunit a problémov v spoločnosti. Sociálni pracovníci, vzdelávatelia aj praktici sociálneho rozvoja veria v potrebu dnes pracovať spolu na každej úrovni pre dosiahnutie zmeny, sociálnu spravodlivosť a pre univerzálne uplatňovanie ľudských práv s pomocou sociálnych iniciatív a sociálnych hnutí. Medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov (IFSW), Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce (IASSW) a Medzinárodná rada pre sociálny rozvoj (ICSW) priznali, že minulé a súčasné politické, ekonomické, kultúrne a sociálne usporiadanie vzniknuté v osobitnom kontexte, má nerovnaký dopad pre globálne, národné a miestne komunity a má negatívny vplyv na ľudí. Osobitne uznali, že:

- a. celý rozsah ľudských práv je k dispozícii iba menšine svetovej populácie;
- b. nevhodné a slabo regulované ekonomické systémy, vedené nezodpovednými tržnými silami, spolu s nesúladom s medzinárodnými pracovnými štandardmi a s nedostatkom sociálne zodpovedného podnikania, poškodili zdravie a životnú

úroveň ľudí a komunit, spôsobiac chudobu a nárast nerovností (MOP);

- c. kultúrna diverzita a právo na vyjadrovanie napomáha vytvárať viac uspokojujúci intelektuálny, emočný a duchovný život ale tieto práva sú ohrozené z dôvodu globalizácii, ktorá zjednocuje a marginalizuje ľudí, osobitne to má negatívne dôsledky na pôvodné obyvateľstvo (UNESCO);
- d. ľudia žijú v komunite a ich úspech závisí od vzájomnej podpory, čo je narúšané prevažujúcimi ekonomickými, politickými a sociálnymi silami;
- e. ľudské zdravie a sociálny rozvoj trpí výsledkom nerovností a neudržateľnosťou životného prostredia z dôvodu klimatických zmien, znečistenia, vojen, prírodných nešťastí a násilia na ktoré je len slabá medzinárodná reakcia.

Z tohto dôvodu je potrebné presadzovať nový spoločenský poriadok, ktorý urobí realitou úctu k ľudským práva, k dôstojnosti a novú štruktúru ľudských vzťahov.

Preto sa tri organizácie zaviazali podporovať štruktúry a systémy, ktoré odstránia základy pre útlak a nerovnosť. Zaviazali sa pracovať s príjemcami ich služieb aj s inými, ktorí sa stotožňujú s týmito cieľmi a krokmi na vytvorenie viacej sociálne vhodného a spravodlivého sveta, ktorý bude možné odovzdať budúcim generáciám. Svoje úsilie zamerajú predovšetkým na vybrané zámery. V rokoch 2012 - 2016 zamerajú svoje úsilie na tieto oblasti:

- a. podpora sociálnej a ekonomickej rovnosti,
- b. podpora úcty a dôstojnosti ľudí,
- c. pracovať v oblasti trvalej udržateľnosti životného prostredia,
- d. zvyšovať význam a akceptovanie ľudských práv.

Tieto záväzky sú plne konzistentné s predošlými definíciami sociálnej práce a s etickými zásadami sociálnej práce.

Predložená Globálna agenda je výsledkom trojročnej spoločnej práce vykonanej troma medzinárodnými organizáciami predstavujúcimi prax sociálnej práce, vzdelávateľov sociálnej práce

a predstaviteľov venujúcich sa sociálnemu rozvoju. Všetky tieto tri organizácie vznikli v roku 1928 a majú mnoho rokov formálne poradné postavenie pri Hospodárskej a sociálnej rade OSN a pri iných relevantných agentúrach.

Pri príprave Globálnej agendy sa viedli rozsiahle konzultácie so sociálnymi pracovníkmi, učiteľmi sociálnej práce a s odbornou verejnosťou z oblasti sociálneho rozvoja.

Všetky tri organizácie sa rozhodli v oblasti podpory sociálnej a ekonomickej rovnosti spolupracovať s OSN a s jej medzinárodnými agentúrami. Organizácie budú podporovať dosiahnutie miléniových rozvojových cieľov OSN. Budú sa venovať predovšetkým rozvojovej agende pre obdobie roku 2015, ktorá bude obsahovať mimo iné iniciatívu pre zabezpečenie sociálneho minima; dôstojná práca a medzinárodné štandardy práce (MOP); iniciatíva WHO k sociálnym determinantom zdravia a vzdelanie pre každého (UNESCO).

Spolu s partnermi sa budú snažiť o globálnu ekonomiku viacej orientovanú pre ľudí, ktorá bude viacej sociálne spravodlivá, rešpektuje ľudské práva a trvalo udržateľný rozvoj. Ďalej budú podporovať rozvoj zdravých miestnych komunít, ktoré budú podporovať udržateľný sociálny rozvoj a sociálne zabezpečenie pre všetkých svojich členov. Hlavný dôraz bude kladený na rozvoj kapacít komunít v ich interakcii s vládami pri posilňovaní sociálno-ekonomického rozvoja.

V rámci samotných organizácií budú rozvíjať štandardy vzdelávania a praxe v sociálnej práci a sociálny rozvoj, ktoré umožnia podporovať lepšie výsledky v sociálnom rozvoji.

V oblasti zabezpečenia udržania úcty a dôstojnosti ľudí v spolupráci s OSN a inými medzinárodnými agentúrami sa budú usilovať o všeobecnú implementáciu medzinárodných dohovorov a iných nástrojov sociálnych, ekonomických, kultúrnych a politických práv pre všetkých ľudí, okrem iného vrátane práv detí; starších ľudí; žien; osôb so zdravotným postihnutím, pôvodného (domorodého) obyvateľstva a ukončiť diskrimináciu na podklade rasovom, alebo z dôvodu sexuálnej orientácie.

IFSWS, IASSW a ICSW budú podporovať sociálne stratégie na vybudovanie súdržných spoločností a na odstránenie príčin konfliktov. Budú usilovať o prevenciu násilia a plnenie medzinárodných mierových záväzkov. Budú usilovať o zabráneniu násiliu štátov proti obyvateľstvu, ktoré bráni svoje práva. Budú podporovať právo pohybu ľudí medzi štátmi a podporovať prístup k sociálnym službám pre legálnych aj ilegálnych migrantov (pozn. toto nie je plne v súlade s politikou EÚ, ktorá odmieta poskytnúť rovnaké práva ilegálnym migrantom). Zároveň budú podporovať opatrenia na zníženie obchodovania s ľuďmi. V spolupráci s ostatnými partnermi budú usilovať o podporu úcty ku kultúrnej identite ľudí.

Spolu so svojim členstvom budú sa snažiť o to aby právny systém a prax neobmedzovala právo vykonávať sociálne rozvojové aktivity. IFSWS, IASSW a ICSW budú podporovať rešpektovanie diverzity a vzdelávanie a školiace programy na prípravu pracovníkov sociálnej práce a sociálneho rozvoja, tak aby mohli odborne, eticky a informovane rozhodovať vo veciach so vzťahom k rodu, k sexuálnej orientácii a ku kultúrnej rozmanitosti.

Tri organizácie budú podporovať také štandardy vzdelávania a praxe sociálnej práce a sociálneho rozvoja, aby príslušní odborníci boli úspešní v oblasti riešenia konfliktov, obchodovania s ľuďmi a v reagovaní na dôsledky migrácie.

V oblasti rozvoja trvalo udržateľných komunít a rozvoja nenarúšajúceho životné prostredie IFSWS, IASSW a ICSW budú spolupracovať s OSN a inými medzinárodnými agentúrami. Všetky svoje aktivity prepoja s aktivitami a programami pre trvalý rozvoj, ktoré integrujú ľudskú dimenziu. Budú naďalej upevňovať svoju spoluprácu s OSN a inými medzinárodnými agentúrami za účelom podpory iniciatív pre ochranu životného prostredia. Zamerajú sa predovšetkým na proces Rio +20 k trvalo udržateľnému rozvoju, Svetové fórum miest (World Urban Forum) a na rozvojovú agendu pre roky následné po roku, vrátane pozornosti k prevencii katastrof a k odstraňovaniu ich dôsledkov.

V spolupráci s komunitami a s inými partnermi budú posilňovať kapacitu na riešenie environmentálnych a prírodných a sociálnych

katastrof (napr. záplavy, znečistenie pitnej vody, nedostatok potravín). IFSWS, IASSW a ICSW podporia štandardy vzdelávania postupov na uľahčenie trvalo udržateľného sociálneho rozvoja, vrátane prevencie, zmiernenia a riešenia dopadov katastrof. Budú podporovať výskum v sociálnej práci zameraný na katastrofy a zmeny životného prostredia.

V oblasti sociálneho rozvoja a sociálnej ochrany pomocou trvalo udržateľných medziľudských vzťahov v spolupráci s OSN a inými medzinárodnými organizáciami budú tri organizácie podporovať postavenie trvalo udržateľných navzájom závislých komunit na dosiahnutie sociálneho rozvoja a sociálneho blaha. IFSWS, IASSW a ICSW budú usilovať o vytvorenie metodiky posilnenie postavenia komunit. V oblasti komunit budú usilovať podporovať silne inkluzívne komunity, ktoré umožnia svojim členom spoluúčasť a spolupatričnosť na jej živote. IFSWS, IASSW a ICSW podporia politiky zamerané na sociálnu integráciu a súdržnosť ako prostriedkov na dosiahnutie hospodárskeho a sociálneho rozkvetu pre všetky osoby, vrátane starších osôb a osôb so zdravotným postihnutím, psychickými zdravotnými potrebami a s poruchami učenia. V rámci svojho členstva budú usilovať význam zníženia sociálnej izolovanosti a budovať sociálnu interakciu pomocou spoločenských vzťahov, vkladáním zásad sociálnej kohézie, rozvoja a inklúzie do svojich publikovaných a štandardov vo vzťahu k vzdelávaniu a praxi.

IFSWS, IASSW a ICSW podporia rozvoj, šírenie a výmenu poznania navzájom medzi všetkými sociálnymi špecialistami pomocou jestvujúcich aj nových spôsobov komunikácie. Budú rozvíjať regionálne výskumné centrá v oblasti sociálnej práce a sociálneho rozvoja, na identifikovanie fungujúcich systémov ktoré napomôžu k vzniku použiteľných pozitívnych výsledkov v sociálnej práci a v sociálnom rozvoji.

Tri organizácie sú pevne zaviazané k napĺňaniu tejto agendy vo svojej práci v rokoch 2012 – 2016 v spolupráci s každým, kto sa stotožňuje s týmito záväzkami. Práca bude monitorovaná a pravidelné vyhodnocovaná. Pravidelné správy o postupe a implementácii agendy budú predkladané sociálnym pracovníkom,

vzdelávateľom sociálnej práce a ľuďom z oblasti sociálneho rozvoja a iným.

Starnutie spoločnosti zvyšuje tlak na služby pre staršiu skupinu obyvateľstva aj na Slovensku. Nízka natalita nevytvára ľudský potenciál pre zamestnanosť v tejto oblasti v blízkej budúcnosti. Dnešná príjmovovo najrizikovejšia skupina - mladí ľudia -, má vysokú pravdepodobnosť, že po svojom odchode do starobného dôchodku budú opäť najrizikovejšiu skupinu, nielen príjmovovo pre nedostatočné starobné poistenie, ale aj preto, že nebudú ľudia, ktorí by sa mohli o nich v starobe postarať. Lebo sa nenarodili.

Na Slovensku môžu narastajúce sociálne rozdiely, až priepasti, môžu viesť k napätiu v spoločnosti. Medzigeneračná nízka solidarita, narastajúca chudoba a neriešenie základných dlhodobých problémov slovenskej spoločnosti vyvoláva potrebu vytvoriť a venovať sa vlastnej národnej sociálnej agende. Je však potrebné sa zapojiť do celosvetového úsilia sociálnych pracovníkov, sociálnych vzdelávateľov a aktivistov v oblasti sociálneho rozvoja. Bolesť a problémy sveta nie sú nám vzdialené a nie sú to problémy druhých, ale sú to a aj naše výzvy.

Ďalšia literatúra:

Global Agenda for Social Work and Social Development Commitment to Action, 6. január 2012, IFSW, IASSW, ICSW, 8 s.

Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession, Prijaté valnými zhromaždeniami IASSW a IFSW v Adelaide, Austrália, 2004, 24 s.

HETTEŠ, M. (2012a): *Medzinárodný deň sociálnej práce a globálna agenda*, in: Prohuman, <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/medzinarodny-den-socialnej-prace-a-globalna-agenda>, 2012

Standards In Social Work Practice Meeting Economic, Social And Cultural Rights Project 2007-2009, International Federation of Social Workers – Europe, Berlín, 2009, 66 s.

Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights, IFSW-Europe, Berlín, 48 s., ISBN-978-99932-0-878-5

*Všeobecný rámcový program pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj
Smerujúci k záväznému programu mobilizácia sociálnych
pracovníčok a pracovníkov, vzdelávateľov v oblasti sociálnej
práce a vykonávateľov politik a pracovníkov v oblasti rozvoja a
globálnej sociálnej zmeny, „Globálna sociálna agenda“, IASSW,
ICSW, IFSW, 2010, 10 s.*

ZÁVER

Táto vysokoškolská učebnica mala za cieľ poukázať na potrebu sociálnej súdržnosti a istôt v živote človeka, tak ako sa odrážajú v sociálnej práci dneška. Všeobecné šťastie, spokojnosť a sociálny rozvoj je postavený na daní prednosti spoločným cieľom pred súkromnými túžbami, na spolupráci a nie na konkurencii, na vzájomnej spoluzodpovednosti, stručne povedané na sociálnej súdržnosti, sociálnych istotách a solidarite. Sociálna súdržnosť (kohézia) vychádza z deľby práce a sociálneho usporiadania. Sociálna súdržnosť vo formálnom vyjadrení je postavená na zákonoch a pravidlách, ktoré majú svoj kontrolný mechanizmus.

Spravodlivé sociálne komunity (spoločnosť) potrebujú sociálnu kohéziu, starostlivosť o odkázaných, sociálnu prácu, spoločné štandardy, etnickú a kultúrnu identitu. Sociálne siete a spoločenské väzby prispievajú k neformálnej sociálnej kontrole. Správanie členov komunity voči sebe (susedské správanie) je základom sociálnej súdržnosti. Stupeň sociálnej kohézie v komunite možno určiť mierou akou jej členovia pozitívne pociťujú vzájomnú sociálnu súdržnosť a podľa toho ako uplatňujú neformálnosť v kontrole dodržiavania sociálnych noriem.

Zmeny v spoločnosti a globalizácia nás učia, že hospodárska a politická sloboda sa navzájom podmieňujú. Slobodní podnikatelia a súkromné podnikanie patria bezpodmienečne k demokracii. Slobodné podnikanie sa nesmie chápať ako jediný trvalý cieľ spoločnosti, je však dôležitým prvkom slobodnej spoločnosti.

Naša spoločnosť (ani slovenská) nemá objektívne dôvody, aby existovala chudoba a nešťastie. Iba ak z dôvodu nespravodlivého usporiadania spoločnosti, sociálnej nespravodlivosti, neodôvodneného plytvania neobnoviteľných zdrojov, ničenia životného prostredia, neúcty k životu a z dôvodu uznávania trvalo neudržateľných hodnôt.

Jednotlivé kapitoly vysvetľujú premeny v spoločnosti a jej odraz v sociálnej práci. Demografická zmena, nezamestnanosť a primeraná sociálna ochrana musia byť riešená európskym prístupom postavenom na solidarite. Sociálna práca musí vychádzať z potreby

riešenia sociálnych potrieb v zmysle všeobecne stanoveného rámca záväzkov obsiahnutých v ľudsko-právnych dokumentoch.

Postupujúca globalizácia vykonáva zásadné spoločenské zmeny, vplýva napr. na štruktúru a postavenie rodiny. Napriek nepochybného pokroku sa európska aj naša spoločnosť stretáva s problémom solidarity. Nedoriešené sú problémy inštitucionalizácie alebo adresnosti v sociálnych službách a v sociálnej ochrane vo všeobecnosti. Práca poskytla najnovšie svetové a európske názory na tieto aj mnohé ďalšie problémy.

Práca rámcuje Slovensko v medzinárodnej spolupráci. Veľké miesto bolo venované globalizujúcemu úsiliu o súdržnú sociálnu politiku medzinárodnými organizáciami.

Sociálni pracovníci ako praktici spojení v Medzinárodnej federácii sociálnych pracovníkov (IFSW), ako aj vzdelávatelia cez svoju Medzinárodnú asociáciu škôl sociálnej práce (ISSA) a široká verejnosť zastúpená Medzinárodnou radou pre sociálny rozvoj (ICSW) sú spolu aktívni v úsilí o riešenie globálnych problémov svojou sociálnou. Tento spoločný postup je použiteľný a poučný aj pre slovenskú sociálnu prácu.

V práci sme vysvetlili význam sociálnej súdržnosti a istôt pre spoločnosť a pre sociálnu prácu osobitne. Vysokoškolská učebnica poslúži pre študentov sociálnej práce na všetkých stupňoch potrebujúcich poznať základy súčasnej aplikovanej sociálnej práce.

LITERATÚRA

- Achieving Social Cohesion in a Multicultural Europe – Concepts, Situation and Developments*, Trends in Social Cohesion No. 18, Rada Európy, Štrasburg, október 2006, 203 s., ISBN-13: 978-92-871-6033-1
- Analýza trhu práce SR z hľadiska integrovaného prístupu k stratégii flexiistoty – vybrané aspekty*, Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava, 2008, 254 s.
- BEBLAVÝ, M. 2009. *Sociálna politika*, Bratislava, 2009. 167 s. ISBN 978-80-89244-47-8
- Better Life Index*, OECD, Paris, 2011, <http://www.oecdbetterlifeindex.org/>
- Biela kniha. Program pre primerané, bezpečné a udržateľné dôchodky*, Brusel, 2012, 44 s.
- BLAHA, L.: *Späť k Marxovi? (sociálny štát, ekonomická demokracia a teória spravodlivosti)*, Bratislava, 526 s., ISBN 978-80224-1077-9
- BOTEK, O.: *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov*, Piešťany. 2009. ISBN 978-80-970-240-0-0
- BRDEK, M. et al.: *Trendy v evropské sociální politice*, Praha: ASPI, 2002. ISBN 80-86395-25-1
- Dohovor o právach dieťaťa prijatý a otvorený na podpis, ratifikáciu a pristúpenie rezolúciou Valného zhromaždenia OSN z 20. novembra 1989*
- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (s komentárom vybraných článkov)*, Bratislava, 56 s., 2006, ISBN-978-80-89344-24-4
- Equity Strategy. Plutonomy: Buying Luxury, Explaining Global Imbalances*, 16. október 2005, Citigroup Global Markets Inc. Citigroup Investment Research, 35 s.
- Ethical, solidarity-based citizen involvement in the economy: a prerequisite for social cohesion, Trends in Social Cohesion No. 12, Rada Európy, Štrasburg, december 2004, 141 s., ISBN 92-871-5558-5

- Európa 2020, Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu*, Oznámenie komisie, Brusel, 3.3.2010, KOM(2010) 2020, v konečnom znení, 36 s.
- European Social Charter, European Committee of Social Rights, Conclusions XIX-3 (2010) (Slovak Republic), Articles 2, 4, 5 and 6 of the Charter and Articles 2 and 3 of the 1988 Additional Protocol*, december 2010, Európsky výbor pre sociálne práva, Štrasburg, 21 s.
- Európska platforma proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu: európsky rámec pre sociálnu a územnú súdržnosť*, EÚ, Brusel, 2011, 40 s., ISBN 978-92-79-20721-1
- Európska sociálna charta (revidovaná)*, Štrasburg, 3. máj 1996, 33 s.
- Európsky dohovor o ľudských právach*, Dohovor v znení ustanovení Protokolu č. 14 (CETS No. 194), ktorý nadobudol platnosť 1. júna 2010, Európsky súd pre ľudské práva, Štrasburg, 51 s.
- Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia Rady Európy*, č. 48 zo 16. apríla 1964, Štrasburg, 37 s.
- Demography Report 2010, Latest Figures on the Demographic Challenges in the EU*, Eurostat, 50/2011, 1. apríl 2011, 5 s.
- Flexiistota – problémy a výzvy*, Foundation Findings, Európska nadácia pre zlepšenie životných a pracovných podmienok, Dublin, 20 s., 2009
- Flexikurita – Otázky a výzvy*, Foundation Findings, Európska nadácia pre zlepšenie životných a pracovných podmienok, Dublin, 20 s., 2009
- GDP per Capita in the Member States Ranged from 45 % to 274 % of the EU27 Average in 2011, First Estimates for 2011*, 97/2012 – 20. jún 2012, Brusel, 3 s.
- Global Agenda for Social Work and Social Development Commitment to Action*, 6. január 2012, IFSW, IASSW, ICSW, 8 s.
- Global Standards for the Education and Training of the Social Work Profession*, Prijaté valnými zhromaždeniami IASSW a IFSW v Adelaide, Austrália, 2004, 24 s.

- Health in the EU27 in 2010, At the Age of 65, both Women and Men are Expected to Live a Further 9 Years in a Healthy Condition*, Eurostat 60/2012, 19. apríl 2012, 2 s.
- HETTEŠ, M.: *Starnutie spoločnosti*, Bratislava, 2011, 191 s., ISBN 978-80-8132-031-6
- HETTEŠ, M. (2012a): *Medzinárodný deň sociálnej práce a globálna agenda*, in: Prohuman, <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/medzinarodny-den-socialnej-prace-a-globalna-agenda>, 2012
- HETTEŠ, M. (2012b): *Svetová konferencia o sociálnej práci a sociálnom rozvoji*, <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/svetova-konferencia-o-socialnej-praci-a-socialnom-rozvoji>, 2012
- HETTEŠ, M. (2012c): *Neistota sociálneho zabezpečenia na Slovensku*, s. 86-94, In: *Aplikovaná sociálna politika*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. 2012, Bratislava : VŠZSP sv. Alžbety. 364 s. ISBN 978-80-8132-061-3
- HOLZMANN, Robert; STIGLITZ, Joseph E.: *New Ideas About Old Age Security : Toward Sustainable Pension Systems in the 21st Century*, Volume 1, Svetová banka, Washington, 2001, 516 s., ISBN 0-8213-4822-1
- Hourly Labour Costs Ranged Between €3.5 and €39.3 in the EU27 Member States, Labour Costs in the EU27 in 2011*, 63/2012 – 24. apríl 2012, Brusel, 3 s.
- Human Rights and Social Work. A Manual of Schools of Social Work and the Social Work Profession*, OSN, Ženeva, New York, 79 s., 1994, ISBN-92-1-154104-1
- Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora*, Informační centru OSN, Praha, 61 s.
- Charta základných práv Európskej únie*, 30.3.2010, Úradný vestník Európskej únie C 83, Brusel, 15 s.
- JENSON, J.: *Defining and Measuring Social Cohesion*, UNRISD, Londýn, 44 s., 2010, ISBN: 978-1-84859-072-4
- Konsolidované znenie zmluvy o fungovaní európskej únie*, 30.3.2010, Úradný vestník Európskej únie C 83/47, Brusel, 154 s.
- KREBS, V. a kol. : *Sociálna politika*. Praha, 2007 504 s., ISBN-978-80-7357-276-1

- MARMOT, M., BELL, R., GOLDBLATT, P.: *Future of Health Care in Europe – a Social Determinants Perspective. A thought-Piece for the Future of Healthcare in Europe Conference*, 13. máj 2011, University College London, 17 s.
- Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie*, 95/1974 Zb. Vyhláška ministra zahraničných vecí z 15. augusta 1974 o Medzinárodnom dohovore o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, 11 s.
- Národná sociálna správa na rok 2012, Slovenská republika*, MPSVR SR, Bratislava, schválená vládou 6. júla 2012, 24 s.
- Návrh „Akčného plánu pre implementáciu Národného systému flexiistoty Slovenskej republiky“*, MPSVR SR, Bratislava, 73 s., 2010
- OZAKI, M.: *Negotiating Flexibility*, MOP, Ženeva, 1999, ISBN 92-2-110865-11
- PENNINGS, F: *Introduction to European Social Security Law*, Intersentia, Antverpy, 2003, 393 s., ISBN 90-5095-336-0
- Pension Issues in New Member States*, PragmaConsulting, Mechelen, 2005, 164 s.
- Perspectives on Global Development 2012. Social Cohesion in a Shifting World*, Executive Summary, Paríž, OECD, 10 s., 2011
- Podpora rovnosti: aktivity boja proti diskriminácii v roku 2009*, EÚ, Brusel, 2010, ISBN 978-92-79-16279-4
- POTÚČEK, M.: *Sociální politika*, Praha, Sociologické nakladatelství, 1995
- Protecting the Poor and Promoting Employability. An Assessment of the Social Assistance System in the Slovak Republic*, Svetová banka, máj 2012, 85 s.
- RADIČOVÁ, I., et al.: *Sociálna politika na Slovensku. Bratislava : SPACE*, 1998. 283 s. ISBN 80-9674403-7-7
- Recommendation on the Social Protection Floor. Report of the Committee on the Social Protection Floor, International Labour Conference*, Provisional Record 101st Session, MOP, Ženeva, máj - jún 2012, Štvrtý bod agendy: Vypracovanie autonómneho odporúčania k sociálnemu minimu sociálnej ochrany. Správa výboru.14, 110 s.

- Reconciling Labour Flexibility with Social Cohesion – Facing the Challenge*, Trends in Social Cohesion No. 15, Rada Európy, Štrasburg, november 2005, 253 s., ISBN 92-871-5813-4
- Reconciling Labour Flexibility with Social Cohesion – Ideas for Political Action*, Trends in Social Cohesion No. 16, Rada Európy, Štrasburg, október 2006, 229 s., ISBN-13: 978-92-871-6014-0
- Reconciling Labour Flexibility with Social Cohesion – The Experiences and Specificities of Central and Eastern Europe*, Trends in Social Cohesion No. 17, Rada Európy, Štrasburg, júl 2007, 206 s., ISBN 978-92-871-6151-2
- Regional GDP Per Capita in 2009: Seven Capital Regions in the Ten First Places*. 38/2012 – 13. marec 2012, Brusel 7.s.
- Rethinking Progress and Ensuring a Secure Future for All: What We Can Learn from the Crisis*, Trends in Social Cohesion No. 22, Rada Európy, Štrasburg, január 2011, 163 s., ISBN 978-92-871-6889-4
- Ročný prieskum rastu 2012*, Rada Európskej únie, Brusel, 25. november 2011, 17229/11, 19 s.
- Second Biennial Report on Social Services of General Interest*, Brusel, 22.10.2010 SEC(2010) 1284 final, 124 s.
- Second Joint Assessment by the Social Protection Committee and the European Commission of the Social Impact of the Economic Crisis and of Policy Responses*, Brusel, 2009
- Security and Social Cohesion – Deconstructing Fear (of others) by Going Beyond Stereotypes*, Trends in Social Cohesion No. 11, Rada Európy, Štrasburg, január 2005, ISBN 92-871-5544-5
- Security Through Social Cohesion: Proposals For a New Socio-Economic Governance*, Trends in Social Cohesion No. 10, Rada Európy, Štrasburg, 139 s., november 2004, ISBN 92-871-5309-4
- Services of General Interest, Including Social Services of General Interest: A New European Commitment, COM (2007) 725 final*, Brusel, 2007, 27 s.
- SCHERPEREEL, J. A.: *Old Structures, New Uses: Inherited Institutions and Policy Formation at Transitional Moments*. 42 s., Midwest Political Science Association's, 2003 Annual Meeting, Chicago, IL, August 3-April 6, 2003

- Social Development in Uncertain World*, UNRISD, Ženeva, marec 2011, 24 s.
- Social Dimension of the Europe 2020 Strategy, A Report of the Social Protection Committee*“, Brusel, 2011, 60 s., ISBN 978-92-79-19802-1
- Social Impact of the Economic Crisis and Ongoing Fiscal Consolidation*, Third Report of the Social Protection Committee, Brusel, 2011, 142 s., ISBN 978-92-79-23537-5
- Social Participation and Social Isolation*, Eurostat, Brusel, 2010, 50 s., ISBN 978-92-79-16750-8
- Social Protection as a Productive Factor. Správna rada MOP, GB294-ESP-4-2005-09-0225-1-En.doc/v3*, Ženeva, november 2005, 17 s.
- Social Security, 2001: A New Consensus*, MOP, Ženeva, 2001, 114 s., ISBN 92-2-112624-2
- Social Work and Social Cohesion in Europe*. A Project of the International Federation of Social Workers – European Region. Draft Final Report, IFSW-Europe, Bern, júl 2006, 22 s.
- Sociálny rozmer stratégie Európa 2020. Správa výboru pre sociálnu ochranu na rok 2011. Súhrn*. Brusel, 24 s., ISBN 978-92-79-20392-3
- Social Participation and Social Isolation*, Eurostat, 2010, Brusel, 50 s., ISSN 1977-0375
- Solidarity-Based Choices in the Market-Place : a Vital Contribution to Social Cohesion*, Trends in Social Cohesion No. 14, Rada Európy, Štrasburg, september 2005, 242 s., ISBN 92-871-5761-8
- SPICKER, P.: *Stigma and Social Welfare*, Beckenham, 149 s., ISBN 0-7099-3313-4
- SPICKER, P.: *An Introduction to Social Policy*, Aberdeen, The Robert Gordon University, 2010
- State and New Social Responsibilities in a Globalising World*, Trends in Social Cohesion No. 6, Council of Europe, Štrasburg, Jún, 2003, ISBN 92-871-5168-7
- Standards In Social Work Practice Meeting Economic, Social And Cultural Rights Project 2007-2009*, International Federation of Social Workers – Europe, Berlín, 2009, 66 s.

- Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights*, IFSW-Europe, Berlín, 48 s., ISBN-978-99932-0-878-5
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*, Bratislava, 2002, 342 s., ISBN-978-8089393-28-2
- Statement on Social Work Promoting Social Cohesion Europe*, IFSW-Europe, Bern, 2006
- STIGLITZ, J. E., SEN, A., FITOUSSI, J.-P.: *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*, 2009, Paríž, 292 s., http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf
- Strategy for Equality Between Women and Men 2010-2015*, Brusel, 2011, 48 s., ISBN 978-92-79-16981-6
- Strategy for Social Cohesion*, European Committee For Social Cohesion, Rada Európy, Štrasburg, 27 s., 2000
- STUCKLER, D., BASU, S., MCKEE, M.: *Budget Crises, Health, and Social Welfare Programme*, s. 77-79, in: *BMJ (British Medical Journal)*, 10. júl2010, Volume 341
- SWEET, S.: *When is a Person Too Young or Too Old to Work? Cultural Variations in Europe*, Global Issue Brief No.2, Boston, marec 2009, 14 s.
- TKÁČ, V.: *Sociálna politika a sociálne zabezpečenie*. s. 57-81, In: Ondrušová, Z. a kol.: *Základy sociálnej práce pre pomáhajúce profesie*, Bratislava 2010, 190 s., ISBN 978-80-89392-21-6
- TOMEŠ, I.: *Úvod do teórie a metodológie sociálnej politiky*. Praha, Portál 2010, 439 s., ISBN-978-807367-680-3
- Viac ako HDP. Meradlo pokroku v meniacom sa svete*. Oznámenie Európskej komisie Rade a Európskemu parlamentu, Brusel, 20.8.2009 KOM(2009) 433 v konečnom znení, 12 s.
- VAŇO, B., JURČOVÁ, D., MÉSZÁROS, J.: *Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2050*, Infostat – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum, Edícia Akty, 35-2002-A/9, Bratislava, 2002, 121 s.
- Voluntary European Quality Framework for Social Services*, Brusel, 2010

- Všeobecná deklarácia ľudských práv, Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá a vyhlásená rezolúciou Valného zhromaždenia OSN, 217 A (III) z 10. decembra 1948, 5 s.*
- Všeobecný rámcový program pre sociálnu prácu a sociálny rozvoj Smerujúci k záväznému programu mobilizácia sociálnych pracovníčok a pracovníkov, vzdelávateľov v oblasti sociálnej práce a vykonávateľov politik a pracovníkov v oblasti rozvoja a globálnej sociálnej zmeny, „Globálna sociálna agenda“, IASSW, ICSW, IFSW, 2010, 10 s.*
- Your Better Life Index. Country Notes.*, OECD, 2011, Paríž, 35 s., www.oecd.org/betterlifeindex
- WAHRIG, L.: *Tax Revenue in the European Union In 2010 Tax Revenues Stabilised as a Proportion of GDP, After a Three-Year Decline*, Brusel, Eurostat 2/2012, 8 s.
- Well-being for All. Concepts and Tools for Social Cohesion. Trends in Social Cohesion No. 20, Rada Európy, Štrasburg, november 2008, 182 s., ISBN-978-92-871-6505-3*
- WERHAHN, P.H.: *Podnikateľ. Jeho ekonomická funkcia a sociálna zodpovednosť*, Ordo socialis, Trevír (Trier), 1990, 38 s., ISBN 3-7902-5200-X
- Wild, A.: *Implementácia flexiistoty a úloha sociálnych partnerov, Národný fiš, Slovensko, Projekt Európskych sociálnych partnerov s finančnou podporou Európskej Komisie*, Brusel, 14 s., 2011
- WILTHAGEN, T.: *Flexikurita v EU krok za krokom, Tilburg, Odborový svaz zdravotníctví a sociálni péče ČR, 2008, 24 s.*
- World Health Report 2002: Reducing Risks. Promoting Healthy Life, WHO, Ženeva, 2002/14661 – Sadag – 7000, 230 s.*
- World Health Report 2008: Primary Health Care – Now More Than Ever, WHO, Ženeva, 2008, 119 s.*
- Zelená kniha - Snaha o primerané, trvalo udržateľné a bezpečné európske dôchodkové systémy, SEK(2010)830, Brusel, 7. júla 2010, KOM(2010)365, 38 s.*

AUTOR

Doc. RNDr. Miloslav Hetteš, CSc. prednáša (z okruhu sociálnej politiky, politiky zamestnanosti, a medzinárodných aspektov sociálnej práce) na Fakulte sociálnych vied zdravotníctva na UKF v Nitre, na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave (kde vydal monografiu k starnutiu spoločnosti). Prednášal aj na Trnavskej univerzite v Trnave.

Pracoval ako poradca pre oblasť sociálnej ochrany pre vládu Republiky srbskej (Bosna a Hercegovina) a bol vedúcim twinningového projektu EÚ pre pomoc vláde Macedónska v oblasti hodnotenia pracovného práva. M. Hetteš má aj zámorské pracovné skúsenosti.

M. Hetteš pracoval na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny (1993– 2010). Mal zodpovednosť za medzinárodné a európske aktivity ministerstva. Zaslúžil sa za ratifikáciu radu dohovorov MOP a predovšetkým Európskej sociálnej charty (revidovanej) Slovenskou republikou. Predtým sa podieľal na riešení otázok dôchodkovej reformy a koordinácii systémov sociálnej ochrany. V tomto období prednášal pre Radu Európy a pracoval v rámci Európskeho výboru pre sociálnu kohéziu (CDCS).

Pracoval na spoločnom projekte 8 krajín v Medzinárodnej organizácii práce k dopadom finančnej krízy na dôchodkové systémy, v rámci ktorého vypracoval štúdiu za Slovensko. M. Hetteš riadil Pracovnú skupinu pre starnutie populácie v rámci Európskej hospodárskej komisie OSN v Ženeve a bol podpredsedom Výboru OSN pre sociálny rozvoj a tiež Výboru OSN pre trvalo udržateľný rozvoj v OSN v New Yorku. M. Hetteš zastupoval stáleho predstaviteľa Slovenska pri OSN v New Yorku.

M. Hetteš pripravoval základy modernej miestnej demokracie a samosprávy na Slovensku v rokoch 1987 – 1993. Stal sa prvým predsedom Združenia miest a obcí na Slovensku („nestor slovenskej samosprávy“). Pracoval v rámci spoločného projektu Česko-Slovenska s Holandskom v Nikaragve.

M. Hetteš absolvoval štúdium humánnej geografie na Univerzite Komenského v Bratislave a demografie na Karlovej univerzite

v Prahe. Zúčastnil sa radu vzdelávacích aktivít na Univerzite OSN v New Yorku, v Japonsku v Hachijochi (JICA), v školiacom inštitúte MOP (v Turíne), v školiacom centre Rady Európy (v Štrasburgu), v školiacom stredisku OECD (Viedeň), na Holandskom medzinárodnom inštitúte Clingendael (Hág), Európskej komisie (v Bruseli, v Kodani, v Madride, v Štokholme) a inde.

V súčasnosti je členom (priateľom) Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (IFSW), je individuálnym členom Medzinárodnej asociácie škôl sociálnej práce (IASSW), je členom Európskeho inštitútu sociálneho zabezpečenia (EISS) v Leuvene, pôsobí v Medzinárodnej asociácii sociálnych vzdelávateľov (AIEJI) podieľa sa na činnosti Medzinárodnej rady pre sociálny rozvoj (ICSW) a je členom Asociácie vzdelávateľov sociálnej práce na Slovensku.

Bol ocenený:

2000 – Zlatá medaila (ZMOS) „Za prínos k rozvoju miestnej demokracie“

2010 – Zlatá medaila (MPSVR SR) „Za prínos na medzinárodných fórach

INDEX

- acquis communautaire 9, 158
- adresnosť..... 59, 60, 95, 97, 163
- africká charta 128, 198
- Africká komisia..... 128, 198
- ageizmus.....198
- Agentúra Európskej únie pre základné práva..... 136, 198
- aktívna sociálna práca 16, 198
- Americká deklarácia práv a povinností človeka..... 129, 198
- americký dohovor o ľudských právach 129, 198
- apartheid 84, 91, 198
- Ázijská komisia pre ľudské práva...128, 198
- Ázijské centrum pre ľudské práva .129, 198
- Bezdomovectvo 198
- Colná únia Európskej únie 139, 198
- deinštitucionalizácia... 71, 73, 171, 198
- Deklarácia na odstránenie všetkých foriem intolerancie a diskriminácie na základe náboženstva, alebo viery 127, 198
- Deklarácia na ochranu žien a detí za mimoriadnych udalostí a vo vojnových konfliktoch 127, 198
- deklarácia práv mentálne postihnutých 127, 198
- deklarácia práva na rozvoj 127, 198
- demografická zmena .. 24, 27, 186, 198
- demokracia 10, 47, 54, 87, 102, 123, 138, 146, 154, 157, 196, 197, 198
- deviácia 77, 92, 93, 198
- dlhodobá nezamestnanosť . 37, 66, 67, 198
- dobrovoľníctvo..... 45, 198
- Dohovor MOP o minimálnych štandardoch sociálneho zabezpečenia (č. 102)..... 50, 198
- Dohovor OSN o ochrane práv starších ľudí 121, 198
- Dohovor OSN o právach dieťaťa..... 70, 198
- Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.... 75, 141, 188, 198
- duševné poruchy..... 70, 71, 73, 198
- ekonomika sociálneho štátu .. 150, 198
- etické zásady v zdravotníctve 122, 198
- Etika v sociálnej práci 176, 198
- Európska asociácia škôl sociálnej práce 21, 176, 198
- Európska komisia 35, 155, 156, 165, 166, 198
- Európska nadácia pre zlepšenie životných a pracovných podmienok 15, 189, 198
- Európska rada 155, 198
- Európska sociálna a hospodárska politika..... 47, 198
- Európska sociálna charta .50, 131, 132, 141, 155, 189, 198
- Európska únia 42, 44, 48, 64, 66, 67, 68, 75, 82, 84, 89, 105, 114, 115, 121, 133, 134, 136, 138, 150, 151, 153, 155, 160, 166, 171, 198
- Európske združenie voľného obchodu 139, 198
- Európsky fond regionálneho rozvoja 171, 172, 198
- Európsky hospodársky a sociálny výbor 156, 198
- európsky hospodársky priestor..... 139, 198
- Európsky parlament 155, 198
- Európsky rámec pre kvalitu sociálnych služieb..... 160, 168, 169, 198
- Európsky sociálny fond...172, 173, 198
- európsky sociálny model 6, 160, 198

Európsky súdny dvor	9, 198	ľudské práva ..	16, 17, 21, 22, 117, 124, 125, 126, 129, 130, 133, 141, 157, 181, 189, 198
Európsky zákonník sociálneho zabezpečenia Rady Európy.	50, 141, 189, 198	marginalizácia	65, 80, 198
eurozóna.....	140, 152, 198	Medziamerická komisia pre ľudské práva.....	129, 198
fertilita.....	31, 198	Medziamerický súd pre ľudské práva	129, 198
flexiistota.....	14, 15, 80, 189, 198	Medzinárodná asociácia škôl sociálnej práce.....	175, 179, 198
Generálne riaditeľstvo pre zamestnanosť, sociálne veci a inklúziu	156, 198	medzinárodná definícia sociálnej práce	198
globalizácia 7, 8, 14, 28, 44, 79, 82, 90, 92, 113, 180, 186, 187, 198		Medzinárodná definícia sociálnej práce.....	177
globálna sociálna agenda.....	177, 179, 185, 195, 198	medzinárodná federácia sociálnych pracovníkov.....	16, 21, 176, 179, 199
harmonizácia...138, 159, 161, 171, 198		Medzinárodná organizácia práce 6, 48, 118, 122, 198	
holistický prístup	19, 198	medzinárodné minimálne pravidlá väzby a zaobchádzania s odsúdenými	121, 199
humanizácia.....	72, 73, 74, 198	medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie	119, 141, 191, 199
Charta Organizácie Africkej jednoty	128, 198	medzinárodný menový fond ..	114, 199
Charta Organizácie amerických štátov	129	medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach	119, 199
Charta Organizácie Spojených národov	117, 118, 198	medzinárodný pakt o občianskych a politických právach	119, 199
Charta spoločenstva o základných sociálnych právach pracovníkov	134, 198	minimálna mzda.....	40, 199
Charta základných práv Európskej únie	46, 134, 141, 190, 198	minimálne štandardné pravidlá súdnictva nad mládežou ...	122, 199
chudoba. 12, 53, 57, 63, 64, 65, 69, 88, 102, 113, 149, 161, 162, 163, 184, 186, 198		moc	87
index spokojnosti	34, 198	model reziduálneho sociálneho štátu	106, 199
inkluzívny rast	41, 66, 157, 161, 198	nezamestnanosť. 11, 14, 24, 35, 36, 40, 44, 53, 66, 67, 68, 78, 79, 81, 122, 170, 186, 199	
integrácia... 16, 18, 66, 69, 84, 85, 100, 108, 127, 135, 137, 139, 159, 183, 198		normalizácia	73, 74, 199
kohézia1, 2, 4, 6, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 38, 41, 157, 161, 171, 175, 183, 186, 196, 198		odborové hnutia	109, 147, 199
kohézny fond	171, 172, 198	odštatňovanie	44, 103, 199
kríza sociálneho štátu	152, 153, 198	operačný program ESF	173, 199
laissez-faire	109, 198		
Lisabonská zmluva..	136, 137, 155, 198		

- otvorená metóda koordinácie..... 157, 166, 199
- participácia .. 16, 17, 18, 19, 28, 66, 74, 102, 106, 116, 143, 169, 199
- poruchy učenia 72, 73, 199
- potreby detí 70, 199
- práca 40, 79, 125, 161, 183, 187
- právo na sociálne zabezpečenie 5, 118, 119, 132, 199
- prekarizovaná práca 80, 199
- príčiny chudoby..... 64, 199
- princípy sociálnej politiky 52, 199
- Rada Európy.....15, 89, 114, 115, 129, 130, 131, 132, 138, 188, 192, 193, 194, 195, 199
- Rada OSN pre ľudské práva.... 125, 199
- rasa a sociálna politika..... 90, 199
- redistribúcia...55, 95, 96, 97, 152, 153, 199
- reziduálna sociálna ochrana... 111, 199
- rodina ...5, 8, 10, 23, 25, 69, 70, 76, 78, 79, 116, 120, 131, 135
- rozširovanie EÚ 157, 199
- Severoatlantického obranného paktu 29, 199
- Schengenský priestor 139, 199
- Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú pomoc..... 29, 199
- služby pre pacientov na psychiatrii..71, 199
- sociálna inklúzia 173, 199
- sociálna rovnosť 22, 199
- sociálna správa..... 191, 199
- sociálna súdržnosť1, 2, 12, 13, 16, 186, 199
- sociálna trieda..... 85, 199
- Sociálne dopady krízy 160, 169, 199
- sociálne istoty 30, 199
- sociálne práva 40, 46, 100, 122, 131, 151, 189, 199
- sociálne problémy 53, 91, 175, 199
- sociálne služby ...18, 35, 107, 114, 131, 147, 168, 199
- sociálny štát ... 25, 53, 57, 81, 105, 151, 152, 153, 188, 199
- starobné dôchodky 160, 164, 166, 199
- status.. 8, 85, 86, 87, 88, 120, 125, 178, 199
- stigmatizácia 17, 37, 66, 199
- svetová banka.. 29, 46, 57, 58, 64, 103, 114, 190, 191, 199
- svetový deň sociálnej práce ... 175, 199
- štandardy profesie sociálnej práce vo vzťahu k hospodárskym 21, 199
- štandardy profesie sociálnej práce vo vzťahu k ľudským právam ... 21, 199
- štandardy vzdelávania postupov 199
- štandardy vzdelávania postupov na uľahčenie trvalo udržateľného sociálneho rozvoja..... 183
- štátny sociálny paternalizmus.. 27, 199
- trhové sociálne hospodárstvo 107, 199
- valné zhromaždenie OSN..... 118, 121, 124, 199
- výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (1987) 126, 199
- výbor pre ľudská práva (1977) 126, 199
- výbor pre odstránenie rasovej diskriminácie 126, 199
- výbor pre odstránenie všetkých foriem diskriminácie žien 126, 199
- výbor pre práva dieťaťa 126, 199
- výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím..... 126, 199
- výbor pre sociálnu ochranu ... 166, 199
- výbor proti mučeniu 126, 199
- východoeurópska asociácia škôl sociálnej práce 21, 199
- vylúčenie z trhu práce 66, 68, 199
- výskumný ústav OSN pre sociálny rozvoj..... 48, 199
- workfare 109, 199
- zamestnateľnosť 11, 39, 199
- zdravie a sociálna práca..... 32, 199
- zmluva o Európskej únii. 134, 136, 155, 199

